

3ο ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΠΡΟΠΤΥΧΙΑΚΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ

Το Πανελλήνιο Προπτυχιακό Συνέδριο Φιλοσοφίας προέκυψε από μια πρωτοβουλία της ομάδας Φιλοσοφίας και Ιστορίας της Επιστήμης Γκαβαγκάι το 2016. Στη συνέχεια, σε μια συνεχή προσπάθεια κριτικής και ανανέωσης, απέκτησε νέους συνεργάτες και φίλους και μετεξελίχθηκε σε μια μεγάλη και δυναμική ομάδα φοιτητών και ερευνητών από διαφορετικούς χώρους. Σήμερα, ακολουθώντας τα ίχνη του παλιού, φιλοδοξεί να ανοίξει νέους δρόμους στο φιλοσοφικό διάλογο, δίνοντας το βήμα σε προπτυχιακούς φοιτητές και νέους ερευνητές.

« Δεν μπορούμε να φανταστούμε τον Πλάτωνα και τον Αριστοτέλη χωρίς τις μακριές ακαδημαϊκές τηβέννους. Ήταν έντιμοι άνθρωποι και, σαν τους άλλους ανθρώπους, γελούσαν μαζί με τους φίλους τους. Κι όταν αποσύρονταν για να σκαρώσουν τους Νόμους και τα Πολιτικά τους, το έκαναν με διάθεση να παίξουν. Αυτό ήταν το λιγότερο σοβαρό και το λιγότερο φιλοσοφικό κομμάτι της ζωής τους [...] »

- *Blaise Pascal*

3ο ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΠΡΟΠΤΥΧΙΑΚΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ

Το συνέδριο διοργανώνεται με πρωτοβουλία της ομάδας φιλοσοφίας και ιστορίας της επιστήμης Gavagai και των εξωτερικών συνεργατών του. Το συνέδριο διεξήχθη τις ημερομηνίες 12, 13 και 14 Απριλίου 2019 στα αμφιθέατρα της Ανωτάτης Σχολής Καλών Τεχνών στην Αθήνα.

ΟΡΓΑΝΩΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Χριστίνα Καλογεροπούλου, Ειρήνη Καρώνη, Αναστασία Κιούκα, Μαρία Κορομπλά, Αλέξιος Μπρεγιέ-Σταματιάδης, Μαρία-Νεφέλη Πανέτσος, Βασιλική Πολυκάρπου, Μαριλίνα Σμυρνάκη, Γιάννης Τουρνικιιώτης

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Αθηνά Αθανασίου, Δημήτριος Αθανασίου, Σταύρος Αλιφραγκής, Δάφνη Αργύρη, Μελένια Αρούχ, Φίλιππος Βασιλόγιαννης, Παναγιώτα Βάσση, Στάθης Βέλτσος, Στέλιος Βιρβιδάκης, Πάνος Βλαγκόπουλος, Δήμητρα Βογιατζάκη, Στέλιος Γιαμαρέλος, Θοδωρής Δημητράκος, Ιωάννης Ζεϊμπέκης, Μίλτος Θεοδοσίου, Βίκυ Ιακώβου, Σταύρος Ιωαννίδης, Γεράσιμος Κακολύρης, Ασπασία Κανέλλου, Χρίστος Κυριάκου, Βάσια Λέκκα, Βασίλης Λιβάνιος, Φιλήμων Παιονίδης, Μαρία Παναγιωτάτου, Καλλιόπη Παπαμανώλη, Βαγγέλης Παππιάς, Ευάγγελος Δ. Πρωτοπαπαδάκης, Αγγελική Σηφάκη, Μανόλης Σίμος, Νίκος Σουελτζής, Γεώργιος Στείρης, Γιώργος Στεφανίδης, Γιάννης Στεφάνου, Διονύσης Χρησιτιάς

ΕΘΕΛΟΝΤΕΣ -ΠΙΕΣ

Μαριλένα Αγοράνου, Ουρανία Αγοράνου, Παναγιώτα Αναγνώστου, Μαριαλένα Αυγερινού, Μαρία Γεωργούλη-Λούπη, Μαργαρίτα Δενδρινού, Σαλώμη Δερμάτη, Μαρίνα Καραδημητρίου, Ειρήνη Καυκά, Δήμητρα Κορομπλά, Αναστασία Μαρτίνου, Βανέσα Μουτζούρη, Ιφιγένεια Μπαλαούρα, Μαρίνα Παπά, Γιώργος Παπαδόγιαννης, Ιωάννα Σαββαΐδη, Νεφέλη Σπακουρή, Ασημάκης Σταυρόπουλος, Αλίκη Τζαβαλιά, Νατάσα Τσακανέλη, Ευάγγελος Τιμέκας, Maja Berseneva

ΕΥΧΑΡΙΣΤΟΥΜΕ ΤΟΥΣ -ΤΙΣ

Δημήτρη Αθανασίου, Σπύρο Γαλάτη, Νικόλαο Ζαμάνη και όλους τους ανθρώπους της Ανωτάτης Σχολής Καλών Τεχνών, Σταύρο Ιωαννίδη, Αναστασία Μαρτίνου, Λεξικοπωλείο, Στέλλα-Μαρία Πουλή, Ευάγγελο Δ. Πρωτοπαπαδάκη, Απόστολο Σταματιάδη, Ηλία Σμυρνάκη, Στεφάνια Στούρη, Γιάννη Στόφα, Στάθη Ψύλλο

ΕΠΙΜΕΛΕΙΕΣ ΤΕΥΧΟΥΣ

Ειρήνη Καρώνη, Μαριλίνα Σμυρνάκη

ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΤΕΥΧΟΥΣ

Γιάννης Τουρνικιιώτης

ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΣΗΜΑΤΟΣ

Αναστασία Κιούκα

Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με το συνέδριο μπορείτε είτε να επισκεφθείτε την ιστοσελίδα unphilcon.weebly.com, ή να απευθυνθείτε στα μέλη της Οργανωτικής Επιτροπής στην ακόλουθη ηλεκτρονική διεύθυνση επικοινωνίας unphilcon2019@gmail.com.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

1	ΠΡΟΛΟΓΟΣ	3
2	ΠΡΟΣΚΕΚΛΗΜΕΝΟΙ ΟΜΙΛΗΤΕΣ <small>-ΡΙΕΣ</small>	5
	<i>ΚΕΥΝΟΤΕ LECTURE</i>	
	<i>ΣΤΡΟΓΓΥΛΕΣ ΤΡΑΠΕΖΕΣ</i>	
3	ΑΤΟΜΙΚΕΣ ΕΙΣΗΓΗΣΕΙΣ	15
4	ΣΤΡΟΓΓΥΛΗ ΤΡΑΠΕΖΑ	61
5	ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ	69

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ο Freud είπε ότι «Η φωνή του νου είναι μια σιγανή φωνή, αλλά δεν παύει ώσπου να πετύχει ακρόαση». Κάπως έτσι ξεκίνησε και το Πανελλήνιο Προπτυχιακό Συνέδριο Φιλοσοφίας, σαν μια σιγανή φωνή από μέλη της ομάδας φιλοσοφίας *Ganagai*, όπου πλέον μαζί με τις εξωτερικές τους συνεργάτιδες, πέτυχαν ως ομάδα του Πανελληνίου Προπτυχιακού Συνεδρίου Φιλοσοφίας να δημιουργήσουν κάτι πολύ παραπάνω από μια ακρόαση.

Με βασικό στόχο την επικοινωνία μεταξύ διαφορετικών κλάδων και παραδόσεων της φιλοσοφίας, όπως και την ανάδειξη της έρευνας που διεξάγεται εντός και εκτός πανεπιστημίου, το 3ο Πανελλήνιο Προπτυχιακό Συνέδριο Φιλοσοφίας πέτυχε πολλά περισσότερα από όσα υπολογίζονταν στο αρχικό πλάνο. Πέτυχε την υπερπήδηση τεράστιων εμποδίων που βρέθηκαν σε όλη τη διάρκεια της διοργάνωσης, με σκληρή δουλειά, επιμονή και συνεργασία. Πέτυχε τη συμμετοχή ανθρώπων από όλες τις βαθμίδες εκπαίδευσης, χωρίς ταμπέλες αυθεντίας, υπεροχής και έπαρσης. Πέτυχε κυρίως όμως, την ενεργή συμμετοχή των προπτυχιακών φοιτητών, οι οποίοι δύσκολα παίρνουν το βήμα να παρουσιάσουν μία δική τους δουλειά σε κοινό τέτοιας έκτασης.

Όπως όλες οι διοργανώσεις τέτοιας εμβέλειας, οφείλει και το 3ο Πανελλήνιο Προπτυχιακό Συνέδριο φιλοσοφίας να αφήσει μία πιο απτή παρακαταθήκη στο χρονοντούλαπο της ιστορίας. Αυτό θα επιτευχθεί αξιοποιώντας τις περιλήψεις των ομιλητών σε μία συλλογική έκδοση, στην οποία θα έχει πρόσβαση ο αναγνώστης στη βασική θεματική των ομιλιών. Πρόκειται για τον ελάχιστο φόρο τιμής σε όσες και όσους συμμετείχαν στο Συνέδριο, στηρίζοντας και ενισχύοντας το έργο της οργανωτικής επιτροπής.

Στο βιβλίο αυτό θα βρείτε τις περιλήψεις των προσκεκλημένων ομιλητών μας. Αρχικά, της Orly Shenker, της καλεσμένης καθηγήτριας από το εξωτερικό η οποία μας μίλησε για το ερώτημα: *Can there be minds without brains?* Ύστερα της Δήμητρας Τζανάκη, του Στάθη Ψύλλου, της Μαρίας Πουρνάρη, του Κανάκη Λελεδάκη, της Βασιλικής Μολλάκη και της Μαρίας Χωριανοπούλου, μέλη των δύο στρογγυλών τραπεζών. Ακόμα, υπάρχουν οι περιλήψεις των ομιλητών της στρογγυλής τράπεζας φοιτητών, Μαρίας-Αθανασίας Μπισσαρά, Γιώργου Μαντικού και Γιώργου Καραγιαννόπουλου, καθώς και των σαράντα τριών ομιλητών του συνεδρίου κατά τη διάρκεια των εργασιών του. Στο τέλος του βιβλίου θα έχετε πρόσβαση και στο πρόγραμμα του συνεδρίου.

Κλείνοντας, πρέπει να ειπωθεί ένα τεράστιο ευχαριστώ από όλα τα μέλη της οργανωτικής επιτροπής που έφρασαν από το Πανελλήνιο Προπτυχιακό Συνέδριο Φιλοσοφίας, στον αείμνηστο επίκουρο καθηγητή Αριστείδη Αραγεώργη, ο οποίος στήριξε το εγχείρημά αυτό από την πρώτη στιγμή, ενώ ήταν πρόθυμος να βοηθήσει και στη τρίτη αυτή προσπάθεια, παρόλο που γνώριζε ότι θα του ήταν επίπονο.

M. K.

Εκ μέρους της Οργανωτικής Επιτροπής

ΠΡΟΣΚΕΚΛΗΜΕΝΟΙ ΟΜΙΛΗΤΕΣ *-ΤΡΙΕΣ*

CAN THERE BE MINDS WITHOUT BRAINS?

KEYNOTE LECTURE

Orly Shenker

ΜΠΟΡΕΙ Η ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΝΑ ΕΙΝΑΙ ΦΕΜΙΝΙΣΤΙΚΗ;

ΣΤΡΟΓΓΥΛΗ ΤΡΑΠΕΖΑ

Δήμητρα Τζανάκη

Στάθης Ψύλλος

Μαρία Πουρνάρη

ΓΕΝΕΤΙΚΗ ΜΗΧΑΝΙΚΗ. ΔΥΣ- ΓΟΝΙΚΗ (ΚΑΙ ΟΡΙΑΚΕΣ ΠΕΡΙΠΤΩΣΕΙΣ)

ΣΤΡΟΓΓΥΛΗ ΤΡΑΠΕΖΑ

Ευάγγελος Πρωτοπαπαδάκης

Κανάκης Λελεδάκης

Βασιλική Μολλάκη

Μαρία Χωριανοπούλου

CAN THERE BE MINDS WITHOUT BRAINS?

ORLY SHENKER *

The idea that minds can exist without brains opens possibilities like immortal souls and reincarnation, and indeed, this idea has had a central role in various religious and mystical traditions, as well as in philosophical ones. But can this idea be made compatible with contemporary science? In this lecture I will examine two lines of thinking in contemporary neuroscience: computationalism and physicalism, and show that both can give rise to the above possibilities, but while physicalism is strongly tied to science, computationalism is a version of mysticism in modern disguise.

* Professor. Eleanor Roosevelt Chair in History and Philosophy of Science & Director. Sidney M. Edelstein Centre for History and Philosophy of Science. Technology and Medicine. The Hebrew University of Jerusalem.

ΜΠΟΡΕΙ Η ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΝΑ ΕΙΝΑΙ ΦΕΜΙΝΙΣΤΙΚΗ;

ΣΤΕΦΑΝΙΑ ΣΤΟΥΡΗ * [Συντονίστρια]

Το 1987 η Helen Longino έθεσε το εξής ερώτημα: θα μπορούσε να υπάρξει μια αμιγώς φεμινιστική επιστήμη; Παραδοσιακά, η επιστημονική πρακτική κατανοείται ως μια διαδικασία με την οποία διαμορφώνουμε, συστηματικά, ένα ενοποιημένο δίκτυο από αληθείς πεποιθήσεις για την εξωτερική πραγματικότητα. Είναι οι φεμινιστικές αξίες συμβατές με αυτό το ερευνητικό πρόγραμμα; Και τί ακριβώς σημαίνει το να πούμε ότι είναι;

Σύμφωνα με μία θεώρηση, η εμπλοκή των φεμινιστικών αξιών στην επιστημονική έρευνα εξασφαλίζει ότι τα μελλοντικά ευρήματα των επιστημών δεν θα χαρακτηρίζονται από σεξιστικές και καταπιεστικές προκαταλήψεις. Αντίθετα, μία διαφορετική θεώρηση κατανοεί την φεμινιστική θεωρία ως εγγενώς ασύμβατη με τον τρόπο με τον οποίο λειτουργούν οι επιστήμες: οι επιστήμες είναι αξιολογικά ουδέτερες και δεν θα πρέπει να περιορίζονται από φεμινιστικές ευαισθησίες.

Η στάση μας ως προς τα παραπάνω ζητήματα εξαρτάται σε σημαντικό βαθμό από το τί πιστεύουμε για την φύση των επιστημών, τον ρόλο των αξιών στην επιστημονική έρευνα και το περιεχόμενο της φεμινιστικής θεωρίας.

* Ερευνήτρια. Curator.

ΜΑΡΙΑ ΠΟΥΡΝΑΡΗ *

Η παραδοχή ότι στις επιστήμες πρέπει να κυριαρχούν οι γνωσιακές αξίες διότι η στήριξη σε αυτές αυξάνει την πιθανότητα της αλήθειας των επιστημονικών κρίσεων, συνοδεύτηκε, παραδοσιακά, από την αξίωση της ουδετερότητας της επιστήμης. Εντούτοις, ο ισχυρισμός ότι συμμετέχουν και άλλου είδους αξίες στη συγκρότηση της επιστήμης είναι πλέον κοινός τόπος. Η φεμινιστική επιστήμη, σκοπεύοντας στην παραγωγή θεωριών που ενεργοποιούν φεμινιστικές αξίες, ασκεί κριτική σε συγκεκριμένους μεροληπτικούς ισχυρισμούς που αγνοούν τις δικές της εναλλακτικές προσεγγίσεις και υποδεικνύει τρόπους αυστηρότερων ελέγχων των αντίπαλων θεωριών οι οποίες δεν δεσμεύονται από μια φεμινιστική οπτική. Επομένως, η αξιακή φόρτιση της φεμινιστικής επιστήμης εγείρει ερωτήματα σχετικά με το εάν μπορεί η ίδια να διατηρεί το επιστημικό ενδιαφέρον της για την αλήθεια και την αμεροληψία ενώ, παράλληλα, δεσμεύεται από τα κοινωνικά, ηθικά ή πολιτικά συμφέροντα και αξίες της.

Η ίδια η ιδέα της φεμινιστικής προσέγγισης της επιστήμης επιχειρεί να υπερασπιστεί το κριτήριο της αμεροληψίας, υπό τον όρο ότι οι γνωσιακές αξίες διακρίνονται σαφώς από τις μη γνωσιακές: Οι γνωσιακές αξίες συστήνουν το περιεχόμενο των βασικών θέσεων ορίζοντας τη σχέση μεταξύ θεωρίας και δεδομένων (constitutive values), ενώ οι μη γνωσιακές αξίες καθορίζουν τις στρατηγικές της έρευνας (contextual values). (Longino 1996)

Είναι, όμως, η αμεροληψία ένας επιστημικός ισχυρισμός για τον χαρακτήρα της επιστήμης ή αφορά και τη δικαιολόγηση των κοινωνικών και των πολιτικών αξιών που συναρτώνται με αυτήν; Πράγματι, όταν οι επιστημονικές θεωρίες σκοπεύοντας την αλήθεια αναφέρονται στα γεγονότα, ενώ οι αξιολογικές κρίσεις τους ορίζουν ό,τι πρέπει να συμβεί. Όμως, ακόμη και αν δεν αληθεύει το αντίστροφο, τα γεγονότα συνιστούν μέρος της βεβαίωσης της αξιολογικής κρίσης. Μήπως, λοιπόν, οι κοινωνικές και οι πολιτικές αξιώσεις απειλούν την αυτονομία των επιστημικών αξιών του φεμινισμού, όταν η επίδρασή τους στην επιστήμη υφίσταται πίεση για αγνόηση συγκεκριμένων γεγονότων;

Πώς καθορίζεται ο ορθός τρόπος επίδρασης των κοινωνικών αξιών στη φεμινιστική επιστημονική έρευνα; Θα μπορούσαν οι φεμινιστικές αξίες να λειτουργήσουν ως επιστημική πηγή δικαιολόγησης; Η κύρια πραγματιστική στρατηγική για την υπεράσπιση της φεμινιστικής επιστήμης σκοπεύει να δείξει τρόπους με τους οποίους τα πραγματιστικά ενδιαφέροντα επιτρέπουν την επίδραση των αξιών πάνω στη διεργασία, το προϊόν και την πρόσληψη της έρευνας, αφήνοντας παράλληλα τον αναγκαίο χώρο στα τεκμήρια για να ασκήσουν τον βεβαιωτικό ρόλο τους: Αξίες και τεκμήρια παίζουν διαφορετικούς, συνεργατικούς ρόλους στην κατάλληλα καθοδηγημένη έρευνα και δεν είναι ανταγωνιστικοί στον καθορισμό των επιστημονικών κρίσεων.

Εδώ, τίθεται το ζήτημα της διάκρισης μεταξύ επιστημικών και μη επιστημικών αξιών στη φεμινιστική επιστήμη, υποστηρίζοντας ότι η εν λόγω διάκριση διατηρεί την αναγκαιότητα της στον βαθμό που δεν έχει επιτευχθεί η ενότητα, κάποιου είδους, μεταξύ της θεωρητικής και της πρακτικής πλευράς του επιστημονικού εγχειρήματος. Η διάκριση επιστημικών και μη επιστημικών αξιών θα έπαυε να έχει νόημα μόνον υπό την οπτική αυτής της ενότητας, διότι με αυτόν τον τρόπο κάθε κανονιστική διάσταση της επιστήμης θα αποτελούσε εσωτερικό όρο της ιστορικής συγκρότησής της.

* Αναπληρώτρια Καθηγήτρια. Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης. Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων.

ΔΗΜΗΤΡΑ ΤΖΑΝΑΚΗ *

Από τα τέλη της δεκαετίας του 1990, το «τρίτο κύμα» της φεμινιστικής θεωρίας με το εμβληματικό έργο Αναταραχή Φύλου: Ο Φεμινισμός και η Ανατροπή της Ταυτότητας, της φεμινίστριας θεωρητικού Judith Butler, ξεκινά από μια κριτική ανάγνωση του θεωρητικού δεδομένου της ίδιας της ταυτότητας του φύλου ως νόρμας, θέτοντας την ίδια την ταυτότητα του φύλου υπό κριτική διερώτηση. Μια σειρά από πρόσφατες δημοσιεύσεις, όπως το εμβληματικό έργο της Jemina Repo, *The biopolitics of gender*, περιγράφει τη δημιουργική αφομοίωση των διδαγμάτων της ψυχιατρικής κατασκευής, η οποία δημιούργησε ευρηματικά την έννοια του κοινωνικού φύλου τη δεκαετία του 1950. Υπό την ερμηνεία του κοινωνικού φύλου η έννοια του υποκειμένου ορίζεται υποχρεωτικά μέσα από συγκεκριμένες έμφυλες επιστημονικές μεταποίσεις, ενώ από τούδε και στο εξής οποιαδήποτε άλλη έμφυλη μετατόπιση θεωρείται παράνοια του «βιολογικού φύλου». Αυτός ο τύπος εξουσίας απαιτούσε νέα εννοιολογικά εργαλεία, πρωτότυπες οπτικές, αλλά κυρίως αυτή η «παράνοια του φύλου» απαιτούσε ένα «καθεστώς αλήθειας» γύρω από το τί αποτελεί πραγματικότητα και αλήθεια. Δεδομένης της μετατόπισης του σημείου αναφοράς, καθίσταται σαφές ότι δεν μιλάω για το φύλο ως σώμα, αλλά ως ένα καθεστώς αλήθειας. Ο Michel Foucault μας έχει αποδώσει με ιδιαίτερη διορατικότητα ένα από τα κρισιμότερα εξουσιαστικά φαινόμενα της εποχής μας: την ίδια την έννοια της τρέλας· και για την ακρίβεια, την εποχή κατά την οποία η τρέλα διαχωρίζεται από τη λογική, κάπου στα τέλη του 16ου αιώνα. Μόνο που ο εντοπισμός που προτείνω εδώ βασίζεται στην αξιοποίηση αυτής της θέσης, που μας οδηγεί ωστόσο στην καρδιά του προβλήματος, μιας και την ίδια περίοδο το φύλο, όπως το αντιλαμβανόμαστε στις μέρες μας, αναδύεται ως το στρατηγικό πεδίο που έρχεται να οριοθετήσει την έννοια της ηθικής τρέλας του ανδρόγυνου/γύνανδρου όντος. Αυτή η θέση κλειδί μιας υποτιθέμενης ηθικής τρέλας της ανδρόγυνης/γύνανδρης ψυχής όπως αρθρώνεται τον 19ο αιώνα, αναδύεται στο στρατηγικό πεδίο που οριοθετεί ως *dispositive* την ίδια την υποκειμενικότητα. Με αυτό τον τρόπο το φύλο μετατρέπεται σε έναν μηχανισμό κανονιστικοποίησης που αποδεικνύει σε πολλαπλά επίπεδα ότι η νεωτερικότητα δεν εισήγαγε απλώς ένα νέο κοινωνικό, πολιτικό, οικονομικό καθεστώς ερμηνείας της ζωής, αλλά κυρίως μια ψυχολογική κυβερνητικότητα που δεν έχει σε τελική ανάλυση καμιά ουσιαστική σχέση με αυτό που φανταζόμαστε ως φύλο, ακόμη και στις μέρες μας, αναδεικνύοντας ένα τυπλό σημείο σηματοδοτήσεων, αφού στην ουσία το φύλο αντιπροσωπεύει την κατασκευή μιας αλήθειας και ως εκ τούτου ηγεμονικής ερμηνείας της ίδιας της πραγματικότητας.

Σκοπός ως εκ τούτου αυτής της ανακοίνωσης είναι να διερευνήσει την αρχαιολογία αυτού του «καθεστώς αλήθειας», με φουκωικούς όρους, με τρόπο που να καθιστά κατανοητό πώς το φύλο ως καθεστώς αλήθειας αποτέλεσε θεμελιώδες τμήμα του τι τελικά ερμηνεύεται ως υποκείμενο στη νεωτερικότητα και ως τέτοια συνθήκη, το φύλο περιλαμβάνεται, τόσο στην αλήθεια της φιλοσοφίας, όσο και της επιστήμης, αποτελώντας δομικό στοιχείο στην κατανόηση της λειτουργίας των κυρίαρχων μηχανισμών γνώσης/εξουσίας, οι οποίοι στην ουσία συρρικνώνονται σε συντεταγμένες μιας ηγεμονικής αντίληψης που εμμένει να διαχωρίζει τη ζωή σε υποκείμενα και σε αν-υποκείμενα, μέσα από την ίδια την ιδέα της ηθικής τρέλας του φύλου.

* Μεταδιδακτορική Ερευνήτρια. Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Δημόσιας Διοίκησης, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.

ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ ΠΡΩΤΟΠΑΠΑΔΑΚΗΣ * [Συντονιστής]

Η έννοια της αναπηρίας (dis-ability) θεωρείται σε κάποιες περιπτώσεις πυλώνας σύστασης και αυτοπροσδιορισμού μιας κοινωνικής ομάδας. Εάν η αναπηρία -σε συγκεκριμένες περιπτώσεις- θεωρηθεί εγγενές γονιδιακό χαρακτηριστικό, είναι πιθανό να υπάρξει η ανάγκη μεταβίβασής της σε επόμενες γενιές, ώστε αυτές να συναποτελέσουν μέλη της ίδιας κοινωνικής ομάδας.

Όπως σε κάθε θεματική, υπάρχουν διαφορετικού τύπου προσεγγίσεις και ερμηνείες. Μία κοινωνιολογική προσέγγιση θα μπορούσε να θεωρήσει τη μορφή της εξωτερικής πραγματικότητας μια κοινωνική κατασκευή. Θα τολμούσε, μάλιστα, να υποθέσει πως σε μία διαφορετική εκδοχή υλικής δόμησης της κοινωνίας, μπορούν να θολώσουν τα όρια της λειτουργικότητας, άρα και της αναπηρίας. Εν αντιθέσει, μια ερμηνεία της θεματικής βάσει βιολογικών όρων, τείνει ίσως να παρεκκλίνει αυτής της θέσης στο πλαίσιο της δαρβινικής θεώρησης.

Το ότι η γονεϊκή επικοινωνία δεν φτάνει ποτέ σε έναν απόλυτο βαθμό ευόδωσης με το παιδί, όταν αυτό δεν μοιράζεται κοινά, λειτουργικά χαρακτηριστικά, θα μπορούσε, άραγε, να θεωρηθεί επαρκές επιχείρημα για την αποδοχή του καθορισμού επιθυμητών γενετήσιων χαρακτηριστικών, μέσω της τεχνολογίας; Μίας νέας πιθανής κανονικότητας, που ουσιαστικά αλλάζει την έννοια του δικαιώματος της επέμβασης των γονιών στη δημιουργία;

Αυτή η εξέλιξη δεν μπορεί, παρά να θέσει επί τάπητος ποικίλους ηθικούς προβληματισμούς, γύρω από αυτές τις «οριακές καταστάσεις», όπως ονομάζονται οι ευ-γονικές/δυσ-γονικές παρεμβάσεις. Οι δύο σχολές, σκέψεις του Φυσικού Δικαίου και του Νομικού Θετικισμού, θα μπορούσαν να συμβάλλουν περαιτέρω στην ανασκόπηση του ζητήματος και στην αναζήτηση του πυρήνα των ηθικών προβληματισμών.

Σκοπός της τράπεζας είναι να επιχειρηθεί μία πολυπρισματική συζήτηση, όλων των προαναφερθέντων οπτικών και η εκ νέου διερεύνηση εννοιών, όπως ευ-/δυσ-γονική και αναπηρία (dis-ability).

* Επίκουρος Καθηγητής στο Τμήμα Φιλοσοφίας, Παιδαγωγικής και Ψυχολογίας, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.

ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΜΟΛΛΑΚΗ *

Η αναπαραγωγική αυτονομία του ατόμου αποτελεί θεμελιώδες δικαίωμα. Μάλιστα, στις περιπτώσεις προβλημάτων υπογονιμότητας ή κληρονομικών ασθενειών καθένας έχει το δικαίωμα να κάνει χρήση των διαθέσιμων γενετικών και μοριακών τεχνολογιών που επιτρέπονται από το νόμο, προκειμένου να ασκήσει το δικαίωμα αυτό.

Από την άλλη πλευρά, η αυτονομία του (αγέννητου) παιδιού ορίζεται βάσει του εύρους των επιλογών που θα έχει το ίδιο στη διάθεσή του στο μέλλον. Με την έννοια που έδωσε ο Joel Feinberg το 1980, η αυτονομία του παιδιού ορίζεται ως «το δικαίωμα του παιδιού σε ένα ανοιχτό μέλλον». Με άλλα λόγια, οι γονείς/κηδεμόνες λαμβάνουν αποφάσεις με γνώμονα το καλύτερο συμφέρον του παιδιού και δεν πρέπει να περιορίζουν εκούσια στα παιδιά τους τη δυνατότητα να έχουν ένα εύρος μελλοντικών επιλογών, μέχρι το ίδιο να είναι ικανό να λάβει τις δικές του αποφάσεις. Επίσης, οι γονείς πρέπει να παρέχουν ένα περιβάλλον που προάγει την ευημερία των παιδιών, αναπόσπαστο κομμάτι της οποίας αποτελούν η υγεία και η καλή ποιότητα ζωής.

Το ζήτημα που τίθεται λοιπόν είναι: «Υπάρχουν περιορισμοί στην αναπαραγωγική αυτονομία των (μελλοντικών) γονιών;». Η απάντηση είναι θετική όταν οι γονικές αποφάσεις θίγουν τη αυτονομία του (αγέννητου) παιδιού. Ιδίως, όταν οι αποφάσεις αυτές είναι μη αναστρέψιμες όπως μία τροποποίηση του γονιδιώματος (σε αντίθεση με τις αποφάσεις για την εκπαίδευση, τη θρησκεία κτλ.).

Αν και η γενετική μηχανική δύναται να χρησιμοποιηθεί για τη διασφάλιση της ευημερίας (της υγείας εν προκειμένω) σε παιδιά ή ακόμα και σε έμβρυα, οι ίδιες τεχνικές θα μπορούσαν, θεωρητικά τουλάχιστον, να εφαρμοστούν για λόγους δυσγονικής, δηλαδή για τη δημιουργία συγκεκριμένων επιβλαβών χαρακτηριστικών (π.χ. κωφότητα). Για παράδειγμα, η γονιδιακή θεραπεία και η τροποποίηση γονιδιώματος σε έμβρυο, θα μπορούσαν να εφαρμοστούν όχι για την επιδιόρθωση παθολογικών μεταλλάξεων αλλά για την πρόκληση τέτοιων μεταλλάξεων.

Ωστόσο, οι τεχνικές αυτές συνοδεύονται από ανεπιθύμητες –και σε ένα βαθμό απρόβλεπτες– ενέργειες, με αποτέλεσμα να μην είναι ασφαλείς για κλινική εφαρμογή, παρά μόνο σε αυστηρό πλαίσιο κλινικής έρευνας. Συνεπώς, λαμβάνοντας υπόψη τα προβλήματα ασφάλειας των μεθόδων, με άγνωστες ακόμα συνέπειες για την υγεία, σε συνδυασμό με τη χρήση τους για λόγους δυσγονικής, τέτοιες εφαρμογές θίγουν το δικαίωμα του παιδιού σε ένα ανοιχτό μέλλον. Ιδιαίτερα στην περίπτωση που η τροποποίηση του γονιδιώματος εμβρύου εφαρμοστεί για λόγους δυσγονικής, τότε οι τροποποιήσεις αυτές κληροδοτούνται στις επόμενες γενεές, οπότε δεν θίγεται μόνο το δικαίωμα του ίδιου του εμβρύου σε ένα ανοιχτό μέλλον αλλά και των επόμενων γενεών.

Τέλος, αξίζει να δει κανείς τη δυσγονική με τους όρους της εξέλιξης των ειδών. Σύμφωνα με τη Φυσική Επιλογή, «ο καλύτερα προσαρμοσμένος επιβιώνει», και ως προσαρμοστικότητα ορίζεται η ικανότητα για επιβίωση και αναπαραγωγή ώστε να κληροδοτηθούν τα γονίδια στις επόμενες γενεές. Άρα, η δυσγονική που οδηγεί στην επιλογή επιβλαβών μεταλλάξεων που προκαλούν ασθένεια είναι δυνατόν να μειώσει την προσαρμοστικότητα του οργανισμού, του πληθυσμού και μακροπρόθεσμα του είδους, με πιθανές σοβαρές επιπτώσεις στην επιβίωση του ανθρώπινου είδους.

Συμπερασματικά, η δυσγονική είναι ηθικά μη αποδεκτή.

* Δρ. Γενετικής, Επιστημονική Συνεργάτις, Εθνική Επιτροπή Βιοηθικής, Εμπειρογνώμων Ηθικής και Δεοντολογίας, Ευρωπαϊκή Επιτροπή.

ΜΑΡΙΑ ΧΩΡΙΑΝΟΠΟΥΛΟΥ *

Σε αντίθεση με την ευγονική, η δυσγονική αποτελεί ένα εξεζητημένο και εξειδικευμένο ζήτημα. Πρώτον, επειδή για πρακτικούς λόγους το πεδίο της είναι πολύ πιο περιορισμένο. Ενώ σκεφτόμαστε ή προσδοκούμε ποικίλες βελτιώσεις στον ανθρώπινο οργανισμό, όσοι υποστηρίζουν την εσκεμμένη πρόκληση αναπηρίας αναφέρονται κατά κύριο λόγο στην ακοή. Η δυσγονική δεν απασχολεί την κοινή γνώμη και την επιστήμη όπως και όσο η ευγονική, διότι αφορά επιμέρους κοινότητες με πολύ συγκεκριμένα χαρακτηριστικά και στοχεύσεις. Γι' αυτό και ίσως είναι καλύτερο να εξετάζεται κατά περίπτωση, αφού δεν έχει την ευρύτητα και την προοπτική της ευγονικής. Ο δεύτερος λόγος αφορά στην ηθική διάσταση του ζητήματος. Η δυσγονική είναι ασφαλώς ένα προκλητικό ζήτημα, αλλά από φιλοσοφική σκοπιά νομίζω ότι η ηθική φιλοσοφία μπορεί στην περίπτωση αυτή να δώσει σαφείς απαντήσεις. Ας περιοριστούμε σε δύο κρίσιμα ερωτήματα: α) Πρέπει να επιτρέπουμε στους άλλους ν' ακούνε; β) Αξίζει να μπορούμε ν' ακούμε; Η απάντηση είναι καταφατική. Δε δικαιούμαι προγεννητικά να περιορίσω τον αισθητηριακό εξοπλισμό της αγέννητης ζωής, διότι η πράξη μου είναι αναξιοπρεπής (ως ετερόνομη και εγωιστική) και περιορίζει δραστικά τη μελλοντική αυτονομία του τέκνου. Επίσης, το εργαλείοποιεί στις δημόσιες αντιπαραθέσεις με τις κοινότητες των ακουόντων. Η κατάχρηση των γονεϊκών «δικαιωμάτων» παραβιάζει αυτά των τέκνων και είναι ασύμβατη με τον σεβασμό στην ατομικότητα. Από την άλλη, αξίζει να ακούμε. Ο λόγος δεν είναι φυσικά μόνο για να είμαστε ασφαλείς στον δρόμο ή να επικοινωνούμε στο τηλέφωνο. Η ακοή συμβάλλει στην ευδαιμονία ποσοτικά και ποιοτικά. Ποσοτικά, διότι μέσω της ακοής αποκτούμε πρόσβαση σε μια διάσταση του κόσμου που διαφορετικά θα μας ήταν απρόσιτη. Ποιοτικά, επειδή ο συντονισμός της ακοής με τις άλλες αισθήσεις καθιστά πιο σύνθετη και ερεθιστική την αισθητηριακή εμπειρία μας. Ακούγοντας ζούμε περισσότερα και καλύτερα.

* Δρ. Φιλοσοφίας στο Τμήμα Φιλοσοφίας, Παιδαγωγικής και Ψυχολογίας, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.

ΑΤΟΜΙΚΕΣ ΕΙΣΗΓΗΣΕΙΣ

Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΣΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ HERBERT MARCUSE

ΚΡΙΤΙΚΟ ΣΧΟΛΙΟ ΣΤΟ ΕΡΩΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

ΙΩΑΝΝΗΣ ΑΒΔΟΥΛΑΣ *

Στο Έρωσ και πολιτισμός ο Herbert Marcuse ασχολείται με τη φιλοσοφία της ψυχανάλυσης και το μεταψυχολογικό έργο του Freud, αναπτύσσοντας δύο επιχειρήματα: την ύπαρξη στη φροϋδική θεωρία των ιστορικών δυνατοτήτων ενός μη καταπιεστικού πολιτισμού και τις δυνατότητες απελευθέρωσης στο σήμερα όπου τα επιτεύγματα του καταπιεστικού πολιτισμού δημιουργούν τις προϋποθέσεις για την γενική κατάργηση της καταπίεσης. Βασικός σκοπός της μαρκουζιανής προβληματικής είναι η απόδειξη της δυνατότητας ανάπτυξης ενός μη καταπιεστικού πολιτισμού. Αντίθετα με τον Freud, ο οποίος ισχυρίζεται πως η ευτυχία δεν είναι πολιτιστικό αγαθό καθώς ο πολιτισμός είναι καταδικασμένος να ακολουθεί ένα φαύλο κύκλο κυριαρχίας, ο Marcuse οραματίζεται ένα πολιτισμό απαλλαγμένο από την καταπίεση, όπου ο άνθρωπος θα βιώνει μια διαφορετική εμπειρία του είναι και η σχέση του με τους άλλους και τη φύση θα είναι απαλλαγμένη από την εκμετάλλευση και τον πόνο. Το παραπάνω επιχειρήμα προσπαθεί να αναπτύξει οικοδομώντας και συνθέτοντας τη φροϋδική με τη μαρξική θεωρία.

Βασικό μεθοδολογικό εργαλείο της μαρκουζιανής σκέψης είναι η ιστορικοποίηση των φροϋδικών εννοιών, η οποία τον οδηγεί, άλλοτε στον αναδιπλασιασμό βασικών εννοιών της ψυχανάλυσης και άλλοτε στην διαφορετική ερμηνεία των ορμών ζωής και θανάτου. Το ζήτημα της απελευθέρωσης του ανθρώπου διαπερνά μέσα από την απελευθέρωση των ορμών και των αισθήσεων του από την κυριαρχία του Λόγου. Ακολουθώντας πιστά την Κριτική Θεωρία, αναγνωρίζει τον Λόγο ως εργαλειακό στη σύγχρονη βιομηχανική κοινωνία και μεταβαίνοντας από την απαισιόδοξη οπτική του Freud περί πολιτισμού στο ρομαντισμό του Schiller, ο Marcuse εξετάζει το «πολιτικό» πρόβλημα της απελευθέρωσης του ανθρώπου από την αλλοτριωμένη εργασία. Τη λύση του προβλήματος αυτού εντοπίζει στην αισθητικότητα του Kant σύμφωνα με την οποία, η αισθητική διάσταση ως βασικό σημείο του ανθρώπου μπορεί να συμβάλει στην απελευθέρωση των αισθήσεων και στη συμφιλίωση τους με το Λόγο, με σκοπό την κατάκτηση μιας έλλογης αισθητικότητας και ενός αισθητού Λόγου.

Σε αυτή τη κατεύθυνση ο Γερμανοεβραϊός φιλόσοφος επιχειρεί να αναδείξει ένα από τα βασικότερα επιχειρήματα του, αναφορικά με την φροϋδική θεωρία: τον μετασχηματισμό του σεξουαλισμού σε Έρωτα ή διαφορετικά τον μετασχηματισμό του ανθρώπου από υποκείμενο – αντικείμενο εργασίας σε μια κατάσταση όπου θα ικανοποιεί ελεύθερα τις ανάγκες του παράλληλα με την ικανοποίηση του συνόλου.

* Τμήμα Ψυχολογίας, Πανεπιστήμιο Κρήτης.

¹ Marcuse Herbert. *Έρωσ και πολιτισμός* (1995). μτφ. Ιορδάνης Αρζόγλου. Αθήνα: Κάλβος. 1981. σ. 17.

² Ό.π. σελ. 62.

³ McMahon James. 'The role of technology in Herbert Marcuse's Eros and civilization' στο *Annual Review of Critical Psychology. Marxism and Psychology*. vol. 9. σελ. 38-46. 2011. σ. 40.

⁴ Ό.π.

⁵ Freud Sigmund. *Η δυσφορία μέσα στον πολιτισμό* (1930). μτφ. Βασίλειος Πατσογιάννης. Αθήνα: Πλέθρον 2013. σ. 44.

⁶ Kellner Douglas. *Herbert Marcuse and the crisis of Marxism*. Berkeley & Los Angeles: University of California Press. 1984. σ. 156.

⁷ Ό.π. 1981. σ. 15.

⁸ Ό.π. σ. 43-44.

⁹ Ό.π. σ. 199-223.

¹⁰ Jay Martin. *Η διαλεκτική φαντασία. Μια ιστορία της Σχολής της Φρανκφούρτης και του Ινστιτούτου Κοινωνικής Έρευνας* (1930). μτφ. Φώτης Τερζάκης. Αθήνα: Αλεξάνδρεια. 2009. σ. 79.

¹¹ Ό.π. 1981 σ. 190.

¹² Ό.π. σ. 176 κ. εξ.

¹³ Ό.π. σ. 183.

¹⁴ Ό.π.

¹⁵ Ό.π. σ. 199-223.

ΕΛΕΝΗ ΑΓΓΕΛΟΥ *

Η ίδια η τέχνη της φωτογραφίας μας φέρνει αντιμέτωπους με τον χρόνο. Μας καλεί να συγκρίνουμε στιγμές και να τις βιώσουμε ξανά, συγκροτώντας απ' την αρχή την ανάμνηση στο νου μας. Η φιλοσοφία, ως σκέψη σε αργή κίνηση, αντικρίζει την παγωμένη στιγμή που εικονίζει μια φωτογραφία και μας κάνει να αναρωτηθούμε, όχι μόνο για αυτό που είναι αλλά και για αυτό που ήταν και θα είναι στο μέλλον, χωρίς να υπάρχει σαφής διάκριση ανάμεσα στα τρία χρονικά επίπεδα καθώς αυτά παραμένουν σε ένα διαρκές παρόν, αποτυπωμένο σε μια επιφάνεια.

Στο πλαίσιο αυτό, τίθενται ερωτήματα όπως: γιατί οι άνθρωποι ασχολήθηκαν και συνεχίζουν να ασχολούνται με τη φωτογραφία δηλαδή, ποιά είναι η μεταφυσική ανάγκη να έχει κανείς χειροποίηστα δείγματα από το παρελθόν, μήπως η ευκολία στη λήψη μιας φωτογραφίας σήμερα μας έχει οδηγήσει σε μια μετα-φωτογραφία, ποιά είναι το οντολογικό status μιας φωτογραφίας, πώς αυτή μας συνδέει ή μας αποσυνδέει με το παρελθόν, διερευνάται με άλλα λόγια το παιχνίδι μεταξύ χρόνου και φωτογραφίας, και τέλος, η αλληλοδιάδραση μνήμης και φωτογραφίας;

Δίδεται έμφαση στον τρόπο με τον οποίο ο Henry Cartier-Bresson εισήγαγε τον όρο «αποφασιστική στιγμή» στη φωτογραφία. Στην προσπάθεια ερμηνείας αυτού του όρου, αναπτύσσεται σε βάθος μια φιλοσοφία της φωτογραφίας που απορρέει από τα γραπτά του Bresson αλλά συγχρόνως μπορεί και να εντοπιστεί στο έργο κυρίως του ίδιου καθώς και άλλων φωτογράφων, ενώ βέβαια μπορεί να εφαρμοστεί σε οτιδήποτε αφορά τη ζωή. Άλλωστε, ο Bresson χρησιμοποιεί την αποφθεγματική φράση του Cardinal de Retz «Δεν υπάρχει τίποτα σε αυτόν τον κόσμο που να μην έχει την αποφασιστική στιγμή του».

Ο Bresson μπορεί να χαρακτηριστεί ως ο πρώτος φιλόσοφος της φωτογραφίας, δεδομένου ότι αναδεικνύει μέσα από την τέχνη του, το έντονο και ενεργό ενδιαφέρον για τη ζωή, την παρατήρηση των λεπτομερειών του περιβάλλοντος και την εναρμόνιση με αυτό. Η κάμερα, όπως προτείνει ο Bresson, θέτει τις ερωτήσεις και προσφέρει τις απαντήσεις την ίδια στιγμή με έναν ιδιόζοντα διαισθητικό τρόπο. Πρόκειται για μια υπαρξιακή πτυχή της τέχνης της φωτογραφίας, που αποσκοπεί στην ανακάλυψη του εαυτού εντός του κόσμου ταυτοχρόνως με την ανακάλυψη του κόσμου. Η εύρεση της ισορροπίας ανάμεσα στους δύο κόσμους -τον εσωτερικό και τον εξωτερικό- είναι το ζητούμενο τόσο στη ζωή, όσο και στη φωτογραφία.

* Τμήμα Ιστορίας και Φιλοσοφίας της Επιστήμης, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.

Η ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΩΣ ΠΡΟΥΠΟΘΕΣΗ ΤΟΥ ΚΑΚΟΥ ΣΤΟ ΕΡΓΟ ΑΔΕΡΦΟΙ ΚΑΡΑΜΑΖΟΦ ΤΟΥ FIODOR DOSTOYEVSKY

ΙΟΥΛΙΑ ΒΑΡΛΑΜΗ *

Το κακό αποτελεί ένα ζήτημα που απασχόλησε τον άνθρωπο από την αρχαιότητα. Τι είναι, όμως, το κακό; Και από πού προέρχεται; Έχει ο άνθρωπος τη δυνατότητα να απαλλαγεί από αυτό ή είναι δέσμιος μιας προκαθορισμένης μοίρας, από την οποία δεν μπορεί να ξεφύγει; Ο Dostoyevsky ασχολήθηκε με το συγκεκριμένο ζήτημα, προσδίδοντας στην έννοια του κακού ένα ιδιαίτερο νόημα.

Ο Dostoyevsky συνδέει το κακό με την ανθρώπινη ελευθερία, η οποία είναι αποτέλεσμα θείας βούλησης. Ο Θεός προσέφερε στο ανθρώπινο γένος την ελευθερία αποσκοπώντας στην ελεύθερη αποδοχή της αλήθειας του, της θείας χάριτος. Βέβαια, από τη στιγμή που ο άνθρωπος αποτελεί ένα ελεύθερο ον, η δυνατότητα της επιλογής του καλού συνεπάγεται με την δυνατότητα της επιλογής του κακού. Κατά συνέπεια, ο άνθρωπος φέρει σε ολόκληρη τη ζωή του την ευθύνη των επιλογών του, ακόμη κι αν θα προτιμούσε να αποβάλει το βάρος της.

Είναι, όμως, δυνατή η ύπαρξη του κακού σε έναν κόσμο που αποδέχεται την ύπαρξη του Θεού; Μέσω του συγκεκριμένου ερωτήματος, θεμελιώνεται το πρόβλημα του κακού. Σε έναν κόσμο που κυριαρχεί το κακό, είναι αναπόδραστη η αμφισβήτηση του Θεού. Όσον αφορά τη χριστιανική θεολογία, η ύπαρξη του κακού στον κόσμο αποτελεί πρόβλημα, διότι φαινομενικά αντιτίθεται στην ύπαρξη ενός πανάγαθου και παντοδύναμου Θεού. Πραγματοποιώντας μια διαφορετική προσέγγιση στο συγκεκριμένο πρόβλημα, ο Dostoyevsky αναπτύσσει το επιχείρημα ότι η ύπαρξη του κακού, όχι μόνο δεν αναιρεί, αλλά αποδεικνύει την ύπαρξη του Θεού.

Στόχος της συγκεκριμένης εισήγησης είναι η διερεύνηση της έννοιας του κακού μέσα από το πρίσμα της ανθρώπινης ελευθερίας. Παράλληλα, θα εξεταστεί το πρόβλημα του κακού, όπως προβάλλεται από τον Dostoyevsky, κυρίως μέσα από το έργο του «Αδελφοί Καραμάζοφ», με σκοπό να αποδειχθεί ότι η συνύπαρξη του Θεού και του κακού στον ίδιο κόσμο είναι εφικτή.

* Τμήμα Φιλοσοφίας και Παιδαγωγικής, Φιλοσοφική σχολή, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης. (Απόφοιτη)

ΓΙΑΝΝΗΣ ΒΑΣΙΛΟΠΟΥΛΟΣ *

Στο άρθρο του *Ethics and Euthanasia* (1973), ο καθηγητής ιατρικής ηθικής Joseph Fletcher γράφει: «Στην κλασική εποχή η αυτοκτονία αποτελούσε μια τραγική πράξη απέναντι στην ανθρώπινη αξιοπρέπεια. Έπειτα, για αιώνες, αποτελούσε αμαρτία. Μετά έγκλημα. Μετά αρρώστια. Σύντομα θα γίνει και πάλι επιλογή.» Σε αυτή την ανατρεπτική και αμφιλεγόμενη ακόμα και για τα σημερινά δεδομένα θέση, έχει ασκηθεί αυστηρή κριτική, ακολουθώντας το ισχυρό κοινωνικό στίγμα που πλαισιώνει την αυτοκτονία τόσο ως πράξη, όσο ως λέξη και θέμα συζήτησης. Τα σχετικά ταφικά έθιμα και η ειδική νομοθεσία που έχει ισχύσει ανά καιρούς έρχονται απλώς για να επικυρώσουν, με τη σειρά τους, αυτό το στίγμα.

Σε μία κοινωνία όπου ακόμα και ο θάνατος από φυσικά αίτια και η αόριστη επικείμενη άφιξη του αποτελούν ένα από τα ισχυρότερα ταμπού, θα επιχειρηθεί η προσέγγιση της αυτοκτονίας από την μειοψηφική οπτική που τη μελετά και την αντιμετωπίζει όχι μόνο ως επιλογή αλλά και ως ηθικά επιτρεπτό δικαίωμα. Θα προσεγγιστούν κριτικά φιλοσοφικές θέσεις κατά της αυτοκτονίας, όπως αυτές των Ακινάτη (θεία επιταγή) και Kant (κατηγορική προσταγή), και θα αντιπαραβληθούν με φιλοσοφικές θέσεις υπέρ αυτής, όπως του Hume, στο πλαίσιο της υπεράσπισης της ηθικότητας της αυτοκτονίας. Τέλος, θα διασαφηνιστούν οι λόγοι που μία τέτοια υπεράσπιση δεν ευνοεί την θέσπιση ενός ηθικού καθήκοντος προς την αυτοκτονία, ούτε αποτελεί κατά οποιονδήποτε τρόπο προτροπή προς αυτήν, αλλά μάλλον το αντίθετο.

* Τμήμα Ιστορίας και Φιλοσοφίας της Επιστήμης, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.

ΜΑΙΡΗ ΒΟΓΙΑΤΖΑΚΗ *

Η εισήγηση εξετάζει τα βασικά σημεία των καρτεσιανών στοχασμών του Husserl. Σκοπός του Husserl είναι να αναδείξει την καρτεσιανή ιδέα και φιλοσοφία ως καθολική επιστήμη η οποία θεμελιώνεται απόλυτα, αλλά και να εκθέσει τα προβλήματά της. Επιχειρεί να καταστήσει εναργή την αναγκαία μορφή μιας φιλοσοφίας ως υπερβατολογικής - φαινομενολογικής φιλοσοφίας. Στον πρώτο στοχασμό αναφέρει ότι ο Descartes οδηγεί προς μία υπερβατολογική υποκειμενικότητα όταν θέτει το *ego cogito* ως μόνιμη βάση κρίσεων πάνω στην οποία θεμελιώνεται κάθε φιλοσοφία. Το σώμα και ο κόσμος είναι αντί για υπάρχοντα, μόνο ένα φαινόμενο του είναι, σύμφωνα με τον Husserl. Τονίζει ότι το εγώ αμφιβάλλω θα προϋπέχεται ήδη το εγώ είμαι. Στον δεύτερο στοχασμό ο Husserl καταδεικνύει ότι το υπερβατολογικό εγώ του Descartes θεμελιώνει υπερβατολογικά τη γνώση. Το εγώ έχει συνείδηση του κόσμου και του εαυτού τους στην εσωτερική συνείδηση του χρόνου. Το γενικό *ego cogito* πρέπει να επεκταθεί. Κάθε *cogito* ενέχει το εκάστοτε *cogitatum* του με δικό του τρόπο. Έτσι τα συνειδησιακά βιώματα είναι αποβλεπτικά. Στη συνέχεια, βλέπουμε ότι το *ego cogito* αποτελεί αφετηρία όχι μόνο της υπερβατολογικής αλλά και της ψυχολογικής αναστόχασης (της αποκάλυψης του καθαρού ψυχικού είναι). Στον τρίτο στοχασμό θα ασχοληθούμε με τον «Λόγο» και το «Αλογον» που βρίσκονται σε συστοιχία με το είναι και το μη-είναι και τις τροπικότητές τους, και το πώς σχετίζονται με τα κατηγορήματα αλήθεια (ορθότητα) και ψεύδος. Επίσης, αναλύονται οι διαφορές της πραγματικότητας και της quasi-πραγματικότητας και διαχωρίζονται οι συνειδησιακές τροπικότητες της θεότητας και της quasi-θεότητας. Η αληθινή πραγματικότητα των αντικειμένων πηγάζει από την ενάργεια, από την υπερβατολογική υποκειμενικότητα, από τη δική μας σύνθεση και επαλήθευση. Στηρίζεται στο έσχατο υπερβατολογικό θεμέλιο. Στον τέταρτο στοχασμό γίνεται λόγος για τα συγκροτησιακά προβλήματα του υπερβατολογικού εγώ. Το υπερβατολογικό εγώ αποτελεί ταυτό πόλο βιωμάτων, είναι αδιάσπαστο από τα βιώματά του και είναι υπόστρωμα έξεων. Ακόμη, διαφαίνεται το πρόβλημα της αυτο-συγκρότησής του. Τέλος, στον πέμπτο στοχασμό αποκαλύπτεται η υπερβατολογική οντολογική σφαίρα ως μοναδολογική διυποκειμενικότητα καθώς ο Husserl διαπραγματεύεται το πρόβλημα του άλλου (των «άλλων νόων») με ρηξικέλευθο τρόπο. Θα παρουσιάσουμε τη θεωρία της διυποκειμενικότητας αναφέροντας το επιχείρημα που διατυπώνεται σε αυτόν τον στοχασμό και τις ενστάσεις της φαινομενολογικής παράδοσης.

* Τμήμα Φιλοσοφικών και Κοινωνικών Σπουδών. Πανεπιστήμιο Κρήτης.

ΒΑΓΓΕΛΗΣ ΓΑΒΡΙΗΛ *

Στην εργασία με τον παραπάνω τίτλο υποστηρίζεται η ελευθερία της τέχνης ανεπιφύλακτα, επισημαίνοντας πως η έντονη αντίθεση ή η αγανάκτηση λίγων ή πολλών, σχετικά με ένα έργο τέχνης, δεν συνιστά ποτέ «βλάβη» και επομένως δεν μπορεί να αποτελέσει θεμιτή αιτιολογία περιορισμού του.

Μέσα από την εργασία παρουσιάζονται οι λόγοι για τους οποίους λογοκρίνεται συνήθως η τέχνη, οι οποίοι κατά κανόνα είναι τρεις: είτε διότι προσβάλλει τις θρησκευτικές αξίες κάποιων πολιτών, είτε διότι προσβάλλει το έθνος, είτε διότι προσβάλλει τις κοινωνικές αξίες που αφορούν τις ερωτικές σχέσεις (άσεμνα). Επιπλέον, αναφέρονται φαινόμενα καταπάτησής της από το (κοντινό) παρελθόν μέχρι τις μέρες μας, εξετάζοντας παράλληλα με αυτόν τον τρόπο και τη στάση των καλλιτεχνών απέναντι στο κίνδυνο της λογοκρισίας. Πιο συγκεκριμένα, αρχικά γίνεται λόγος σε ολοκληρωτικά καθεστώτα, όπως αυτά της Ναζιστικής Γερμανίας, της Σταλινικής Ρωσίας, της Κίνας επί Μάο, αλλά και σε θεοκρατικά της Μέσης Ανατολής, υπογραμμίζοντας την κοινή αντίληψη όλων αυτών των καθεστώτων, σύμφωνα με την οποία η τέχνη οφείλει να συμβάλλει στην εξυπηρέτηση κάποιων σκοπών (εθνικών, θρησκευτικών ή άλλων). Επιπλέον, ένα ακόμη κοινό σημείο αυτών των καθεστώτων είναι πως όλος ο πνευματικός και καλλιτεχνικός χώρος οργανώνεται σε ελεγχόμενες ομάδες. Όσοι ενσωματώνονται στις ομάδες αυτές μπορούν να παράξουν έργο, όλοι οι υπόλοιποι εξοστρακίζονται.

Ωστόσο, στη συνέχεια της εργασίας, παρατηρούμε ότι ακόμα και σε μια χώρα όπως οι ΗΠΑ, όπου η παράδοση της Πρώτης Τροποποίησης του Συντάγματός της παρέχει ισχυρή νομική προστασία σε κάθε έργο τέχνης, πολλές φορές δεν είναι αρκετή από μόνη της για να εξαλείψει ανελεύθερες νοοτροπίες μέσα στην κοινωνία. Χαρακτηριστικά παραδείγματα αποτελούν οι πρακτικές που ακολουθήθηκαν την περίοδο του «μακαρθισμού», αλλά και το μείζον ζήτημα του ρατσισμού στις ΗΠΑ και ο τρόπος που αντιμετωπίζονται οι έγχρωμοι καλλιτέχνες. Στο τελευταίο μέρος της εργασίας, γίνεται αναφορά στη χώρα μας. Συμπεραίνεται πως η ελληνική δικαιοσύνη είναι εξαιρετικά ευαίσθητη απέναντι σε θρησκευτικά και εθνικά θέματα, και μεγάλα τμήματα της ελληνικής κοινωνίας απρόθυμα να εξοικειωθούν ή έστω να ανεχθούν αυτό που ηθικά ή πολιτικά αποστρέφονται. Η δε λεγόμενη «κοινωνία των πολιτών», φαίνεται τις περισσότερες φορές ανίκανη να παρέμβει και να θέσει τα ζητήματα που προκύπτουν σε δημόσια διαβούλευση.

Κλείνοντας, αναφέρονται έργα τέχνης που κατακρίθηκαν και λογοκρίθηκαν όταν δημιουργήθηκαν, ενώ σήμερα θεωρούνται κλασικά αριστουργήματα. Με αυτόν τον τρόπο γίνεται αναπόφευκτα μία σύγκριση ανάμεσα στον χαρακτήρα και τον ρόλο που είχε η τέχνη σε διαφορετικές εποχές, χώρες και πολιτεύματα και στα όσα σχετικά συμβαίνουν στις μέρες μας, στη χώρα μας αλλά και διεθνώς.

* Τμήμα Φιλοσοφίας και Ιστορίας της Επιστήμης, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών. (Απόφοιτος)

ΣΠΥΡΟΣ ΓΑΛΑΤΗΣ *

Ένα αιτιακό μοντέλο επιστημονικής εξήγησης απαιτεί διπλή θεμελίωση: μια θεωρία αιτιότητας και μια θεωρία του πώς τα γεγονότα ενώνονται μεταξύ τους αιτιακά προκειμένου να εξηγήσουν τα φαινόμενα. Το εξηγητικό σύστημα του Woodward¹ παρέχει αυτή τη διπλή θεμελίωση. Σε πρώτο στάδιο συνδέει την αιτιότητα με την χειραγώγηση (manipulation) μέσω παρεμβάσεων (interventions). Κατά τον ίδιο μια σχέση μεταξύ δύο μεταβλητών A και B αποτελεί αιτιακή σχέση, από την στιγμή που αν μια κατάλληλη παρέμβαση εφαρμοστεί στο A, ακολουθείται με μια αλλαγή στην κατάσταση του B. Με άλλα λόγια, εγκαθιδρύεται αιτιότητα σε μια σχέση μεταβλητών όταν σε επανειλημμένη κατάλληλη παρέμβαση στην κατάσταση/τιμή του A, το B αντιδρά με μία αλλαγή στην κατάστασή του/τιμή του. Με τη σειρά της αυτή η σχέση δημιουργεί σχέσεις αντιγεγονοτικής εξάρτησης, δηλαδή αν η κατάσταση του A δεν είχε μεταβληθεί, δεδομένης μιας παρέμβασης, τότε η κατάσταση του B δεν θα είχε μεταβληθεί. Η ιδιαίτερη μορφή της παρεμβατικής αντιγεγονοτικής εξάρτησης (interventionist counterfactuals) που θεμελιώνει την θεωρία αιτιότητας του Woodward, δομεί με τη σειρά της την θεωρία του περί αιτιακής εξήγησης των φαινομένων.

Το αιτιακό μοντέλο εξήγησης του Woodward, το οποίο αποτελεί το κέντρο εστίασης αυτής της εργασίας, είναι ένα μοντέλο αντιγεγονοτικής θεωρίας της εξήγησης. Αποτελείται από ένα ορθό παραγωγικό επιχείρημα όπου στις προκείμενες υπάρχει μια τουλάχιστον καθολική πρόταση μαζί με τις αρχικές συνθήκες -ονομάζεται εξηγούν- και το συμπέρασμα που αποτελεί το φαινόμενο προς εξέταση -ονομάζεται εξηγητέο. Σε αυτό το μοντέλο η καθολική πρόταση (ή «νόμος») που υπεισέρχεται στις προκείμενες, αποτελεί μια αλυσιδωτή σχέση μεταβλητών αντιγεγονοτικά εξαρτημένων, μια εξάρτηση που εγκαθιδρύθηκε από την εφαρμογή κατάλληλων παρεμβάσεων στις μεταβλητές και που κατέστησε τη σχέση αυτή αμετάβλητη (invariant). Ο όρος «αμετάβλητη» στο σύστημα του Woodward αναφέρεται στο ότι ακολουθία αντίδρασης των καταστάσεων των μεταβλητών -στην εφαρμογή παρεμβάσεων- ακολουθείται συνεχώς ή αμετάβλητα (δεν παρατηρείται διαφορετική αντίδραση) με αλλαγές σε καταστάσεις άλλων μεταβλητών εξαρτημένων στις πρώτες. Είναι σημαντικό να αναφέρουμε, επίσης, ότι το μοντέλο αυτό της αιτιακής εξήγησης εφαρμόζεται τόσο στα νετερμινιστικά συστήματα, όσο και σε αυτά που η συνθετότητά τους απαγορεύει μια ακριβή αιτιακή αλυσίδα συμβάντων που να οδηγεί από τις αρχικές συνθήκες στο φαινόμενο προς εξέταση, περίπτωση στην οποία οι σχέσεις διατυπώνονται με βαθμούς πιθανότητας επιρροής. Επομένως, μέσα από αυτή την ανάλυση της αντιγεγονοτικής θεωρίας της εξήγησης ο Woodward δίνει μια νέα μορφή στον τρόπο που θα πρέπει να διατυπώνεται μία επιστημονική εξήγηση. Η εξήγηση, κατά τον ίδιο, δεν θα πρέπει να οφείλεται στις λογικές-παραγωγικές σχέσεις μεταξύ εξηγούντος-εξηγητέου, όπως βρίσκουμε στο κλασικό Παραγωγικό-Νομολογικό μοντέλο εξήγησης από τους Hempel και Oppenheim², αλλά στις αιτιακές-παραγωγικές διασυνδέσεις που υπάρχουν μεταξύ εξηγούντος και εξηγητέου.

* Τμήμα Ιστορίας και Φιλοσοφίας της Επιστήμης, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.

¹ Woodward James. Making things happen: A theory of causal explanation. Oxford University Press. 2005.

² Hempel G. Carl & Oppenheim Paul. Studies in the Logic of Explanation. 1948. Reprint. Aspects of Scientific Explanation and Other Essays in the Philosophy of Science. By Hempel. New York: Free Press. 1965.

ANNA-ΑΝΔΡΙΑΝΗ ΓΙΑΛΟΥΡΗ *

Η τεχνητή νοημοσύνη, σε αντίθεση με τη «φυσική», ορίζεται ως νοημοσύνη που αποκτούν μηχανές μέσω μιας μακράς σειράς αλγορίθμων. Η σχετική τεχνολογία έχει ήδη προχωρήσει αρκετά και επεκτείνεται στην προσπάθεια να μιμηθεί τους τρόπους λειτουργίας του ανθρώπινου εγκεφάλου. Οι μελλοντικές επιδιώξεις της στρέφονται προς την κατασκευή «έξυπνων» μηχανών οι οποίες θα μπορούσαν να αναλάβουν κάποιες καθημερινές δραστηριότητες που σήμερα εκτελούνται από ανθρώπους. Όμως, η χρησιμοποίηση τέτοιων μηχανών στην πράξη εγείρει σοβαρούς προβληματισμούς καθώς μια τέτοια αλλαγή θα παρήγαγε πιθανώς απρόβλεπτα αποτελέσματα. Πόσο έτοιμη είναι η κοινωνία των ανθρώπων να αποδεχθεί και να διαχειριστεί την ύπαρξη «σκεπτόμενων» μηχανών;

Ένα τέτοιο χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι εκείνο του ρομπότ αστυνομικού. Το ρομπότ αστυνομικός θα είναι προγραμματισμένο από τον κατασκευαστή του ώστε όχι μόνο να διατηρεί τη δημοσία τάξη, αλλά και να προστατεύει τη ζωή των πολιτών. Το ερώτημα είναι τί θα κάνει το ρομπότ αστυνομικός όταν στα πλαίσια των αρμοδιοτήτων του χρειαστεί να ασκήσει βία εναντίον ανθρώπων. Θα έχει τη δυνατότητα να το κάνει και αν ναι, πότε και υπό ποιές συνθήκες; Ένα ρομπότ αστυνομικός χωρίς αυτή τη δυνατότητα θα έχει περιορισμένη χρησιμότητα στην πράξη και θα είναι πολύ ευάλωτο απέναντι σε έναν επικίνδυνο και αποφασισμένο για όλα αντίπαλο. Εάν πάλι, έχει τη δυνατότητα χρήσης βίας, τότε ο επιστήμονας που δημιούργησε ένα τέτοιο ρομπότ-φονέα θα είναι απαλλαγμένος από την ηθική ευθύνη για τους φόνους τους οποίους ενδεχομένως αυτό θα διαπράξει; Βεβαίως οι άνθρωποι από αιώνες κατασκευάζουν φονικά όπλα, για πολεμικούς κυρίως σκοπούς, και κανείς μέχρι σήμερα δε διανοήθηκε να κατηγορήσει αυτούς που τα επινόησαν για τους φόνους που αυτά προκάλεσαν. Η διαφορά, όμως, στην προκειμένη περίπτωση είναι ότι ενώ τα όπλα λειτουργούν μόνο με ανθρώπινη ενέργεια, ένα ρομπότ-φονέας θα πρέπει να επιλέξει μόνο του τη στιγμή που θα αφαιρέσει μιαν ανθρώπινη ζωή ή θα προκαλέσει μιαν επικίνδυνη σωματική βλάβη. Άρα το ηθικό ζήτημα είναι με ποια κριτήρια θα «προγραμματιστεί» ώστε να κάνει τελικά αυτή την επιλογή ή όχι.

Αυτό το παράδειγμα μας φέρνει απέναντι σε ένα γενικότερο πρόβλημα: Πόσο μπορεί να αυξάνεται η νοημοσύνη μιας μηχανής; Μήπως κάποια στιγμή μια υπερ-ευφυής μηχανή αυτονομηθεί και συνεχίζει να παράγει για λογαριασμό της μηχανές με όλο και μεγαλύτερη ευφυΐα, οι οποίες τελικά θα εξεγερθούν κατά των ανθρώπων και θα τους υποδουλώσουν;

Κάθε ένας από αυτούς τους υποθετικούς συλλογισμούς χρειάζεται ιδιαίτερη μελέτη από τους ηθικούς φιλοσόφους καθώς μπορεί σήμερα να φαντάζουν θέματα «επιστημονικής φαντασίας», αλλά πολύ σύντομα μπορεί να γίνουν πτυχές της καθημερινότητας του ανθρώπου.

* Τμήμα Φιλοσοφίας, Παιδαγωγικής και Ψυχολογίας, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.

ΚΥΡΙΑΚΗ ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ *

Απόπειρα της συγκεκριμένης πρότασης θα αποτελέσει η ανάδειξη της έννοιας του χώρου έτσι όπως έχει θεματοποιηθεί από τον Kant στην «Κριτική του καθαρού λόγου». Συγκεκριμένα, η εστίαση θα επιμείνει στην Υπερβατολογική Αισθητική, στο σημείο που αναφέρεται η μεταφυσική και η υπερβατολογική έκθεση αυτού. Θα διευκρινιστούν ερωτήματα που αφορούν την φύση του χώρου, έτσι όπως αυτά αναλύονται στην μεταφυσική έκθεση και ειδικότερα τα επιχειρήματα που σχετίζονται με την απριορική λειτουργία του ως θεμελίου της ανθρώπινης γνωστικής δυνατότητας. Ο ίδιος ο Kant προκειμένου να εγκαθιδρύσει το ότι η παράσταση του χώρου είναι όρος δυνατότητας διάκρισης των αντικειμένων θέτει σε ισχύ την απριορικότητα της παράστασης αυτής. Ακόμη, ένα τέτοιο εγχείρημα θα ήταν ελλειπτικό αν δεν συμπεριλάμβανε τη σχέση της αισθητικότητας με τον χώρο και το πώς εν τέλει αυτή η ίδια βοηθά τον Kant να θεμελιώσει τον ισχυρισμό του για την εποπτειακή φύση αυτού. Στο σημείο αυτό ο Kant χαρακτηρίζει τον χώρο σαν μια ενότητα κατανοημένη ως ένα εγγενώς ενικό όλον. Πολύ περισσότερο όλη του η θεωρία για την ενότητα του χώρου αναπτύσσεται πάνω στον συσχετισμό της με την πρωταρχική συνθετική ενότητα της διάνοιας (apperception), σημείο του οποίου η σημαντικότητα θα δειχθεί για όρους κατανόησης και εμβάθυνσης στην πολυπλοκότητα της έννοιας του χώρου.

Η πρόταση αυτή στέλνεται με σκοπό την προσωπική δοκιμή για εμβάθυνση στην καντιανή συλλογιστική και την επικαιροποίηση μιας τέτοιου είδους ανάγκης φιλοσοφικής αναζήτησης και συζήτησης και όχι στο να προτείνει κάποια καινοφανή ερμηνεία. Απέναντι σε σύγχρονες αναγνώσεις (για παράδειγμα αυτή της Object Oriented Philosophy) που δεν εστιάζουν στην εις βάθος διερεύνηση της καντιανής θεωρίας, παρά μόνο χρησιμοποιούν ορισμένες βασικές έννοιες, η εισήγηση αυτή επιμένει σε μια αυστηρή και εκ του σύνεγγυς προσέγγιση των κεντρικών προβληματικών ακριβώς γιατί αυτή είναι η ίδια η δομή βάσει της οποίας ο Kant συντάσσει την θεωρήσή του. Δηλαδή, μέσα από την επιστροφή στην συστηματοποιημένη φιλοσοφική έρευνα και την πρωταρχική ανάγνωση θα αναδειχθεί κατ' επέκταση η πρωταρχικότητα και η αυθεντικότητα του χώρου έτσι όπως αναπτύσσεται από τον φιλόσοφο.

* Τμήμα Φιλοσοφίας, Πανεπιστήμιο Πατρών.

ΠΕΤΡΟΣ ΓΚΙΩΝΗΣ *

Σκοπός αυτής της παρουσίασης είναι η κριτική στον επιστημονισμό (scientism). Αρχικά, διακρίνω τον επιστημονισμό από την επιστήμη. Ως επιστημονικό κλάδο κατανοώ οποιοδήποτε ερευνητικό πρόγραμμα διέπεται από διαδικασίες εύρεσης ενδείξεων που αφορούν τον φυσικό κόσμο μέσω πειραμάτων. Χαρακτηριστικά παραδείγματα επιστημονικών κλάδων είναι η Φυσική, η Χημεία, η Βιολογία, η Ψυχολογία, η Κοινωνιολογία και η Ιατρική (χωρίζονται στις Φυσικές και Κοινωνικές επιστήμες). Αντίθετα, ως επιστημονισμό κατανοώ τη γνωσιολογική θέση ότι η επιστήμη είναι ο μοναδικός τρόπος απόκτησης γνώσης.

(Επιστημονισμός) Η μόνη δυνατότητα γνώσης προέρχεται από την επιστήμη.

Ο όρος «επιστημονισμός» δεν ορίζεται πάντοτε με τον ίδιο τρόπο, συνήθως σχετίζεται με την αποκλειστικότητα της επιστήμης στην προέλευση γνώσης/πληροφοριών.

Διακρίνω δυο εκδοχές: ¹

(Αφελής Επιστημονισμός) Όλα τα προβλήματα που προσεγγίζονται από μη επιστημονικούς κλάδους, μπορούν να λυθούν μέσω της επιστήμης και των μεθόδων της. [Dawkins, Hawking, Krauss, Harris]

(Εκλεπτυσμένος Επιστημονισμός) Όλα τα προβλήματα που προσεγγίζονται από μη επιστημονικούς κλάδους, μπορούν να μετατραπούν σε επιστημονικά και να λυθούν από την επιστήμη. [Quine, Ladyman]

Ο αφελής επιστημονισμός αντιμετωπίζει πολλά προβλήματα. Πρώτον, φαίνεται πως μπορούμε να έχουμε γνώση και από μη επιστημονικούς κλάδους, όπως αυτοί της Λογικής, Μαθηματικών, Μεταφυσικής, Γνωσιολογίας, Ηθικής, Μεταηθικής, αλλά και αυτοί της Φιλοσοφίας Επιστήμων και Μαθηματικών. Δεύτερον, οι διάφορες επιστήμες περιορίζονται από συγκεκριμένα εργαλεία και συγκεκριμένους σκοπούς. Άρα, θα ήταν περίεργο να θεωρήσουμε πως μπορούν να λύσουν προβλήματα άλλων κλάδων. Για παράδειγμα, το ερώτημα «Είναι ηθική η κατανάλωση κρέατος;» δεν μπορεί να απαντηθεί από την Βιολογία, ακόμα και αν σχετίζεται με αυτή.

Ο εκλεπτυσμένος επιστημονισμός έχει λιγότερες αδυναμίες. Αρχικά, αναγνωρίζει πως πολλά προβλήματα, στη τωρινή τους μορφή, δεν μπορούν να προσεγγιστούν από τις επιστήμες που αναφέρθηκαν παραπάνω ως παραδείγματα. Έτσι, προτείνει την αναδιτύπωση αυτών των προβλημάτων με σκοπό την επίλυσή τους.

Αυτή η κίνηση όμως δημιουργεί ένα άλλο πρόβλημα. Η αναδιτύπωση αυτών των προβλημάτων δημιουργεί κάποια καινούρια, όμοια με τα προηγούμενα, τα οποία όμως είναι εξ' ορισμού διαφορετικά. Πιο συγκεκριμένα, ο εκλεπτυσμένος επιστημονιστής, στην προσπάθειά του να αναδιτυπώσει τα μη επιστημονικά προβλήματα σε επιστημονικά, κατέληξε στο να διατυπώσει διαφορετικά ερωτήματα από τα αρχικά. Για παράδειγμα, το γνωσιολογικό ερώτημα «Είναι δικαιολογημένη η πίστη στο Θεό/στην ανυπαρξία του Θεού;» διαφέρει από το ψυχολογικό ερώτημα «Τί κάνει τους ανθρώπους να πιστεύουν ότι είναι δικαιολογημένη η πίστη τους στο Θεό/στην ανυπαρξία του Θεού;». Τέλος, θα αναφερθώ και στην αδυναμία ικανοποίησης κάποιων σκεπτικιστικών ενδεχομένων.

* Ανεξάρτητος Ερευνητής.

¹ Υπάρχουν και καθαρά πραγματιστικές, μη γνωσιολογικές εκδοχές επιστημονισμού, οι οποίες είναι συμβατές με ακραίες μορφές σκεπτικισμού. [Haack Susan. 'Six Signs Of Scientism'. *Logos & Episteme*. vol. III:1. 2012.]

ΧΡΗΣΤΟΣ ΓΥΦΤΟΠΟΥΛΟΣ * & ΝΑΝΤΙΑ ΝΙΚΑ **

Η εργασία αυτή επιχειρεί να αναδειξει το μοντέρνο αρχιτεκτόνημα μαζί με τις αντιφάσεις του, όταν η ιδέα αυτού λαμβάνει σχήμα. Με αφορμή το βιβλίο του Manfredo Tafuri, *Architecture and Utopia*, αναγνωρίζονται οι διεργασίες εκείνες που καθιστούν το αρχιτεκτόνημα όχι μόνο προϊόν σκέψης αλλά το ίδιο ικανό να «σκέφτεται», έτσι που φαίνεται να εξελίσσεται μέσα από τις ιδέες του. Στη συνέχεια μέσα από αρχιτεκτονικές μελέτες διερευνάται το ανεξάρτητο αυτό αντικείμενο που «επιθυμεί» την εξέλιξη και η αντιφατική όψη που παίρνει ως μηχανισμός που επιδιώκει την αλλαγή για την αλλαγή.

Για την αναγνώριση της «ανολοκλήρωτης» αρχιτεκτονικής μελέτης ανατρέχουμε στις στιγμές γέννησης και θανάτου της εποχής της νεωτερικότητας όπως την ξαναδιαβάζει ο Tafuri και την χρονολογεί από την Αναγέννηση. Εκεί η μελέτη θα αναγνωριστεί στην ιδέα της ουτοπίας που δεν είναι παρά ένα κατασκευασμένο όραμα της ολότητας που είναι και γίνεται. Ένα σύστημα δηλαδή προορισμένο να διαλύει τους συσχετισμούς της υφιστάμενης δομής του προκειμένου να τους ανακτά σε διαφορετικό και υψηλότερο επίπεδο.¹ Στην κατεύθυνση αυτή το αρχιτεκτόνημα πρέπει να λειτουργεί σε δύο επίπεδα: να συνιστά το αποτέλεσμα συσχετισμών και ταυτόχρονα την αιτία αυτών. Έπειτα στο βαθμό που κάθε ανεξάρτητη αρχιτεκτονική παρέμβαση αποτελεί νοητή συνέχεια της προηγούμενης, η εξέλιξη εκδηλώνεται στη διαφορά τους. Έτσι αυτές μετουσιώνονται σε μελέτες για την διαρκή ανακατασκευή του συνόλου. Στο άθροισμά τους αναγνωρίζεται το δράμα της αρχιτεκτονικής που «επιθυμεί» την εξέλιξη αλλά είναι αναγκασμένη να «επιστρέψει» στην καθαρή της μορφή, σε φόρμα χωρίς ουτοπία.² Βλέπουμε ότι η μελέτη σε αυτή την κατεύθυνση αναπαριστά δύο εργασίες: μία σε εξέλιξη και μια σε επανάληψη.

Ανάλογα ανακλύπτουμε στις προβληματικές του μοντέλου και του αναπαραχθέν έργου τέχνης, για την ανάδυση του αρχιτεκτονικού αντικειμένου με διττό τρόπο. Στην παρούσα ερευνητική εργασία παρουσιάζουμε αρχικά μοντέλο και αναπαραχθέν έργο τέχνης ικανά να αναπτύξουν διαρκώς την δομή τους, όταν από υλικές αναπαραστάσεις μιας αρχής μετουσιώνονται τα ίδια σε αρχές για την παραγωγή τους. Όμως στην προσεχή εκδήλωσή τους στον αστικό χώρο -αφού το σύνολο των κτηρίων συνιστά την πόλη- ενώ εμφανίζονται ως πρότυπα για την ανακατασκευή του, οι πόλεις που φανερώνουν τα καθαιρούν από κάθε αυτονομία, έτσι που μοντέλο και αναπαραχθέν έργο τέχνης δύναται απλά να επαναλαμβάνουν την δομή τους.

* & ** Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών. Πολυτεχνείο Κρήτης.

¹ Tafuri Manfredo. *Architecture and Utopia: Design and Capitalist Development* (1973). μτφ. Barbara Penta. Cambridge: MIT Press. 1976. σ. 50-7.

² Ό.π. εισαγωγή. σ. ix.

ΑΛΕΞΙΑ ΔΟΤΣΗ *

Η παρούσα ανακοίνωση αφορά την σύνδεση δυο μεγάλων θεωρητικών ρευμάτων, τα οποία απασχολούν την ανθρωπότητα ανά τους αιώνες, την ψυχολογία και την φιλοσοφία.

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να αναδείξει και να εξετάσει το ρεύμα της «φιλοσοφικής συμβουλευτικής» σε μια παράλληλη προσπάθεια ανασκόπησης εφαρμογών με σκοπό την καλύτερη ποιότητα ζωής του ανθρώπου. Αρχικά, θα διασαφηνιστούν κάποιες βασικές έννοιες, όπως φιλοσοφία, ψυχολογία, ηθική, φαινομενολογία, συμβουλευτική, υπαρξισμός κ.ά. Στη συνέχεια θα αναλυθεί εμπειριστατωμένα το ρεύμα της φιλοσοφικής συμβουλευτικής και τελικά, θα αναδειχθούν κάποιες βασικές αρχές του «ευ ζην».

Η φιλοσοφία ως εργαλείο για την καθημερινότητα μας έγινε γνωστή από την έκδοση των έργων του Lou Marinoff «Πλάτωνας, όχι Πρόζακ» και «Τα μεγάλα ερωτήματα. Πώς η φιλοσοφία μπορεί να αλλάξει τη ζωή σας». Ωστόσο, η σύνδεση φιλοσοφίας και ψυχολογίας εμφανίζεται ήδη από τα αρχαία χρόνια, από τον Πλάτωνα, τον Αριστοτέλη κ.ά. Πρακτικά, ο «φιλοσοφικός σύμβουλος» ως επάγγελμα εμφανίζεται το 1950, με την ίδρυση της σχολής Υπαρξιακής Ψυχοθεραπείας από τους Αμερικάνους ψυχοθεραπευτές A. Ellis και R. May.

Στην Ελλάδα, ο καθηγητής φιλοσοφίας Ι. Γ. Δελλής (Πανεπιστήμιο Πατρών) εκδίδει το 2005 το σύγγραμμά «Φιλοσοφική Συμβουλευτική» θέτοντας το ζήτημα για πρώτη φορά στην ελληνική φιλοσοφική βιβλιογραφία. Εδώ, ο καθηγητής παρουσιάζει τον τρόπο που μπορεί ο σύγχρονος συμβουλευόμενος να ακολουθήσει μια συγκεκριμένη μέθοδο ή μια σκέψη που προέρχεται από την φιλοσοφία, για να λύσει ένα πρόβλημα. Πρόκειται για μια επιστήμη η οποία ασχολείται με έννοιες και αξίες βασισμένη στην λογική. Πιο συγκεκριμένα, η θεωρία αυτή βασίζεται στα νοήματα, στις νοητικές διεργασίες, χωρίς να εστιάζει τόσο στα συναισθήματα και τα πάθη του ατόμου. Ακόμα, η διαδικασία εστιάζει σε πεποιθήσεις που αφορούν το μέλλον εν αντιθέσει με άλλες ψυχολογικές πρακτικές που μελετούν τα πρότερα βιώματα του ανθρώπου. Ο κυριότερος στόχος της φιλοσοφικής συμβουλευτικής είναι η επίγνωση, η επιστροφή στον εαυτό μας, η διερεύνηση του εσωτερικού πνεύματος, η «αυτοσυναίσθηση» όπως μας λέει ο Πλωτίνος. Άλλοι στόχοι είναι η ελευθερία, η σύνθεση και η μέθοδος επίτευξης στόχων και η ενεργοποίηση δημιουργικότητας. Αναφορικά με το τελευταίο, εδώ η δημιουργικότητα συναρτάται με την δημιουργία μιας συστηματικής σκέψης χωρίς νοηματικά «κενά». Όλα τα παραπάνω απαιτούν μια ουσιαστική σχέση συμβούλου - συμβουλευόμενου, κατά την οποία θα υπάρχει εμπιστοσύνη μεταξύ τους, ο τελευταίος θα είναι σε θέση να θέσει θέματα που θα τον δυσκολεύουν ψυχικά, και θα έχει το αίσθημα της ασφάλειας. Από την άλλη, ο σύμβουλος θα πρέπει να είναι ικανός για να καλλιεργήσει τις κατάλληλες συνθήκες με τελικό στόχο την τελική «κάθαρση» του συμβουλευόμενου.

* Ανεξάρτητη Ερευνήτρια.

Η ΙΕΡΑΡΧΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΗΣ ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΗΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑΣ ΩΣ ΕΜΠΟΔΙΟ ΣΤΗΝ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΤΩΝ ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΩΝ

ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ ΙΑΤΡΟΥ *

Στόχος της παρουσίασης είναι να αποδείξει πως η ιεραρχική οργάνωση της ακαδημαϊκής κοινότητας των μαθηματικών έχει διαχρονικά αποτελέσει εμπόδιο στην εξέλιξη της ίδιας της επιστήμης, καθώς και να εξετάσει πώς θα μπορούσε αυτή η αρνητική επίδραση να αντιμετωπιστεί αποτελεσματικά. Λόγω της ιδιαίτερης φύσης των μαθηματικών αντικειμένων έναντι αυτών των εμπειρικών επιστημών, οι μεγαλύτερες περιόδους στασιμότητας στην έρευνα έχουν τις ρίζες τους σε μεταφυσικές υποθέσεις για την οντολογία των μαθηματικών, οι οποίες λογίζονταν ως βεβαιότητες. Η επεξεργασία και η παραγωγή νέας γνώση έπρεπε να πραγματοποιηθούν μέσα στα όρια που έθεταν αυτές οι βεβαιότητες. Η ιεραρχία λειτουργούσε ως μηχανισμός επιβολής και ελέγχου αυτών των βεβαιωτήτων μέσα στην κοινότητα. Συνεπώς, η εισαγωγή νέων μαθηματικών αντικειμένων και η λύση χρόνιων μαθηματικών προβλημάτων καθυστερούσαν σημαντικά, επειδή προέρχονταν από νεοφυείς επιστήμονες, οι οποίοι δεν κατείχαν κάποια σημαντική θέση στη διάταξη της εκάστοτε ιεραρχίας, και επειδή αμφισβητούσαν το κυρίαρχο παράδειγμα¹ που ανέδειξε αυτήν την ιεραρχία. Προφανώς, όσοι ήταν υπεύθυνοι για τις νέες ανακαλύψεις, παρά τη σπουδαιότητα των επιτευγμάτων τους, παρέμειναν στην αφάνεια μέχρι και το τέλος της καριέρας τους. Οι αγκυλώσεις που δημιουργούσαν οι παραπάνω οντολογικές δεσμεύσεις είχαν ως αποτέλεσμα τις τελευταίες δεκαετίες να γίνει μία μεγάλη στροφή στην μαθηματική κοινότητα σε μια αυστηρά φορμαλιστική μελέτη των μαθηματικών αντικειμένων, ανεξάρτητη της φύσης ή της υπαρκτικής τους διάστασης. Ωστόσο, η ιεραρχική οργάνωση εξακολουθεί να δημιουργεί σημαντικά προβλήματα, καθώς η βελτίωση της αντικειμενικότητας των συνθηκών υπό τις οποίες διεξάγεται η επιστημονική έρευνα δεν λύνει και τα ζητήματα εξουσίας που εγείρει η ιεραρχία. Ως απάντηση σε αυτά, εξετάζεται αν και πως θα έπρεπε να δομηθεί μία «ελεύθερη αγορά»² της επιστημονικής γνώσης, με καθολική πρόσβαση, ανεξάρτητη της ιεραρχικής θέσης των μελών της κοινότητας.

* Τμήμα Μαθηματικών. Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.

¹ Αναφορά στο κουνιανό παράδειγμα: Thomas Kuhn. *The structure of Scientific Revolutions*. (1962). Chicago: Chicago Press. 1996.

² Από το «Marketplace of Ideas» του J. S. Mill.

ΜΟΡΦΗ ΚΑΙ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΣΤΗ ΜΟΥΣΙΚΗ ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΤΟΥ GEORG WILHELM FRIEDRICH HEGEL

ΑΛΕΞΙΟΣ ΚΑΚΟΥΛΙΔΗΣ *

Στις Παραδόσεις του για την Αισθητική (δημοσιευμένες μετά θάνατον το 1835 από τον μαθητή του H. G. Hotho), ο Hegel ορίζει ως καταστατικό όρο της τέχνης την αισθητή εμφάνιση της Ιδέας¹, δηλαδή την αλληλεπίδραση μεταξύ του αισθητού (ύλη) και του πνευματικού (έννοια/Ιδέα) στοιχείου. Η υλική μορφή ενός έργου τέχνης αντιπροσωπεύει έτσι το αισθητό στοιχείο², ενώ το θέμα του, το περιεχόμενό του, αντίστοιχα το πνευματικό. Σε αυτά τα πλαίσια ο φιλόσοφος ορίζει και την έννοια του μεγάλου έργου τέχνης ως απόλυτη σύγκλιση μεταξύ καλλιτεχνικής μορφής και πνευματικού περιεχομένου³, όπου οι δύο εταίροι ανάγονται εν τέλει ο ένας στον άλλο μέσω μιας διαλεκτικής σχέσης.

Η μουσική για τον Hegel αποτελεί τη δεύτερη κατά σειρά σπουδαιότητας ρωμαντική τέχνη μετά την (κορυφαία) ποίηση⁴, λόγω των εγγενών χαρακτηριστικών της: εσωτερικότητα, υποκειμενικότητα, χρονικότητα (ιδιαίτερα σε σχέση με την υποκειμενική εσωτερικότητα), άρνηση του συμπαγούς υλικού/χωρικού στοιχείου⁵, ιδιότητες που οδηγούν εγγύτερα στην εγγεληνική σύλληψη του Απολύτου Πνεύματος ως αυτοσυνείδηση και της πρωτοκαθεδρίας της εννοιακότητας⁶. Εντούτοις, το εγγεληνικό αίτημα για μια σύγκλιση μορφής και περιεχομένου αντιμετωπίζει σοβαρότατες δυσκολίες που προκύπτουν από τη φύση της μουσικής αλλά και από τις θεωρητικές δεσμεύσεις του ίδιου του φιλοσόφου⁷. Ο Hegel ορίζει αφενός ως πνευματικό περιεχόμενο της καθαρής μουσικής επικράτειας το υποκειμενικό αίσθημα⁸, αλλά όπως και ο ίδιος παραδέχεται η επικράτεια αυτή δεν μπορεί να καταστεί αντικείμενο αναπαράστασης μέσω ενός μουσικού έργου⁹. Αφετέρου, προκρίνει τη μουσική που συνοδεύεται από λόγο (ποίηση, λιμπρέτο), ως ανώτερη, διότι ο λόγος δημιουργεί σαφέστερες αναπαραστάσεις περιεχομένου¹⁰, αρνούμενος όμως έτσι το καθαρά μουσικό στοιχείο, την επικράτεια του ήχου. Το ζήτημα της μουσικής μορφής παρουσιάζει εξίσου μεγάλες δυσκολίες. Ο φιλόσοφος αναγνωρίζει πως η μουσική μορφή, ελλείψει αναγκαίας οντολογικά σύνδεσης με ένα πνευματικό περιεχόμενο μπορεί να αυτονομηθεί στη δική της σφαίρα ύπαρξης. Αποκρηύσει όμως αξιολογικά μια τέτοια δυνατότητα λόγω του ότι έτσι η μουσική καταλήγει ένα κενό πνευματικά παιχνίδι δεξιοτεχνίας των επαγγελματιών αριστοτεχνών¹¹, στον απόηχο της καντιανής κριτικής της μουσικής¹².

Η ανακοίνωση θα διαπραγματευθεί προβληματικές όψεις της εγγεληνικής διαπραγμάτευσης της σχέσης ανάμεσα στη μουσική μορφή και το πνευματικό περιεχόμενο, καταδεικνύοντας πως εντέλει το ζήτημα της σύγκλισής τους παραμένει για τον φιλόσοφο τόσο αναγκαίο όσο και ανοικτό θεωρητικό ζητούμενο.

* Τμήμα Φιλοσοφίας και Παιδαγωγικής, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.

¹ Hegel Georg Wilhelm Friedrich. *Aesthetics, Lectures on fine art*. μτφ. Thomas Malcolm Knox. Oxford: OUP. 1975. σ. 106-111.

² Speight Allen. *The philosophy of Hegel*. Acumen: McGill-Queen's University Press. 2008. σ. 102-103.

³ Hegel Georg Wilhelm Friedrich. *Η επιστήμη της λογικής*. μτφ. Γιάννη Τζαβάρα. Αθήνα-Γιάννινα: Δωδώνη. 1991. σ. 288.

⁴ Hegel Georg Wilhelm Friedrich. *Η Αισθητική της μουσικής*. μτφ. Μάρκος Τσέτσος. Αθήνα: Βιβλιοπωλείον της Εστίας. 2002. σ. 17-19.

⁵ Ό.π. σελ. 20-24.

⁶ Hegel Georg Wilhelm Friedrich. *Η Φιλοσοφία του Πνεύματος: Το Αντικειμενικό Πνεύμα - Το Απόλυτο Πνεύμα*. Αθήνα: Παπαζήση. 2015. σ. 483-552. & Magee Glenn Alexander. *The Hegel Dictionary*. London: Continuum. 2010. σ. 226 & ό.π. 2008. σ. 103 & Desmond William. *Art and the Absolute: A study of Hegel's aesthetics*. State University of New York Press. 1986. σ. 40-43.

⁷ Τσέτσος Μάρκος. *Η μουσική στη νεώτερη φιλοσοφία: από τον Καντ στον Αντόρνο*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια. 2012. σ. 77-79.

⁸ Ό.π. 2002 σ. 36-37.

⁹ Ό.π. σ. 39-40.

¹⁰ Ό.π. σελ. 82-87 & Bowie Andrew. *Aesthetics and subjectivity from Kant to Nietzsche*. Manchester University Press. 2003. σ. 158-159 & Bowie Andrew. *Music, philosophy and modernity*. Cambridge: Cambridge Press. 2007. σ. 123-137.

¹¹ Dahlhaus Carl. *Αισθητική της μουσικής*. μτφ. Απόστολος Οικονόμου. επιμ. Γιώργος Μανιάτης. Αθήνα: Στάχυ. 2000. σ. 109-10.

¹² Kant Immanuel. *Critique of Judgement*. μτφ. James Creed Meredith. Oxford: OUP. 2007. σ. 149-159.

ΧΡΙΣΤΙΝΑ ΚΑΛΟΓΕΡΟΠΟΥΛΟΥ *

Ποιά η σχέση μεταξύ της Ηθικής, του Νόμου και της διακυβέρνησης της ψηφιακής εποχής; Πώς μπορεί η φιλοσοφία να αποτελέσει μία προμηθειική βάση οριοθέτησης της «ινφό-σφαιρας» ή αλλιώς ένα σκαλοπάτι μεταφοράς από μία Φιλοσοφία Οικονομίας σε μία Φιλοσοφία του Νου; Στην παρούσα εργασία θα παρουσιαστεί ο τρόπος με τον οποίο η Φιλοσοφία μπορεί να φέρει στο προσκήνιο τους προβληματισμούς που οφείλονται στις ραγδαίες εξελίξεις του 21ου αιώνα, σε ό,τι έχει να κάνει με την πληροφορία και τη διαχείρισή της, και να δώσει μία κατευθυντήρια γραμμή σε άλλους κλάδους που αλληλοεξαρτώνται και αλληλοεπηρεάζονται.

Μέχρι πρότινος, η γενική ιδέα πίσω από την ρύθμιση των δεδομένων ακολουθούσε μία Φιλοσοφία Οικονομίας, με την έννοια του ότι τα δεδομένα προσεγγίζονταν σαν ιδιοκτησία, υπό μία Νευτώνεια ή κατά John Locke προσέγγιση. Τα προσωπικά δεδομένα θεωρούνται σαν τα κλειδιά «μου», το σπίτι «μου», το αυτοκίνητό «μου» και για την διαχείριση, χρήση και εμπορευματοποίησή τους εν γένει πρέπει να συμφωνήσω. Υπό από αυτή την προσέγγιση, όμως, τα δεδομένα όταν βρίσκονται σε έναν δημόσιο χώρο δεν έχουν την ίδια βαρύτητα πρόσπισης και μπορούν να εκμεταλλευτούν χωρίς την άδεια του ιδιοκτήτη τους. Εκεί ακριβώς διαφαίνεται η αναγκαιότητα μίας διαφορετικής προσέγγισης, ως απόρροια μίας Φιλοσοφίας του Νου, που θέλει τα δεδομένα να μην θεωρούνται πλέον ως ιδιοκτησία αλλά ως μία προέκταση του ίδιου του όντος. Ως τέτοια, θα πρέπει να προστατεύονται και με γνώμονα αυτό, θα πρέπει να ρυθμίζονται οι πολιτικές γύρω τους.

Όταν σε κάθε εποχή «το μέσο είναι το μήνυμα», έτσι και στην ψηφιακή εποχή, το ψηφιακό είναι αυτό που φέρει το μήνυμα και μορφοποιεί την ανθρώπινη συσχέτιση και πράξη με μακροπρόθεσμη κοινωνική επίδραση. Η ριζική ανάπτυξη της τεχνολογίας έχει ως αποτέλεσμα έναν ριζικό μετασχηματισμό της δημόσιας σφαίρας, με έκδηλη επίδραση στην πολιτική. Θα μπορούσε, επομένως, η φιλοσοφία να έρθει στο προσκήνιο των σύγχρονων τεχνολογικών εξελίξεων και να θέσει ερωτήματα με μία νέα βάση, σε θέματα όπως η τεχνητή νοημοσύνη, τα δεδομένα, η ιδιωτικότητα, το Διαδίκτυο των Πραγμάτων και η αποκεντρωμένη διαχείριση;

* Τμήμα Φιλοσοφίας, Παιδαγωγικής και Ψυχολογίας, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.

ΑΝΤΩΝΗΣ ΚΑΡΙΤΖΗΣ * & ΠΑΡΑΔΕΙΣΙΟΣ ΜΠΟΥΛΑΚΗΣ **

Στην παρούσα εργασία εξετάζεται η θέση των Νευρωνικών δικτύων στη σύγχρονη Γνωσιακή Επιστήμη υπό το ερμηνευτικό δίπολο των παραδόσεων του «Νοητικού Περιεχομένου» και του «Εξαλειπτικού Υλισμού». Ιστορικά φαίνεται πως η δόμηση των δύο βασικών ερμηνευτικών υποθέσεων στηρίχτηκε στους κεντρικούς άξονες των συζητήσεων για την σχέση συμβολικών αναπαραστάσεων και «Συνδεσμιακού Μοντέλου» ανάμεσα στους Fodor & Phyllysyn από την μια και Smolensky & Chalmers από την άλλη.

Ξεκινώντας από την παράδοση του νοητικού περιεχομένου, το συνδεσμιακό μοντέλο φαίνεται να ορίζεται ως μη-εννοιακός τρόπος αναπαράστασης. Η μη-εννοιακή αναπαράσταση (όπως καθορίζεται μέσα στα έργα των Evans, McDowell, Peacocke, Bermudez και Cussins) χαρακτηρίζεται στον πυρήνα της από άρνηση απόδοσης οποιασδήποτε εννοιολογικής δομής και ιδιότητας στο περιεχόμενο καθαυτό καθώς και τη λειτουργική εξειδίκευση των αναπαραστάσεων σε γνωστικά αδιαπέραστους «τομείς νοητικού έργου» (task-domain). Παράλληλα, εντός του ίδιου παραδείγματος το εννοιακό περιεχόμενο παρουσιάζει μια βιβλιογραφική ασάφεια γύρω από την οντολογική του ταυτότητα σχετιζόμενη με το εκάστοτε γνωστικό πεδίο εφαρμογής του (Φιλοσοφία ή Γνωστική Ψυχολογία), η οποία όμως ελαττώνεται αν εστιάσουμε στις ιδιότητες της «συστηματικότητας» και της «παραγωγικότητας» που αποτελούν κοινό παρονομαστή του ασχέτως του πεδίου εφαρμογής, και του παρέχουν έναν λειτουργικό ορισμό.

Εφόσον ξεπεραστεί η αρχική αυτή προβληματική, διερευνάται η σχέση ανάμεσα στα δύο είδη περιεχομένου με κριτήρια το εξηγητικό πεδίο (Αντίληψη, Υπό-συνειδητές διεργασίες) και την φυλογενετική τους αξία για την ανάπτυξη της νοημοσύνης. Η διερεύνηση βάσει των παραπάνω κριτηρίων καταδεικνύει αφενός τον πηγαίο ρόλο του μη-εννοιακού περιεχομένου στην ανάδειξη του εννοιακού -κάτι που επισημαίνεται και στα έργα των Raftopoulos & Müller και Clark- και αφετέρου την εξηγητική του ισχύ στην ανάλυση των διεργασιών των οργανισμών σε προ ή μη-γλωσσικό στάδιο. Έτσι στο θεωρητικό πλαίσιο των αναπαραστάσεων, οι δομικές-αιτιακές σχέσεις των νευρωνικών δικτύων καθορίζονται ως ένα χαμηλότερο του συμβολικού (sub-symbolic) επίπεδο ανάλυσης που πραγματώνει -υπό αναγωγιστικές οπτικές λογικής αναγκαιότητας- τον χειρισμό εννοιακών αναπαραστάσεων ανωτέρου επιπέδου.

Παρόλα αυτά μια άλλη ερμηνεία που σκιαγραφείται μέσα από τις θέσεις των Ramsey, Stich και Gagon καθώς και Churchland & Churchland αποδίδει στο συνδεσμιακό μοντέλο τον ρόλο του μέσου εξαλειψής του κλασσικού αναπαραστατικού παραδείγματος. Για τους παραπάνω συγγραφείς τα νευρωνικά δίκτυα δεν ενσαρκώνουν κανενός είδους λειτουργική υλοποίηση διακριτών συμβολικών αναπαραστάσεων, αλλά αντιθέτως, το γεγονός ότι δρουν σε υπο-συμβολικό επίπεδο κατανεμημένων διεργασιών υποβαθμίζει την αξία των ίδιων των αναπαραστάσεων και των σχέσεών τους ως εξηγητική υπόθεση του νοητικού. Συμπερασματικά, γίνεται εμφανές ότι η σημασία των νευρωνικών δικτύων στον καθορισμό της νοητικής πραγματικότητας εξαντλείται μέσα στο παρόν ερμηνευτικό δίπολο.

* & ** Τμήμα Ψυχολογίας, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.

ΠΟΙΟΣ ΠΑΡΑΚΟΛΟΥΘΕΙ ΠΟΙΟΝ;

ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΕΙΘΑΡΧΙΚΗ ΕΞΟΥΣΙΑ ΚΑΙ ΤΟ ΠΑΝΟΠΤΙΚΟ ΜΑΤΙ ΤΟΥ FOUCAULT
ΣΤΟΝ ΣΗΜΕΡΙΝΟ ΚΥΒΕΡΝΟΧΩΡΟ

ΗΛΕΚΤΡΑ ΚΑΤΣΙΚΗ *

Η παρούσα εργασία στοχεύει να αναλύσει την έννοια της εξουσίας και των σχέσεων αυτής, αλλά και πώς αυτή η εξουσία διαχύθηκε μέσα από τον «πανοπτικό» εργαλείο στα άτομα, όπως ο ίδιος ο Foucault ανέλυσε στα έργα του. Ο Michel Foucault, στα μέσα τις δεκαετίας του 1970, αντιτίθεται στις στερεοτυπικές αντιλήψεις περί εξουσίας, οι οποίες τείνουν να ταυτίζουν την εξουσία με το κράτος ή το νόμο, προβάλλοντας μία νέα εννοιολόγηση της εξουσίας που στέκεται κριτικά τόσο απέναντι στις φιλελεύθερες προσεγγίσεις, όσο και στις μαρξιστικές. Προσπαθεί να γράψει την ιστορία της «αλήθειας» χωρίς να είναι δεσμευμένος και χωρίς να έχει μία σταθερή και δεδομένη γνώση για την ιστορία.

Πιο συγκεκριμένα, στο βιβλίο του: «Επιτήρηση και Τιμωρία: Η Γέννηση της Φυλακής» αναλύει μέσα από την τελετουργία του βασανιστηρίου ότι η ανθρώπινη υπόσταση μεταλλάσσεται, γίνεται το αποτέλεσμα της εξουσίας και το ανθρώπινο σώμα χρησιμοποιείται από αυτήν ως εργαλείο άσκησης της. Ο Γάλλος στοχαστής στο συγκεκριμένο βιβλίο αναλύει για πρώτη φορά και με συστηματικό τρόπο την σχέση «εξουσίας - γνώσης» και τονίζεται για πρώτη φορά το γεγονός ότι η εξουσία ως στρατηγική μορφή εκδιπλώσης των σχέσεων της συνδέεται άμεσα με την κοινωνία. Έτσι, η επιτυχία κάθε πλέγματος γνώσεων γίνεται κατανοητή μέσα από τη σύνδεσή του με τις σχέσεις εξουσίας οι οποίες είναι πάντα τελετουργικά δεμένες με συγκεκριμένα ανθρώπινα συμφέροντα και στρατηγικές. (Χρήστος Λυριτζής, «Περί Εξουσίας: Ο Foucault και η ανάλυση μιας επίμαχης έννοιας»)

Μέσα από την έρευνα του Foucault για την πανοπτική αυτή κοινωνία μπορούμε να συμπεράνουμε ότι μέσα στη νεωτερικότητα η πειθαρχία και η υποτέλεια των ατόμων αυξάνεται ολοένα και περισσότερο μέσω των μηχανισμών υπακοής. Η φυλακή είναι ένας συμπυκνωμένος τρόπος τιμωρίας μέσω του οποίου ασκείται η εξουσία. Μπορεί να θεωρείται ένας τρόπος τιμωρίας ο οποίος να είναι σαφώς πιο «ανθρώπινος» από τα βασανιστήρια του Μεσαίωνα, όμως εξακολουθεί να αναπαράγει τον εκφοβισμό και την υποταγή των υποκειμένων εισέχοντας έτσι μέσα σε μία νεωτερική και καπιταλιστική κοινωνία, η οποία μέσα στην καθημερινότητά της υπόκειται σε έναν εξωτερικό έλεγχο με ανώτατο σκοπό την υπόταξη και χειραγωγήσή της.

Η φυλακή σήμερα χάνει την ανάγκη για την υλική έκφρασή της. Βρίσκεται πλέον παντού μέσω των νέων εκνομιών που έχουν συγκροτήσει οι πολιτικοί και οικονομικοί μηχανισμοί (εμπόριο όπλων, διακίνηση ναρκωτικών...) αλλά και των νέων τεχνολογιών που μας έχουν επιβληθεί. Τον 21ο αιώνα η έννοια του πανοπτισμού που εισήγαγε ο Bentham έχει μετατοπισθεί μέσα σε όλο το κοινωνικό σώμα. Τα πάντα καταγράφονται και η παρακολούθηση επεκτείνεται ακόμη και μέσα στην ιδιωτική μας ζωή. Τη θέση του φύλακα την παίρνει ο οποιοσδήποτε μπορεί με μία ματιά να επιβλέπει τις ζωές των άλλων. Καθένας από εμάς που περιπλανιέται στο Διαδίκτυο παίρνει τη θέση του φύλακα μέσα στον πανοπτικό μηχανισμό. Τα άτομα του 19ου αιώνα δεν μπόρεσαν να θέσουν όρια στην ιδιωτικότητά τους, εμείς;

* Τμήμα Κοινωνιολογίας, Πάντειο Πανεπιστήμιο.

ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ ΚΟΛΛΙΟΥ *

Οι απόψεις του Πλάτωνα για την Τέχνη έπαιξαν θεμελιώδη ρόλο στην ιστορία της αισθητικής, όχι μόνο γιατί αποτέλεσαν την πρώτη συνεισφορά στο θέμα, αλλά γιατί υπήρξαν σημείο αναφοράς και επηρέασαν τις θέσεις και αντιθέσεις των μετέπειτα μελετητών.

Στην παρούσα εργασία θα μελετήσουμε, μέσα από συγκεκριμένα εδάφια και διαλόγους, τη στάση του Πλάτωνα απέναντι στην Τέχνη σχετικά με την έννοια του Ωραίου και πώς ο ίδιος ο φιλόσοφος θα τοποθετήσει την γνώση μέσα στην Τέχνη, μένοντας πιστός στα τέσσερα Αρχέτυπα, στο Αληθές, στο Αγαθό, στο Όμορφο και στο Δίκαιο.

Κεντρικός στόχος του Πλάτωνα αναφορικά με την Τέχνη είναι το πρόβλημα του Ωραίου. Το ωραίο που δεν υπάρχει σε τούτο τον κόσμο, αλλά στον κόσμο των Ιδεών. Το ωραίο σαν Ιδέα που ούτε γεννιέται ούτε αφανίζεται, που υπάρχει έξω από τόπο και χρόνο. Το Ωραίο που μαζί με το Αληθές, το Αγαθό και το Δίκαιο αποτελούν την πυραμίδα, βάση της οποίας υποστήριζε ο Πλάτων μπορεί να ανυψώσει τους ανθρώπους σε πιο πνευματικές αρχές, αρχές που οδηγούν στη δημιουργία ενός Ιδεώδους Κράτους.

Αρχικώς, θα εξετάσουμε τους δύο σκοπούς που οφείλει να υπηρετήσει η Τέχνη κατά Πλάτωνα. Ο πρώτος είναι η ορθότητα: μια τέχνη δηλαδή που ακολουθεί τους νόμους που κυβερνούν τον κόσμο και εισδύουν στο θεϊκό σχέδιο του κόσμου. Μια τέχνη που η ουσία του ωραίου θα βρίσκεται στην τάξη, το μέτρο, τη συμμετρία, τη συνήχηση και την αρμονία. Ο δεύτερος είναι η ηθική ωφελιμότητα. Μια τέχνη δηλαδή, ως μέσο διαμόρφωσης του χαρακτήρα και του σχηματισμού της ιδανικής πολιτείας. Μια Τέχνη που θα συνδιαλέγεται με το Καλό και το Αληθινό και που θα βασίζεται μόνο στη γνώση και στη διανόηση για να φθάσει στο Τέλειο, απαλλαγμένη από το αισθητηριακό κομμάτι.

Στους Νόμους, ο Πλάτωνας μιλά καθαρά για καλή και κακή τέχνη, για τη σωστή τέχνη που είναι απαραίτητη για τη διάπλαση του χαρακτήρα, δημιουργώντας καλύτερους ανθρώπους.

Στον Ιππία Μείζων, ο Πλάτων επισημαίνει τις δυσκολίες που έχει η απόπειρα καθορισμού του ωραίου. Εξετάζει πέντε ορισμούς για το ωραίο: το ωραίο ως πρόπον, ως λειτουργικό εργαλείο, ως χρήσιμο για την προώθηση του αγαθού, ως ευχάριστο για τα μάτια και τα αυτιά και ως ευχάριστη ωφέλεια, όπου στο τέλος φτάνει στο σημείο να τους απορρίψει.

Στα έργα του Ίων και Πολιτεία, έρχεται να προσθέσει το μιμητικό μέρος της Τέχνης (στην ποίηση), τον απατηλό της χαρακτήρα και την απομάκρυνσή της από το ύψιστο αγαθό, την Αλήθεια. Τονίζει ότι το κάλλος είναι προϊόν Θείας Μανίας και όχι ικανότητας και πως ο καλλιτέχνης καλείται να περάσει την ανθρώπινη γνώση και σπουδή για να δημιουργήσει κάτι που αγγίζει την αιωνιότητα.

Τέλος, στο φιλοσοφικό λογοτέχνημα Συμπόσιο, ο φιλόσοφος μιλά για πρώτη φορά για τη συνάντηση του καλλιτέχνη με το Ιδεατό Ωραίο. Ένα Ωραίο που για πρώτη φορά περνά στην τροχιά της αιωνιότητας και έναν Πλάτωνα πρωτεργάτη στον καλλιτεχνικό στοχασμό.

* Ανεξάρτητη Ερευνήτρια.

ΠΑΝΟΣ ΚΟΥΤΟΥΛΙΑΣ *

«Ένας χάρτης δεν είναι η επικράτεια που αναπαριστά» αποφαινεται εν έτει 1931 ο Πολωνός μαθηματικός και φιλόσοφος Alfred Korzybski, επιχειρώντας τη διάψευση του σχεδόν προφανούς αφορισμού, ο Jorge Luis Borges οραματίζεται, στη σύντομη παιγνιώδη «παραβολή» του υπό τον ειρωνικό τίτλο Περί της ακριβείας εν τη επιστήμη, έναν χάρτη μιας Αυτοκρατορίας που συμπίπτει απολύτως με αυτή, «σημείο προς σημείο». Στο μυθιστόρημά του Ο χάρτης και η επικράτεια (2010), ο Γάλλος συγγραφέας Michel Houellebecq «φωτίζει» μία διαφορετική πτυχή της σχέσης χάρτη και επικράτειας. Ο καλλιτέχνης Jed Martin, ο κεντρικός ήρωας του βιβλίου, τιτλοφορεί την πρώτη του ατομική έκθεση, μία σειρά φωτογραφικών λήψεων χαρτών «Michelin». Ο χάρτης είναι πιο ενδιαφέρων από την επικράτεια. Έτσι, η προβληματική μετατοπίζεται, δεν έχει σημασία αν ο χάρτης δεν είναι ή αν είναι δυνατόν η επικράτεια· η εν λόγω σχέση αξιολογείται, πλέον, ποιοτικά και όχι οντολογικά, όπως ακριβώς συνέβη και με την τέχνη από το μοντερνισμό και ύστερα.

Οι χάρτες του Jed, ως έργα τέχνης πια, αποδεικνύονται «πιο ενδιαφέροντες» από την επικράτεια που αναπαριστούν· εν ολίγοις, η τέχνη αποδεικνύεται «πιο ενδιαφέρουσα» από την ίδια την πραγματικότητα. Το πλατωνικό «τρίτον από της αληθείας» έχει οριστικά προσπελαστεί. Ωστόσο, ο Houellebecq δεν αρκείται στη σκιαγράφηση αυτής της μάλλον παραδεδεγμένης συνθήκης. Αντίθετα, πραγματεύεται, με τρόπο υποδορίως υπονομευτικό, μία σειρά από ζητήματα που απασχόλησαν και απασχολούν τη φιλοσοφία της τέχνης. Συγκεκριμένα, το paragone μεταξύ φωτογραφίας και ζωγραφικής θίγεται με χαρακτηριστική μαεστρία, όταν ο Jed περνά στη «δεύτερη φάση» της καλλιτεχνικής του παραγωγής, αποφασίζοντας να απεικονίσει ανθρώπους και όχι αντικείμενα –όπως στις προηγούμενες δουλειές του–, εγκαταλείπει τη φωτογραφία και στρέφεται στη ζωγραφική. Αυτή η «δαισθητική» κίνηση επισημαίνει μία θεμελιώδη διαφορά, εάν αυτό που μπορεί να αποτυπώσει ο φακός του φωτογράφου είναι θεωρητικά πεπερασμένο, αυτό που μπορεί να αποτυπώσει ο ζωγράφος είναι θεωρητικά άπειρο, χάρη στο στοιχείο της «δημιουργικής φαντασίας», όπως το θέτει ο Αμερικανός φιλόσοφος της τέχνης Arthur Danto. Ακόμη, αξίζει να σημειωθεί πως ο Houellebecq ασκεί μία ιδιότυπη κριτική στο περίφημο σχήμα περί «τέλους της τέχνης» στοχαζόμενη γύρω από τη φύση, τους σκοπούς και τα ίδια της τα «παράγωγα». Κατά το σχήμα, η σύγχρονη τέχνη είναι αποκλειστικά «εννοιολογική» και απευθύνεται κυρίως στη «νόηση» του θεατή και όχι στο «μάτι» του, ενώ αυτοαναφορικά (ψευδο)φιλοσοφεί. Αρκεί να αναφερθεί πως οι πίνακες του Jed είναι μάλλον «ρεαλιστικοί», παρά τις όποιες «εννοιολογικές» συνδηλώσεις τους, ενώ ο μοναδικός πίνακας από τη «σειρά των εταιρικών συνθέσεων» που αποτυγχάνει να ολοκληρώσει –και, μάλιστα, τελικά τον καταστρέφει– απεικονίζει, διόλου τυχαία, δύο συναδέλφους του και τιτλοφορείται Ο Damien Hirst και ο Jeff Koons μοιράζονται την αγορά της τέχνης.

Τέλος, είναι γεγονός πως η τέχνη προσεγγίζεται στο Χάρτη και την επικράτεια και κοινωνιολογικά, ο Jed Martin συναναστρέφεται τον ευρύτερο «κόσμο της τέχνης» –τον κατά Danto «artworld»– και εξοικειώνεται με το marketing και τις κορηγίες, ενώ γίνεται ξαφνικά πολυεκατομμυριούχος, φανερώνοντας το «χαστικό» σύστημα καλλιτεχνικής αναγνώρισης και αναρίχησης και επιβεβαιώνοντας τη θέση της Γαλλίδας κοινωνιολόγου της τέχνης Raymonde Moulin, σύμφωνα με την οποία «η διαμόρφωση των σύγχρονων καλλιτεχνικών αξιών συντελείται στη διασύνδεση του καλλιτεχνικού πεδίου με την αγορά».

* Τμήμα Θεωρίας και Ιστορίας της Τέχνης, Ανωτάτη Σχολή Καλών Τεχνών.

ΙΑΣΩΝΑΣ ΛΑΜΠΡΟΥ *

«Ο κόσμος, όπου αισθάνομαι πιο άνετα, είναι ο ελληνικός μύθος.» -*Albert Camus*¹

Στο πέρασμα των αιώνων πολλοί ήταν εκείνοι οι οποίοι επιχειρήσαν να εντοπίσουν και να συστηματοποιήσουν την έννοια του μύθου. Ωστόσο, δεν είναι ιδιαίτερα συχνός ο συσχετισμός του μύθου, ως λογοτεχνικό είδος, με τη φιλοσοφία. Η φιλοσοφία αποτελεί την προσπάθεια του ανθρώπου να προσεγγίσει την αλήθεια, τη γνήσια γνώση². Αντίθετα, όπως υπογραμμίζει και ο Lévi-Strauss³, οι μυθικές ιστορίες φαντάζουν αυθαίρετες, ανούσιες και παράλογες. Ποιά είναι, λοιπόν, η χρησιμότητα ενός δημιουργήματος της φαντασίας, μιας πλαστής⁴ αφήγησης σε ένα φιλοσοφικό έργο; Υπό ποιές συνθήκες διηγείται ο Πλάτωνας τους μύθους του; Πρόκειται για τους κοινούς μύθους που είναι γνωστοί από τη λαϊκή, προφορική παράδοση ή μήπως οι πλατωνικοί μύθοι έχουν κάποια ιδιαίτερη υφή και λειτουργία;

Ο ίδιος ο φιλόσοφος παραδέχεται στο μέσο ακριβώς της Έβδομης Επιστολής⁵ του ότι ποτέ δεν θα υπάρξει κάποιο έργο για το αιώνιο Αγαθό⁶. Τότε, λοιπόν, όταν εξαντλείται η λογική, αρχίζει η χρήση του μύθου από τον φιλόσοφο, για να εκφράσει τα άρρητα του νου.

Εδώ διακρίνεται, όμως, και η πλατωνική ειρωνεία. Η απόλυτη αλήθεια και οι πλατωνικές ιδέες είναι κάτι που δεν δύναται να γίνει αντιληπτό με τις αισθήσεις. Ωστόσο, ο μύθος βασίζεται κατεξοχήν στην αισθητή απεικόνιση. Άρα, λοιπόν, κάθε φορά που νομίζουμε ότι ο μύθος εικονίζει την ιδέα, την πλήρη αλήθεια, την ίδια ακριβώς στιγμή τη σκεπάζει. Κάθε εικόνα είναι αντίθετη προς την ιδέα.

Υπάρχει ακόμα ένας λόγος για τον οποίο ο Πλάτωνας χρησιμοποιεί μύθους στη φιλοσοφία του. Αυτό τον λόγο μας τον αποκαλύπτει ο ίδιος ο φιλόσοφος στον Κριτία⁷. Ήδη από την Πολιτεία είναι γνωστή η άποψη του ότι τόσο ο λόγος όσο και ο μύθος δεν είναι παρά μια φανταστική αναδιήγηση της πραγματικότητας⁸. Επομένως, είναι εύκολο να μιμηθεί κανείς κάτι το οποίο έχει δει με τα ίδια του τα μάτια. Πώς θα περιγράψουμε ή θα ερμηνεύσουμε με λογικά επιχειρήματα μία αφηρημένη έννοια, κάτι που δεν ανήκει στον αισθητό κόσμο, όπως η ιδέα του Αγαθού ή το θάνατο μέρος της ψυχής;

Σε τέτοιες περιπτώσεις, όπως ο ίδιος ο φιλόσοφος παραδέχεται στον Κριτία, είναι πιο εύκολο να πλάθεις μία εικόνα, η οποία στην πραγματικότητα δεν θα είναι παρά μία απατηλή και ασαφής απεικόνιση, μόνο που κανείς δεν θα είναι σε θέση να κρίνει και να διορθώσει αυτή την απεικόνιση, γιατί κανείς δεν διαθέτει εναργέστερη εικόνα στο μυαλό του.

Ιδιαίτερα ευφυής κρίνεται και η άποψη του Gerrit Jacob de Vries⁹, ο οποίος συνειδητοποιεί πόσο επίπονη και εξαιρετικά κοπιώδης διαδικασία είναι η αναζήτηση της ουσίας, της αληθινής και βαθιάς γνώσης κάποιων εννοιών, απρόσιτων προς τις αισθήσεις ή ακόμα και προς το νου. Ενδεχομένως, λοιπόν, κάθε φορά που ο Πλάτων σκοπεύει να προβεί σε αυτή την αναζήτηση, παραθέτει μύθους, ως ένα παιγνιώδες στοιχείο του λόγου του, προκειμένου να την καταστήσει πιο ευχάριστη και προσιτή.

Τελικά, στην παρούσα εργασία αξιοποιούνται οι μύθοι από τον Φαίδρο του Πλάτωνα ως αποδεικτικά παραδείγματα των όσων υποστηρίχθηκαν και προκειμένου να αναδειχθεί ότι οι πλατωνικοί μύθοι δεν είναι σε καμία περίπτωση ένα ασυνάρτητο μύθευμα, δεν αποτελούν ένα απλοϊκό παιχνίδι με εικόνες και χρώματα, αλλά ένα οργανικό σύνολο με αρχή και τέλος. Γι' αυτό κρίνεται κατάλληλο να τους χαρακτηρίζουμε όχι απλώς μύθους, αλλά φιλοσοφικούς μύθους¹⁰.

* Τμήμα Φιλολογίας, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.

¹ Camus Albert. *Ο μύθος του Σισύφου. Δοκίμιο για το παράλογο*. μτφ. Νίκη Καρακίτσου-Ντουζέ & Μαρία Κασαμπάλογλου-Ρομπιλέν. Αθήνα: Καστανιώτη. 2007. σ. 25.

- ² Θεοδωρακόπουλος Ιωάννης. *Εισαγωγή στον Πλάτωνα* (7η έκδοση). Αθήνα: Εστία. 2002. σ. 302.
- ³ Lévi-Strauss Claude. *Δομική Ανθρωπολογία*. μτφ. Θεόδωρος Παραδέλλης. Αθήνα: Κέδρος. 2010. σ. 32.
- ⁴ ή καλύτερα «μη επαληθεύσιμης» κατά τον Luc Brisson. Βλ. Brisson Luc. *Ο Πλάτων, οι λέξεις και οι μύθοι. Πώς και γιατί ο Πλάτων κατονόμασε τον μύθο*; μτφ. Στέφανος Οικονόμου. Αθήνα: Μεταίχμιο. 2006. σελ. 147.
- ⁵ Για κάποιους θεωρείται ψευδο-πλατωνικό έργο. Βλ. Burnyeat Myles & Frede Michael. *The Seventh Platonic Letter-A Seminar*. Oxford: OUP. 2015.
- ⁶ Πλάτωνος, "Εβδομη Έπιστολή. 341c.
- ⁷ Πλάτωνος, *Κριτίας*. 107a-107d.
- ⁸ Πλάτωνος, *Πολιτεία*. 392d 2-6.
- ⁹ De Vries Gerrit Jacob. *A Commentary on the Phaedrus of Plato*. Amsterdam: Hakkert M. Adolf. 1969. σ. 18-20.
- ¹⁰ *Ο.π.* 2002. σ. 320.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΜΙΧΑΗΛΙΔΗΣ *

Η παρούσα εργασία πραγματεύεται την σχέση εξουσίας και αυτονομίας στο έργο των Κορνήλιο Καστοριάδη, Michel Foucault και Herbert Marcuse. Ο πρώτος διανοητής μας περιγράφει τον αποκλεισμό των πολιτών από την δημόσια σφαίρα του κράτους από τους φαινομενικά ειδικούς επιστήμονες ή τεχνικούς, την συνεργασία της εξουσίας με την επιστήμη με σκοπό την διατήρηση του καπιταλιστικού φαντασιακού μέσω των ιδρυμάτων του, διαμορφώνοντας έτσι τα γνωστά «καπιταλιστικά υποκείμενα». Ο οικονομικός λόγος κρύβεται πίσω από κάθε διοικητική απόφαση, κάθε επιστημονική έρευνα, κάθε ατομική σκέψη και πόθο. Ο δεύτερος παρουσιάζει τον τρόπο που το κοινωνικό σώμα διαμορφώνεται βάσει των επιστημονικών αποτελεσμάτων και την νομιμοποίηση αυτών μέσα από τους θεομούς και τα πειθαρχικά ιδρύματα της εξουσίας. Επίσης, περιγράφει την διαμόρφωση «υποκειμένων» που αρμόζουν και θα είναι λειτουργικά σε αυτήν την πραγματικότητα, και κάθε αλήθεια αυτής βρίσκεται μέσα σε ένα «καθεστώς αλήθειας», που διευθύνεται από την γνώση και την εξουσία. Οι ειδικοί λένε τι είναι σωστό να κάνουμε, τι είναι αληθές για τον κόσμο κτλ. και ασκούν, δικαιολογούν και επικυρώνουν την εξουσία τους βάσει του καθεστώτος και των μηχανισμών του. Ο τρίτος αφηγείται την καταστολή της σεξουαλικότητας στο καπιταλιστικό σύστημα μέσα από τις τεχνικές, την τεχνολογία και την ιδεολογία περί αυτών. Χάρη σ' αυτά, ο προηγμένος βιομηχανικός πολιτισμός κατάφερε να βρει τα αναγκαία εργαλεία, ώστε να εδραιώσει την υπόρρητη κυριαρχία του. Παρότι ο τεχνολογικός λογισμός δημιουργεί τις υλικές βάσεις για την ελευθερία του ανθρώπου, συνεχίζει να εξυπηρετεί τα συμφέροντα του κατασταλτικού πολιτισμού, τα οποία είναι η διατήρηση του είναι του μέσα από τους εργατικούς «μονοδιάστατους ανθρώπους» και τι υλικές - τεχνικές υποδομές του.

Σκοπός της εργασίας είναι η κατανόηση της βαθύτερης υφής των παραπάνω θεωριών περί καταπίεσης, των ομοιοτήτων, των διαφορών τους, και των λύσεων που προσφέρουν, ώστε να μπορεί να εδραιωθεί ένα καθεστώς αυτονομίας. Ωστόσο, για να γίνουν κατανοητές οι παραπάνω θεωρίες πρέπει πρώτα να γίνει σαφής η ανθρωπολογία που ελλοχεύει ανάμεσα στις λέξεις τους. Το άτομο είναι μια οντότητα, η οποία διαρκώς πλάθεται μέσα από τα δίκτυα λιβιδινικών σχέσεων που αποτελούν πλέγματα δυνάμεων, επιρροής και ικανοποίησης. Μέσα σ' αυτά το άτομο βρίσκεται αντιμέτωπο με το καθήκον να διαμορφώσει τον εαυτό του· μπορεί να ορίζεται εκ νέου μέσα σε ελεύθερες και λιβιδινικές σχέσεις, οι οποίες θα του επιτρέψουν να γνωρίσει την μυθική και ποιητική φύση του. Όμως, αυτό προϋποθέτει μια κοινωνία, η οποία επιτρέπει αυτό το ποιητικό παιχνίδι εύρεσης του εαυτού· μ' άλλα λόγια, μια αυτόνομη κοινωνία, στην οποία η γνώση θα αποτελεί το μέσο κατανόησης της ανθρώπινης ύπαρξης.

* Τμήμα Φιλοσοφίας, Παιδαγωγικής και Ψυχολογίας. Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων.

ΑΝΕΞΙΘΡΗΣΚΙΑ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΑΠΟ ΤΗ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΗ ΣΤΟ ΔΙΑΦΩΤΙΣΜΟ ΚΑΙ ΟΙ ΠΟΛΙΤΙΚΟΦΙΛΟΣΟΦΙΚΕΣ ΣΥΝΔΗΛΩΣΕΙΣ ΤΟΥΣ

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ-ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΜΠΑΛΑΤΣΟΥΚΑΣ * & ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΓΑΛΑΝΗΣ **

Στην ιστορία πολιτικών ιδεών, όπως συνέβη και με τη θρησκευτική ελευθερία, καμία μεταβολή δεν συντελέστηκε αυτόματα. Στην παρούσα θα αναζητηθούν αφενός ο καταλυτικός ρόλος της Μεταρρύθμισης στους επόμενους αιώνες σε μια μακροσκοπική, αλλά συστηματική έποψη της ανάδυσης της ανεξιθρησκίας, αφετέρου η εξατομίκευση του ανθρώπου διά της πίστης και η σχέση αυτής με τη δικαιοσύνη.

Κατά τη μετάβαση από τον Μεσαίωνα στην Αναγέννηση, η αμφισβήτηση της παπικής απολυταρχίας ήρθε αναμφίβολα με το Λούθηρο που, προσηλωμένος στην Αγία Γραφή και στην απόλυτη κυριαρχία του Θεού, διακήρυξε θέσεις που οδήγησαν τους οπαδούς του να πρεσβεύσουν αφενός τη θεία προέλευση της κοσμικής εξουσίας, απεμπολώντας το δικαίωμα αντίστασης σε αυτή, και αφετέρου την ελευθερία αποκλειστικά της θρησκευτικής πίστης.

Ο Καλβίνος, συναφώς, εκλαμβάνοντας τις σχέσεις Κράτους - Εκκλησίας με περισσότερη πολιτική οξύνοια, αποκηρύσσει και αυτός το δικαίωμα αντίστασης, τονίζοντας ταυτόχρονα την ανεξαρτησία της Εκκλησίας. Αποφεύγοντας τους φορμαλισμούς στην ερμηνεία της Αγίας Γραφής, δέχεται ότι η σωτηρία των εκλεκτών υποστασιοποιείται μέσω της υλοποίησης σωστών έργων και απροϋπόθετης πίστης. Σε πολιτικό επίπεδο, το κίνημα του καλβινισμού, ωστόσο, έγινε συνώνυμο της επιδίωξης εθνικής ανεξαρτησίας, σε χώρες, όπως η Σκωτία. Συμπερασματικά, η Μεταρρύθμιση με τις πολλαπλές της εκφάνσεις (και τις συνακόλουθες αντιδράσεις) οδήγησε τελικά στην αυτονόμηση του κοσμικού από το θρησκευτικό, στην αμφισβήτηση των πρωτείων του Πάπα, καθώς και στην κατοχύρωση της ανεξιθρησκίας ως ενοποιητικού δεσμού των πολιτών.

Ακολούθως, στον Διαφωτισμό, η ιδέα της θρησκευτικής ελευθερίας καθίσταται πλέον πάγια πολιτικοφιλοσοφική αντίληψη. Έτσι συνέβη στον φιλελευθερισμό του Locke, που διακηρύσσει ότι οι άνθρωποι γεννήθηκαν ίσοι, εφοδιασμένοι από τη φύση τους με πρωταρχικά, αναφαίρετα δικαιώματα, π.χ. ζωή, ελεύθερη επιλογή θρησκειύματος, συλλογισμός που καταλήγει στο ασυμβίβαστο οποιασδήποτε καταπίεσης στην έννοια της ελευθερίας, που γίνεται αντιληπτή ευρύτητα (αφού είναι νοπή σε διαφορετικές συνθήκες ζωής και σε διαφορετικά δόγματα).

Συναφώς, ο Rousseau προσδιόριζε την «πολιτική θρησκεία» ως σύνολο καθολικοποιήσιμων θρησκευτικών πεποιθήσεων ανέγγιχτων από κυβερνήσεις και ηγεμόνες. Η θρησκεία προσλαμβάνει πολιτικό χαρακτήρα, ενώ γίνεται δεκτή η ελευθερία και ως προς την πίστη ως προϋπόθεση ηθικής συμπεριφοράς. Σε επίπεδο πολιτεύματος, εγκωμίασε τη δημοκρατία ως αυτοδιοίκηση, ενώ όρισε την εξουσία ως συσχετισμό συμφερόντων και την αποσύνδεσε από τη θρησκευτικές τις καταβολές.

Η επικράτηση της θρησκευτικής ελευθερίας εξηγείται διά της υπαγωγής της στο σχήμα «δράση - αντίδραση», αφού ο μεσαιωνικός δογματισμός και η επικυριαρχία του συλλογικού στο ατομικό έδωσαν προοδευτικά τη θέση τους στην ανεκτικότητα και διαλλακτικότητα ως απόρροια της Μεταρρύθμισης, εξελίξεις που αποκρυσταλλώθηκαν στον Διαφωτισμό. Τοιούτοτρόπως, εξηγούνται τα γεγονότα στη λογική και χρονική τους διαδοχή και όχι ως περιστατικά που εμφανίστηκαν απρόοπτα.

* Νομική Σχολή, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.

** Τμήμα Φιλοσοφίας, Παιδαγωγικής και Ψυχολογίας, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.

ΓΑΒΡΙΗΛ ΜΠΟΜΠΕΤΣΗΣ *

Η αρχαία φιλοσοφία ορίζεται συνήθως ως η αγάπη για τη σοφία και η επίπονη αναζήτηση της αλήθειας, ως μία στοχαστική, με άλλα λόγια, διαδικασία. Η φιλοσοφία, εντούτοις, προϋπόθετε κάτι ακόμα: την εφαρμογή αυτής της σοφίας και της αλήθειας στην πράξη. Βασικός στόχος της παρούσας εισήγησης είναι να διαφανεί η σύμπλευση θεωρίας και αντίστοιχου τρόπου ζωής (ἄσκησις και μελέτη) στην αρχαία φιλοσοφία, μέσα από τα τρία κύρια ελληνιστικά φιλοσοφικά ρεύματα, τον επικουρισμό, το στωικισμό και τον ακαδημεικό σκεπτικισμό.

Η σύνεση θεωρίας και πράξης στη φιλοσοφία είναι εντονότερη από την εποχή του Σωκράτη ως την ύστερη αρχαιότητα. Το πραγματικό έργο του Σωκράτη, πρόσωπο που άφησε σημάδια ανεξίτηλα στο ιστορικό και φιλοσοφικό γίγνεσθαι, δεν ήταν άλλο παρά η ζωή και ο θάνατός του, όπως εύστοχα έχει επισημάνει ο Pierre Hadot.

Στο Μεσαίωνα, από την άλλη, η φιλοσοφία αρχίζει σταδιακά να αποσυνδέει τη θεωρία από την πράξη και να γίνεται κυρίως ένα αντικείμενο θεωρητικής μελέτης. Σημαντική αιτία, κατά τη γνώμη μας, για την εξέλιξη αυτή υπήρξε η επικράτηση του χριστιανισμού. Ο χριστιανισμός δεν αναζητά την αλήθεια, γιατί υπάρχει η δια αποκαλύψεως αλήθεια (βλ. Καινή Διαθήκη). Προτείνει μάλιστα ένα δικό του «αρετοδρόμιο», που υποκατέστησε την ανάγκη καταφυγής στην αρχαία φιλοσοφία και τους τρόπους ζωής που εκείνη πρότεινε.

Από τα ελληνιστικά χρόνια και εξής, η φιλοσοφία άρχισε να απευθύνεται όχι μόνο σε μία αριστοκρατική ελίτ αλλά σε όλο και ευρύτερο κοινό, «εκδημοκρατίστηκε». Η πόλη - κράτος, με τη δημιουργία των βασιλείων των Επιγόνων, αρχίζει να παρακμάζει ως θεσμός, πράγμα που παρέχει πρόσφορο έδαφος για την εμφάνιση του ατομικισμού. Μέλημα πρώτο του ελληνιστικού φιλοσόφου είναι το πώς θα αγωνιστεί κανείς για την ψυχική αταραξία και γαλήνη, και όχι πώς θα κυβερνηθεί η πόλη. Η υπεροχή της Ηθικής είναι σαφής.

Ο επικουρισμός και ο στωικισμός ανήκουν στις δογματικές φιλοσοφικές τάσεις, πιστεύουν με άλλα λόγια, στη δυνατότητα του ανθρώπου να φτάσει σε μια γενική αλήθεια. Ο Επίκουρος στα 306 ιδρύει τον Κήπο, χώρος φιλοσοφικής διδασκαλίας αλλά και σύναψης φιλικών σχέσεων. Στον επικουρισμό, που έχει δεχτεί την επίδραση του ηδονισμού, οι ακόλουθοι προσπαθούν να περιτελλούν τις περιττές ηδονές, ώστε να φτάσουν στην απόλυτη ηδονή. Τι τρόπο ζωής πρότασε η επικουρεία φιλοσοφία; Μεταξύ άλλων, πρότεινε ασκήσεις, όπως η προσήλωση στο παρόν και η *aversatio malorum* (π.χ. φόβος θανάτου και θεών).

Ο στωικισμός, του οποίου ιδρυτής θεωρείται ο Ζήνωνας ο Κιτιέας, στοιχίζεται περισσότερο με τη σωκρατική (και όχι πλατωνική) αντίληψη των πραγμάτων. Μπορεί να διακριθεί σε τρεις φάσεις: Αρχαία Στοά, Μέση Στοά και Νέα Στοά. Ο στωικισμός πρεσβεύει ότι ο άνθρωπος πρέπει να θεραπεύει το καλό, το οποίο υπαγορεύεται από τη λογική. Με ποιον τρόπο θα μπορούσε να ζήσει στωικά ένας οπαδός της στωικής φιλοσοφίας; Με τη μνήμη θανάτου, για να αποκτήσει αφοβία απέναντί του, την *praemeditatio malorum*, την ανύψωση και ένωση της ψυχής με το σύμπαν αλλά και με την άσκηση προσήλωσης του νου στο εδώ και τώρα, θα μπορούσαμε να αναφέρουμε ενδεικτικά.

Ο ακαδημεικός σκεπτικισμός ανθίσταται στο δογματισμό των δύο άλλων φιλοσοφικών ρευμάτων. Οι ακαδημεικοί υποστηρίζουν πως δεν μπορούμε να γνωρίσουμε την αλήθεια, παρά μονάχα το αληθοφανές (τὸ πιθανόν). Η επίδραση του πυρρωνισμού στον ακαδημεικό σκεπτικισμό δεν χωρά αμφιβολία, ωστόσο, ενώ ο πυρρωνισμός φαίνεται να απορρίπτει και αυτή την ύπαρξη του αληθοφανούς, ο ακαδημαϊκός σκεπτικισμός είναι πιο ήπιος και διαλλακτικός. Στις ασκήσεις, που προτείνει ο ακαδημεικός σκεπτικισμός, μπορούμε να αναφέρουμε τη διακοπή κάθε κρίσης (ἐποχή) για τα πράγματα του κόσμου. Κι αυτό, διότι σε κάθε επιχείρημα μπορεί να αντιπαρατεθεί ένα άλλο αντεπιχείρημα, εξίσου αληθοφανές.

Το τελευταίο ζήτημα που τίθεται αφορά στο ποιά είναι η δυναμική των τριών προαναφερθέντων φιλοσοφικών ρευμάτων, με τις υπαρξιακές συντεταγμένες που προτάσσουν έκαστο, στη σύγχρονη εποχή.

* Τμήμα Φιλολογίας, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.

ΣΤΕΛΛΑ ΠΑΝΟΠΟΥΛΟΥ *

Οι θεωρίες γνωσιολογικής σκοπιάς (standpoint epistemology theories) αποτελούν φεμινιστικές επιστημολογικές θεωρίες που αντιλαμβάνονται τη γνώση ως κοινωνικά προσδιορισμένη και τα άτομα που βρίσκονται στο περιθώριο της κοινωνίας τα οποία υφίστανται καταπίεσεις, ως υποκείμενα (και όχι μόνο ως αντικείμενα) γνώσης που κατέχουν προνομιακή θέση ως προς αυτήν.

Οι πρώτες θεωρίες γνωσιολογικής σκοπιάς εμφανίστηκαν τη δεκαετία του 1970, εφαρμόζοντας μαρξιστικά εργαλεία, όπως αυτό του επιστημολογικού προνομίου το οποίο κατέχει το προλεταριάτο, στο ζήτημα όχι πια της τάξης, αλλά του φύλου. Κυριότερες φεμινίστριες που εισήγαγαν και εφάρμοσαν τις θεωρίες γνωσιολογικής σκοπιάς σε διαφορετικούς τομείς των επιστημών και της πολιτικής είναι, μεταξύ άλλων, οι Smith, Harding, Hartssock, και Collins.

Οι παραδοσιακές θεωρίες γνωσιολογικής σκοπιάς έχουν δεχθεί διάφορες κριτικές από την εμφάνισή τους και έπειτα, από τις πλευρές του εμπειρισμού, του μεταμοντερνισμού και των θεωριών διαθεματικότητας. Στην παρούσα εργασία ασχολούμαι με την τελευταία περίπτωση, συγκεκριμένα με τη σχέση της γνωσιολογικής σκοπιάς με τη διαθεματικότητα και με την κοινή (όπως υποστηρίζω) βάση των δύο διακριτών, πλέον, χώρων της φεμινιστικής επιστημολογίας.

Η διαθεματικότητα ορίζει ένα πλαίσιο μελέτης των δυναμικών μεταξύ ταυτοτικών κατηγοριών που συνυπάρχουν και αλληλεπιδρούν μεταξύ τους αλλά και των τρόπων με τους οποίους σχετίζονται, βλέποντας το όλον ως αποτέλεσμα των σχέσεων αυτών, και όχι απλώς ως άθροισμα των μερών - κατηγοριών του, όπως το φύλο, τη φυλή, την εθνικότητα, τη θρησκεία, την τάξη, την υγεία και την αρτιμέλεια/αναπηρία κ.λπ. Αντίστοιχα, τα συστήματα κοινωνικής καταπίεσης που σχετίζονται με αυτές τις ταυτότητες αλληλεπιδρούν, διακλαδίζονται και συνυπάρχουν. Δεν λειτουργούν δηλαδή ξεχωριστά το ένα από το άλλο, καθώς δομούν από κοινού και ταυτόχρονα τη συνολική πραγματικότητα που βιώνει και γνωρίζει το κάθε άτομο ανάλογα με την κοινωνική του τοποθέτηση (social location).

Τόσο οι θεωρίες γνωσιολογικής σκοπιάς όσο και οι θεωρίες διαθεματικότητας αντιλαμβάνονται τη γνώση ως κοινωνικά προσδιορισμένη, και το άτομο που γνωρίζει ως κοινωνικά εντοπισμένο κάτοχο ενός γνωσιολογικού προνομίου. Μια αναπροσαρμογή των θεωριών γνωσιολογικής σκοπιάς μπορεί να μας προσφέρει διαθεματικά εργαλεία. Υποστηρίζω λοιπόν, ότι οι θεωρίες διαθεματικότητας και οι θεωρίες γνωσιολογικής σκοπιάς δεν αποτελούν αμοιβαίως αποκλειόμενες θεωρίες ή εντελώς διαφορετικά παραδείγματα, αλλά μια μετατοπισμένη και εξελιγμένη αναπροσαρμογή η μία της άλλης, παρά την παρουσία ορισμένων οντολογικών διαφορών στις οποίες, μεταξύ άλλων, βασίζονται. Αποτελούν μεν ξεχωριστές θεωρίες διότι χρησιμοποιούν διαφορετικό πυρήνα ανάλυσης από τις θεωρίες γνωσιολογικής σκοπιάς, συνεχίζουν δε να πραγματεύονται τη σημασία της σκοπιάς και το επιστημολογικό προνόμιο που εισάγει, αλλάζοντας τη «γλώσσα» και το πλαίσιο στο οποίο εντοπίζουμε αυτή τη σκοπιά.

* Τμήμα Ιστορίας και Φιλοσοφίας της Επιστήμης, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών. (Απόφοιτη)

ΕΛΕΝΗ ΠΑΠΑΔΑΚΗ *

Ο φεμινισμός και οι έννοιες του φύλου και της σεξουαλικότητας εισήχθησαν στην μουσικολογία από το 1970, και ιδιαίτερα από το 1980 και έπειτα. Μέχρι σήμερα πλήθος μελετητριών/των έχουν ασχοληθεί με αυτά τα ζητήματα στα διάφορα είδη δημοφιλούς μουσικής, στην έντεχνη δυτική μουσική και στην εθνομουσικολογία. Σε αυτήν την εργασία εξετάζεται η σημασία και ο ρόλος των μουσικών εκτελέσεων στην έμφυλη ταυτότητα. Συγκεκριμένα όσον αφορά το φύλο, αμφισβητείται ο βιολογικός ντετερμινισμός και χρησιμοποιείται η έννοια της επιτελεστικότητας του φύλου της Judith Butler, η θεωρία δηλαδή ότι η έμφυλη ταυτότητα δεν είναι κάτι που «έχουμε» αλλά κατασκευάζεται επιτελεστικά με την επαναληπτικότητα των κινήσεων/συμπεριφορών/επιθυμιών κτλ. που θεωρούνται εκφράσεις φύλου. Επιπλέον εφόσον το φύλο είναι κάτι που «κάνουμε», μπορούμε να το κάνουμε διαφορετικά, έξω από τα αυστηρές έμφυλες ιδέες.

Αρχικά στην εργασία αυτή εξετάζεται συνοπτικά η ιστορία των γυναικείων μουσικών εκτελέσεων στην έντεχνη δυτική μουσική, εστιάζοντας σε σημεία του παρελθόντος, με στόχο την ανάδειξη του περιορισμού των γυναικών λόγω του φύλου τους. Οι γυναίκες έμεναν περιορισμένες στο σπίτι και οι μουσικοί ρόλοι που τους επιτρεπόταν ήταν συνδεδεμένοι με την πατριαρχική θηλυκότητα και τη θέση τους στην οικογένεια. Παράλληλα οι έμφυλες ιδέες σχετικά με το γυναικείο σώμα έμπαιναν εμπόδιο στην ανάμειξη τους με τα περισσότερα μουσικά όργανα, περιορίζοντας τις ουσιαστικά στο τραγούδι και στο πιάνο.

Προχωρώντας, με βασικό άξονα την έννοια του επιτελεστικού φύλου εξετάζεται πρώτον η φωνή -και ιδιαίτερα η τραγουδιστική φωνή- ως πεδίο κατασκευής και επιτέλεσης έμφυλης ταυτότητας, καθώς και πρακτικές που αμφισβητούν τα έμφυλα δεδομένα. Δεύτερον εξετάζονται τα μουσικά όργανα ως αντικείμενα με έμφυλες υπονοήσεις και η σημασία της εκτέλεσης του εκάστοτε οργάνου (σε άμεση σχέση με το μουσικό περιβάλλον της εκτέλεσης) για τη διαμόρφωση του φύλου και της σεξουαλικότητας του/της εκτελεστή/τριας. Παρουσιάζονται επίσης μορφές, πρακτικές και χαρακτηριστικά που φέρουν queer χαρακτηριστικά, καθώς και συνειδητές φεμινιστικές στάσεις στις μουσικές εκτελέσεις.

* Τμήμα Μουσικών Σπουδών. Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης. (Απόφοιτη)

ΕΥΣΤΡΑΤΙΟΣ ΠΟΔΑΡΑΣ *

Κατά την αρχαιότητα η έννοια της φιλίας περιείχε διάφορες σημασίες, όπως τους δεσμούς που αναπτύσσουν οι πόλεις μεταξύ τους στο πλαίσιο των ιδεών της ισότητας και της κυριαρχίας. Γι' αυτό ονομάζονταν φίλοι και σύμμαχοι (*amicus sociusque*).¹ Πολλές φορές επίσης, συνδεόταν με την οικογένεια² και με τη λογοτεχνία. Επομένως, αντιλαμβανόμαστε πως ο όρος αυτός περιείχε προσωπικό και ταυτόχρονα δημόσιο χαρακτήρα. Ο Αριστοτέλης και ο Κικέρωνας συσχετίζουν τη δημιουργία μιας φιλικής σχέσης με τη ταύτιση ιδεών και απόψεων. Μέσω αυτών των φιλοσόφων³ -κι άλλων πολλών- εξετάζεται το θέμα της φιλίας στην ελληνική και ρωμαϊκή κοινωνία. Σημαντικές προσωπικότητες της αρχαιότητας εξέτασαν το περιεχόμενο των φιλικών δεσμών γεγονός που δηλώνει τη σπουδαιότητά της στην πολιτεία. Ξεκινώντας από τον 5ο αιώνα π.Χ. με τον Πλάτωνα να υποστηρίζει πως μια φιλική σχέση δημιουργείται πιο εύκολα στους συνομήλικους⁴ και φτάνοντας στον 1ο αιώνα μ.Χ. με τον βιογράφο Πλούταρχο, ο οποίος δίνει πολλαπλές σημασίες στον όρο της φιλίας, εξετάζεται η σημασία της φιλικής σχέσης, το περιεχόμενο του όρου αυτού, καθώς επίσης μέσα από αυτήν την έρευνα, εκπηγάζουν οι ιδέες, οι πεποιθήσεις και οι θεωρήσεις των φιλοσόφων της εκάστοτε ελληνικής και ρωμαϊκής περιόδου. Στο πέρασμα αυτών των επτά περίπου αιώνων δίνεται η ευκαιρία γνωριμίας με τις απόψεις του Αριστοτέλη, του Επίκουρου, του Θεόφραστου, του Ευριπίδη, του Πλαύτου, του Κικέρωνα, του Οράτιου και άλλων σημαντικών προσωπικοτήτων, που επηρέασαν τις τέχνες και τα γράμματα. Στη συνέχεια αναλύονται οι όροι της κολακείας, της εμπιστοσύνης και της παρησίας και αναδεικνύεται η λειτουργικότητά τους αφενός μέσα στις φιλικές σχέσεις κι αφετέρου μέσα στην κοινωνία. Η ανάλυση αυτή στηρίζεται στις ιδέες των αρχαίων ημών προγόνων όπως αυτές σώζονται σε αρχαία κείμενα. Αξίζει επίσης να σημειωθεί ότι δεν αναλύονται μόνο κείμενα της αρχαίας περιόδου, αλλά γίνεται και σύγκριση των ιδεών με διάφορες σωζόμενες επιστολές των αρχαίων αυτών προσωπικοτήτων. Καθοριστικός παράγοντας στην έρευνα αυτή καθίσταται η Επικούρεια φιλοσοφία και οι απόψεις του Επίκουρου για το θέμα της φιλίας, ο οποίος θεωρεί ότι είναι μία μορφή ωφελισμού μέσω του οποίου θα δημιουργηθεί και η ευχαρίστηση.⁵ Αξιοσημείωτο είναι πως ο φίλος από πολλούς φιλοσόφους εξετάζεται και αντιμετωπίζεται ως άλλος αυτός⁶ (*alter ego*).⁷ Εντυπωσιακές είναι επίσης οι διαφορετικές απόψεις των φιλοσόφων για τα όρια της φιλίας και για τη διάλυσή της. Σκοπός της εργασίας είναι η γνωριμία με τον αρχαίο κόσμο και η κατανόηση της αέναης ισχύος αυτών των απόψεων για ένα τόσο σπουδαίο θέμα της κοινωνίας, ακόμη κι ως τις μέρες μας, όπως είναι αυτό της φιλίας.

* Τμήμα Φιλολογίας, Πανεπιστήμιο Κρήτης.

¹ Peachin Michael. *The Oxford Handbook of Social Relations the Roman World*. Oxford: OUP. 2011. σ. 418.

² Gruber-Miller John. *Exploring relationships: amicitia and familia in Cicero's De Amicitia*. Classical World. 103. Βαλτιμόρν: Johns Hopkins. 2009. σ. 88-92.

³ Αξίζει να σημειωθεί πως ο Κικέρωνας από πολλούς μελετητές δεν θεωρείται φιλόσοφος.

⁴ Pl. *Phdr.* 240c.

⁵ Long Anthony Arthur. *From Empiricus to Epictetus*. Oxford: OUP. 2006. σ. 178-179 & 192.

⁶ Arist. *Eth. Nic.* 1166a 32.

⁷ Cic. *Amic.* 23.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΠΟΛΙΤΗΣ-ΠΕΡΒΑΝΙΔΗΣ *

Στην εργασία αυτή θα επιχειρηθεί μια επιθυμητική γενεαλογία του αναγωγιστικού επιστημονικού παραδείγματος που απαντάται στην επικρατούσα Ψυχιατρική. Το επιστημονικό της παράδειγμα, η α-θεωρητική, συμπεριφοριστική προσέγγιση που συναντάμε στο Διαγνωστικό και Στατιστικό Εγχειρίδιο Ψυχικών Διαταραχών (Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, DSM) (η ψυχική νόσος ως σύνολο σημείων), η αναζήτηση των αιτιών της ψυχικής νόσου σε ποσοτικούς βιοχημικούς δείκτες, γενετικά και νευρολογικά δεδομένα, και γενικότερα η ρητή (ή και άρρητη) καθιέρωση της θέσης πως «όλες οι ψυχικές διαταραχές είναι στην πραγματικότητα νόσοι του εγκεφάλου» έχει ως αποτέλεσμα την παραγνώριση της ψυχικής πραγματικότητας του ασθενή. Η επιστημολογία αυτή, που ανάγει το ψυχικό στο βιολογικό, ακυρώνοντάς το, λειτουργεί έτσι ως ιδεολογία αφού σύμφωνα με τον Canguilhem «...αποτελεί τη γνώση που είναι ακόμη πιο απομακρυσμένη από το δεδομένο αντικείμενό της, ενώ έχει την εντύπωση ότι είναι προσκολλημένη σ' αυτό». Όμως εδώ η ιδεολογία της Ψυχιατρικής δεν θα μελετηθεί ρασιοναλιστικά, σαν ένα σφάλμα σε σχέση με μια επιστημονική αλήθεια που πρέπει να αποκαλυφθεί μέσω της κριτικής, όπως π.χ. το δίπολο επιστήμης - αστικής ιδεολογίας στον Althusser. Εδώ, θα γίνει μια προσπάθεια να προσεγγιστεί η επιθυμητική δομή του υποκειμένου - ψυχίατρος μέσω της οποίας αναδύεται η αναγωγιστική προσέγγιση σε καθεστώς αλήθειας, και να σκιαγραφηθούν οι υλικές συνθήκες που αντιστοιχούν στην δομή αυτή.

Για το πρώτο κομμάτι θα χρησιμοποιηθεί η διάκριση Πραγματικού - Συμβολικού - Φαντασιακού καθώς και οι Λόγοι του Jacques Lacan. Θα δούμε πως η παραγωγή υποκειμένων γίνεται μέσα σε μια έκπτωση της Συμβολικής Τάξεως, διακριτή από τα τέλη του 60', δηλαδή μια αμφισβήτηση των ηθικών απαγορεύσεων και μια αναγνώριση της αδυναμίας και της πλασματικότητας κάθε Κύριου Ονόματος και Μεγάλης Αφήγησης που υπόσχεται την ακλόνητη Αλήθεια. Τα υποκείμενα πλέον βρίσκονται σε άμεση σχέση με την υπεραπόλαυση του σώματος (σεξ, ναρκωτικά) ως αποτέλεσμα της άρσης των ηθικών επιταγών. Σύμφωνα με τον Lacan, έχουμε το πέρασμα από τον Λόγο του Κυρίου και των παραλλαγών του στον Λόγο του Καπιταλιστή, οπού το υποκείμενο προσπαθεί να συγκροτηθεί απέναντι στο άγχος της άμεσης του σχέσης με την υπεραπόλαυση του Πραγματικού. Η επιστημονιστική τάση που παρτηρούμε στον αναγωγισμό αποτελεί μια από τις παραλλαγές της υποκειμενοποίησης του Λόγου του Καπιταλιστή.

Για το δεύτερο κομμάτι, θα αναφέρουμε σύντομα τους βασικούς μετασχηματισμούς στην υλική βάση, στην κρατική μορφή εξουσίας και στο Κοινωνικό Κράτος Πρόνοιας, και εξειδικεύοντας στο πεδίο της Ψυχιατρικής, θα αναφερθούμε στις υλικές δομές (συμφέροντα φαρμακοβιομηχανίας, παροχή ψυχικής υγείας κ.α.) που αντιστοιχούν στη βάση του παραπάνω επιστημολογικού μοντέλου και της επιθυμητικής δομής.

Τέλος, αν υπάρχει χρόνος, θα αναφερθούμε στην προσέγγιση της Νευροψυχανάλυσης ως εναλλακτικό επιστημονικό παράδειγμα που προσπαθεί να υπερβεί το δίπολο ψυχικού - νευρικού.

* Τμήμα Ιατρικής, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.

Η ΗΘΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΘΕΣΗ ΤΗΣ ΑΝΤΙΓΟΝΗΣ

ΜΙΑ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ, ΨΥΧΑΝΑΛΥΤΙΚΗ, ΦΕΜΙΝΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΓΝΩΣΗ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΑ ΠΟΤΕΑ * & ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ ΡΙΖΑ **

Ο Σοφοκλής κατόρθωσε με το έργο του «Αντιγόνη» να σημαδέψει τόσο την εποχή του όσο και την μετέπειτα πορεία της δυτικής σκέψης, καθώς έως και σήμερα αποτελεί ένα έργο σύμβολο. Η στάση της Αντιγόνης που με τίμημα τον θάνατο διεκδικεί την ταφή του αδερφού της Πολυνείκη, έχει κινήσει το ενδιαφέρον πολλών διανοητών, η ερμηνεία των οποίων εγκαθιδρύει μία πολύπλευρη ανάγνωση της πολιτικής και ηθικής θέσης της ηρωίδας. Η παρούσα εισήγηση αποπειράται να προχωρήσει σε μία ανασκόπηση του έργου έχοντας ως αφετηρία τη φιλοσοφική σκοπιά και συνεχίζοντας με την ψυχαναλυτική και τη φεμινιστική προσέγγιση. Μία βασική διχογνωμία μεταξύ των διανοητών εστιάζει στην πολιτική ή μη διάσταση της θέσης της Αντιγόνης. Ειδικότερα, σύμφωνα με την εγγελιανή και την λακανική προσέγγιση η Αντιγόνη φαίνεται να δρα σε ένα προ-πολιτικό επίπεδο. Αντιθέτως, η Butler την τοποθετεί στη θέση του πολιτικού ενεργητή ενώ ο Καστοριάδης θεωρεί τόσο τον Κρέοντα όσο και την Αντιγόνη «ἀπόλιδες», καθώς αμφότεροι υπερασπίζονται με τρόπο απόλυτο και τυφλό τη γνώμη τους διαταράσσοντας την πόλη. Έμφαση θα δοθεί στην επιμονή της Αντιγόνης να αναλάβει την ευθύνη της επιθυμίας της με το τίμημα που αυτή συνεπάγεται. Η Αντιγόνη αναλαμβάνει εξ' ολοκλήρου το συμβολικό της χρέος έτσι όπως το έχει κληρονομήσει από όσα έχουν προ-εγγραφεί στην ιστορία οικογενείας της. Αναδύεται λοιπόν η τάξη του πεπρωμένου, ενός πεπρωμένου που επιλέγει το Υποκείμενο να επωμιστεί κι όχι να υπομείνει. Η επιλογή της φθάνει, όπως θα έλεγε ο Freud, πέραν της αρχής της ευχαρίστησης, που γίνεται μια «αγνή» επιθυμία, μία επιθυμία ως μοναδικό απόλυτο που ξεπερνά τα όρια της ζωής και οδηγεί στον θάνατο. Το θάρρος που επιδεικνύει η Αντιγόνη απέναντι στον νόμο της πόλεως είναι αυτό που της αποδίδει, κατά γενική ομολογία, την ηθική υπεροχή έναντι του Κρέοντα και το οποίο εν τέλει την καθιστά ηρωίδα ανά τους αιώνες. Ωστόσο, το ερώτημα για το κατά πόσο η Αντιγόνη θα μπορούσε να ενσαρκώσει αυτό το πρότυπο ήθους της επιθυμίας παραμένει. Ο Lacan δεν ενθάρρυνε αυτήν την ανάγνωση, θεωρώντας ότι στην Αντιγόνη βρισκόμαστε μπροστά σε ένα είδος ιδεαλισμού της επιθυμίας και ότι η απόλυτη αδιαλλαξία της οδηγεί την αγνή επιθυμία προς μία επιθυμία θανάτου.

* & ** Τμήμα Ψυχολογίας, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.

ΣΤΕΛΛΑ-ΜΑΡΙΑ ΠΟΥΛΗ *

Η παρούσα εργασία αποτελεί μια μελέτη των εννοιών της ερμηνείας, της σύνθεσης και του έργου στην πειραματική μουσική, υπό το θεωρητικό μοντέλο της «Φιλοξενίας» του Jacques Derrida και χωρίζεται σε 3 μέρη.

Στο 1ο μέρος παρουσιάζεται η ιστορική μεταβολή της έκτασης των παραπάνω εννοιών. Πιο συγκεκριμένα, μελετάται ο τρόπος με τον οποίο εξελίχθηκε και παραλλάχθηκε η διαδικασία της ερμηνείας και της σύνθεσης όπως και η ρυθμιστική θέση που κατέλαβε η εννοιολόγηση του έργου, πώς αυτή καθιερώθηκε και πώς εν τέλει επηρέασε ολόκληρη τη μουσική παραγωγή. Μάλιστα, μέσω αυτής της περιγραφής διαφαίνεται ο τρόπος με τον οποίο αναδύθηκε η πειραματική μουσική. Ακόμη, στο πρώτο κεφάλαιο καταγράφονται σε συγκριτική παράθεση οι καινοτομίες που έφερε η πειραματική μουσική πρωτοπορία, από τη δεκαετία του 1950 και μετά, τόσο στις έννοιες της σύνθεσης, της ερμηνείας και του έργου, όσο και στη μεταξύ τους εννοιολογική διασύνδεση. Στην ουσία γίνεται μια προσέγγιση στο ερώτημα του τι είναι η πειραματική μουσική, μέσω της ιστορικής μελέτης στερεωμένων μουσικών εννοιών (ερμηνεία - σύνθεση - έργο).

Στο 2ο μέρος προτάσσεται η θεωρία της «Απόλυτης φιλοξενίας», ως θεωρητικό μοντέλο προσέγγισης της παραπάνω νέας ιστορικής εποχής. Η «νέα» αυτή μουσική φέρει τις «νέες» έννοιες της και ταυτόχρονα φέρεται μέσω αυτών. Η ερμηνεία και η σύνθεση στην πειραματική μουσική βρίσκονται σε πεδίο διαπραγμάτευσης της αλλότητας και της κυριότητας, όμοια με τη διαδικασία της φιλοξενίας. Το παράδοξο της απόλυτης φιλοξενίας τοποθετείται δίπλα στην εκτέλεση ενός πειραματικού μουσικού έργου ανοιχτής φόρμας. Το φιλοσοφικό υλικό της πρώτης, φαίνεται να μπορεί να λειτουργήσει και για τη δεύτερη. Στην απόλυτη φιλοξενία «η πόρτα παραμένει διάπλατα ανοιχτή», αντίστοιχα στα πειραματικά έργα, η ερμηνεία διαβαίνει και επιτελεί την ανοιχτή φόρμα. Συνεπώς πλησιάζοντας και διαρρηγνύοντάς τα «σύνορα» που συστήνουν την αλλότητα και την κυριότητα, καταφτάνουμε σε μεταδομιστικά εννοιολογικά παράδοξα προς μελέτη: Υπάρχει η απόλυτη φιλοξενία; Τι είναι η ανοιχτή φόρμα; Όμοια, είναι εφικτό να καταλυθεί η αλλότητα και η κυριότητα;

Στο 3ο μέρος σημειώνεται μια απόπειρα αντιμετώπισης αυτών των ερωτημάτων. Η προσέγγιση έχει το στοιχείο της ενικότητας, καθώς μελετάται η επιτέλεση από τους φοιτητές του ΤΜΣ του video score της Vicky Bennett με τίτλο «notations» στις 29 Μαΐου 2018. Έτσι η εν λόγω πραγμάτωση του έργου γίνεται η κυρίαρχη στιγμή του, αντίστοιχα με τη μοναδικότητα που δίδει την κάθε «απόλυτη φιλοξενία».

* Τμήμα Μουσικών Σπουδών. Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.

ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ Κ. ΡΙΣΒΑΣ *

Στόχος της παρούσας εισήγησης είναι να καταδείξει ακροθιγώς την εξέλιξη των εννοιών περί Μουσικής Αισθητικής, αντιπαραθέτοντας το πρόταγμα της ψυχαναλυτικής ηθικής κατά Lacan, θεωρώντας τη μουσική ως τόκο και ερμηνεία, μέσα στο μεταμοντέρνο. Στο έντονο ιστορικό του πέρασμα ο φιλοσοφικός λόγος προσέφερε στην ανθρωπότητα ένα σημαντικό corpus εννοιών περί ωραίου, για τη διαστρωμάτωση των αισθήσεων και για την προσπάθεια να κατηγοριοποιηθούν, βάσει αξιολογικών κριτηρίων, οι αισθητικοί τόκοι. Αυτός ο κλάδος της Αισθητικής συναντά με ενδιαφέρον τη μουσική τέχνη, τόσο στα σπάργανα της συνθετικής δημιουργίας όσο και στην αντίδραση του ακροατή. Παρακολουθώντας τις κλασικές πλέον απόψεις των Kant και Hegel, εξετάζοντας την επαγωγή της μουσικής, ως μιας γλώσσας, σε Ιδέα και Αλήθεια από τον Schopenhauer και παρατηρώντας τον σκεπτικισμό, τον φορμαλισμό και τη στροφή προς το αντικείμενο του Hanslick, μπορεί κανείς να φτάσει στο γίγνεσθαι του (μετά)μοντέρνου και να αναζητήσει τα νέα ίχνη της αισθητικής σε θεωρίες όπως αυτή της κοινωνιολογικής-πολιτιστικής διαλεκτικής του Adorno και αυτή της Langer, περί σημασίας της μουσικής. Η τελευταία μάλιστα προέβη σε κριτική της ψυχαναλυτικής θεωρίας για την τέχνη, διατεινόμενη πως η ψυχανάλυση αδιαφορεί για τα αξιολογικά κριτήρια αισθητικής, κάτι που εν μέρει είναι αληθές. Ωστόσο, αυτό το μακρόχρονο θεωρητικό σώμα φιλοσοφικού στοχασμού συναντά ένα σοβαρό εμπόδιο όταν το υποκείμενο - ερμηνευτής ή υποκείμενο - συνθέτης καθίστανται έκτροπα (εξ-ίστανται, κατά το ex-siste του Heidegger) δηλαδή απλούστατα δημιουργούν, αδιαφορώντας για το ωραίο ή κάνουν λάθος στην ανυπόφορη στιγμή της ερμηνείας μπροστά στα μάτια του αδηφάγου Άλλου - κοινού. Η ψυχανάλυση έχει την αποστολή να ακούσει τα υποκείμενα και να αφουγκραστεί ότι ο μουσικός τους τόκος όχι μόνο βρήκει ασυνειδήτου υλικού αλλά και συνιστά τον ιδιαίτερο τρόπο των μουσικών να έρθουν αντιμέτωπα με την φρικώδη Άλλη - απόλαυση, το παμφάγο βλέμμα και ους του ακροατή. Ως εκ τούτου, ο ψυχισμός που δημιουργεί ή ερμηνεύει αγνοεί πολλές φορές το έξωθεν επιβαλλόμενο αξιολογικό κριτήριο της Αισθητικής και φαίνεται να αποτυγχάνει, ενώ στην πραγματικότητα φθέγγει κάτι από την αλήθεια του. Αυτό φυσικά δεν σημαίνει πως η Αισθητική απογυμνώνεται από τη συνοδό της αξιολογία. Παραδείγματα: Stanchinsky, Stravinsky, Schoenberg, Gould και τόσο άλλοι! Έτσι, ένας μεταμοντέρνος μουσικός, από τον Gould ως τον ταπεινότερο μαθητή ωδείου, που αγκομαχά πάνω από το όργανό του, και τον σύγχρονο συνθέτη, πέρα από την επιβαλλόμενη Αισθητική με τα αλληλοσυγκρουόμενα δυναμικά της, καλείται πρωτίστως να αναλάβει το ρόλο ενός «φρουδικού ασκητή», όπως και ο ψυχαναλυτής: να μιλήσει διά του καλλιτεχνικού του τόκου και ύστερα οιονεί να πεθάνει συμβολικά, να αποδεχθεί το δημιούργημά του ως διαγραφή του μέσα στη δομή της γλώσσας και η Αισθητική επιπρόσθετα καλείται να τον αναγνωρίσει ως υποκείμενο διασχισμένο από το λόγο του.

* Τμήμα Ψυχολογίας. Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών (Απόφοιτος). Department of Music. Hellenic - American University. Σχολή Πιάνου. Εθνικό Ωδείο Αθηνών.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΡΟΥΣΣΗΣ *

Η παρούσα εργασία αφορμάται σε μεγάλο βαθμό από το έργο του Thomas Nagel και συγκεκριμένα από την διαπίστωσή του πως η συνείδηση είναι αυτό που κάνει δύσκολο το πρόβλημα του νου - σώματος. Η συνείδηση συνίσταται -σύμφωνα μ' αυτόν- στην μη αναγωγίσιμη πρωτοπρόσωπη εμπειρία του καθενός. Εναλλακτικά, αναφέρεται και ως «υποκειμενική οπτική γωνία» ή ως «το πώς είναι να είσαι κάτι». Με αυτόν τον τρόπο παρακάμπτονται και οι κριτικές του Richard Rorty σχετικά με την «ιδιωτικότητα» της εμπειρίας και του Wilfrid Sellars σχετικά με τον «αλάνθαστο» χαρακτήρα της. Στον αντίποδα της «υποκειμενικής οπτικής γωνίας» βρίσκεται η «αντικειμενική οπτική γωνία». Πρόκειται για την οπτική γωνία που προσπαθεί να λάβει η/ο εκάστοτε φιλόσοφος -και όχι μόνο- προκειμένου να εξηγήσει ένα φαινόμενο με γενικώς αποδεκτούς όρους (δηλαδή, θα υπάρξει συμφωνία μεταξύ των οποιωνδήποτε ακολουθήσουν την ίδια μεθοδολογία) και η οποία δεν φαίνεται να λειτουργεί αποτελεσματικά στην περίπτωση της συνείδησης, σε αντίθεση με άλλα φαινόμενα που έχουν εξηγηθεί ικανοποιητικά από την επιστήμη.

Με βάση αυτά, επιχειρείται μια κατηγοριοποίηση (παρόμοια με αυτή του Charlie Dunbar Broad) των διαφόρων πιθανών τύπων θεωρίας που μπορούν να προκύψουν σχετικά με τις σχέσεις μεταξύ αυτών των δύο οπτικών γωνιών. Συγκεκριμένα, η κατηγοριοποίηση έχει να κάνει:

- Σχετικά με το αν αυτές είναι «συμβατές», δηλαδή αν συντίθενται και η μία προκύπτει από την άλλη ή δεν είναι συμβατές και αποτελούν ξεχωριστές (ή αυθύπαρκτες) οπτικές γωνίες.
- Σχετικά με το αν κάποια από τις δύο -ή και καμία- κατέχει μια «θέση υπεροχής», δηλαδή είτε το αν κάποια θεωρείται προϋπόθεση της άλλης.
- Σχετικά με το ποια από τις δύο οπτικές γωνίες -ή και οι δύο- έχει «εξηγητική ισχύ», δηλαδή είτε αν μία μπορεί να εξηγηθεί πλήρως από την άλλη (αν θεωρούνται συμβατές) είτε αν μία δεν έχει να μας προσφέρει απολύτως κανένα στοιχείο (αν θεωρούνται ασύμβατες).

Στην συνέχεια, εξετάζεται μια πιθανή επαναδιατύπωση των κυριότερων μεταφυσικών θεωριών της συνείδησης (εκλειπόντων και μη ρευμάτων, όπως π.χ. ο Εξαλειπτικός Υλισμός, ο Δυϊσμός θεμελιωδών ιδιοτήτων, ο Πανψυχισμός, ο Υποκειμενικός Ιδεαλισμός κτλ.) χωρίς όρους όπως «νους», «σώμα», «υλικό», «ιδεατό», αλλά μέσω της κατηγοριοποίησης που αναφέρθηκε παραπάνω. Μέσω αυτής της επαναδιατύπωσης, γίνεται ευκολότερη η γενική ανασκόπηση των ιστορικών συνεχειών των διαφόρων ρευμάτων. Εν κατακλείδι, γίνονται κάποιες σύντομες αναφορές πάνω στις ομοιότητες μεταξύ «ιδεαλιστικών» και «υλιστικών» ρευμάτων και διατυπώνεται -εν συντομία- ο προβληματισμός ότι το πρόβλημα του νου-σώματος μπορεί να έχει να κάνει περισσότερο με τις σχέσεις αυτών των δύο οπτικών γωνιών ή -όπως μπορεί να έλεγε ο Ludwig Wittgenstein- δύο διαφορετικών «γλωσσικών παιχνιδιών».

* Σχολή Πολιτικών Μηχανικών. Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο.

Η ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΙΚΗ ΤΕΛΟΛΟΓΙΚΗ ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΗΣ ΦΥΣΗΣ ΣΕ ΣΥΝΑΡΤΗΣΗ ΜΕ ΤΗΝ ΕΜΦΥΤΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

ΠΑΥΛΙΝΑ ΣΚΟΥΦΗ *

Σκοπός της παρουσίασης αυτής είναι να δείξει πώς η τελολογική θεώρηση της φύσης, που υποστηρίζει ο Αριστοτέλης, αποτελεί τεκμήριο υπέρ της έμφυτης τάσης του ανθρώπου για συνύπαρξη. Ως θεμέλιο της παραπάνω θεώρησης τίθεται η διάκριση ανάμεσα στα φυσικά σώματα και στα πράγματα που δεν υπάρχουν φύσει, βάσει μιας «αρχής κινήσεως και ηρεμίας»¹ που τα φυσικά όντα ενέχουν κατά τρόπο άμεσο και όχι «κατά συμβεβηκός»², δηλαδή δυνάμει έξωθεν επιδράσεων. Εν προκειμένω, η υλιστική αντίληψη περί φύσεως των Προσωκρατικών ταυτίζει τη φύση των όντων που ενέχουν αυτή την αρχή με την υποκείμενη πρωταρχική ύλη, ενώ η αριστοτελική τελολογία εκλαμβάνει ως φύση τη μορφή του όντος. Δεδομένης της αναζήτησης της πιο ολοκληρωμένης εικόνας της φύσης, η αριστοτελική θέση φαίνεται να υπερτερεί, αφού «ένα πράγμα έχει τη φύση του με πληρέστερο τρόπο “όταν έντελεχτεί ἤ, μᾶλλον ἢ ὅταν δυνάμει”, δηλαδή όταν εκπληρώσει τις φυσικές του δυνατότητες, παρά όταν υπάρχει για αυτό μόνο η πρώτη ύλη»³.

Στο πλαίσιο, λοιπόν, της τελολογικής αντίληψης της φύσης, η απόδοση κοινωνικού προσήμου στο ιδιαίτερο έργο και άρα στη φύση του ανθρώπου, θα αποτελούσε επαρκές κριτήριο υπέρ της έμφυτης ανθρώπινης κοινωνικότητας. Επί της ιδιαίτερης ανθρώπινης λειτουργίας, ο Αριστοτέλης σημειώνει πως αυτή εντοπίζεται στο «λόγον ἔχον» μέρος⁴ της ψυχής του, «αυτό που έχει ορισμένο σχέδιο ή κανόνα». Αυτό το απώτερο, μάλιστα, σχέδιο, συνεχίζει, είναι η ευδαιμονία⁵, δηλαδή μια σταθερή και βαθιά γαλήνη που συνοδεύει ένα συγκεκριμένο είδος δραστηριότητας. Η αναγωγή της ευδαιμονίας στην ύψιστη έλλογη στόχευση δικαιολογείται, καθώς πληροί τις προϋποθέσεις του τέλειου και αυτάρκους αγαθού, με άλλα λόγια η συναισθηματική κατάσταση που συνοδεύει την ευδαιμονία επιλέγεται για χάρη του εαυτού της και καθιστά από μόνη της τη ζωή άξια επιλογής.

Μένει να καταδειχθεί τελικά πώς η ευδαιμονία⁶ ως το απώτερο αγαθό του ανθρώπου, τον καθιστά κοινωνικό ον. Μια εύλογη οδός θα ήταν η απόδειξη πως η ικανοποίηση που συνδέεται με τον λόγο και την ευδαιμονία, είναι σύμφυτη με την κοινωνική συνύπαρξη. Ενδιαφέρον παρουσιάζει επί του θέματος αυτού ο ισχυρισμός του Αριστοτέλη στο έργο του «Πολιτικά»⁷ πως ο λόγος του ανθρώπου τον καθιστά ικανό να κάνει φανερό τι είναι ευχάριστο και δυσάρεστο και σε σχέση με τους συνανθρώπους του, δηλαδή σε σχέση με τις έννοιες του καλού και του κακού, του ωφέλιμου και του βλαβερού, του δίκαιου και του άδικου. Έτσι, και η ίδια η ευδαιμονία, εν τέλει, είναι αναγκαίο να πραγματώνεται σε κοινωνικό επίπεδο, ώστε να συνδέεται με αυτού του είδους την ικανοποίηση, που είναι, άλλωστε, η μοναδική που έχει έλλογη προέλευση. Συμπερασματικά, με δεδομένη την απόδειξη πως η φύση ενός πράγματος ταυτίζεται με τον σκοπό που επιτελεί, κρίνεται πως η φύση του ανθρώπου είναι κοινωνική κατά το ότι ιδιαίτερη «λειτουργία» του είναι η έλλογη συμπεριφορά.

* Νομική Σχολή. Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.

¹ Αναφέρεται στο βιβλίο του Αριστοτέλη. *Περί φύσεως*. Το Β΄ βιβλίο των Φυσικών. μτφ. Βασίλη Κάλφα. Αθήνα: Πόλις, 1999.

² Ο.π.

³ Ο.π.

⁴ Ross W. David. *Αριστοτέλης*. (1991). μτφ. Μαριλίτσα Μπτσού. MIET. 2015.

⁵ Ο.π.

⁶ Ο.π.

⁷ Ο.π.

ΑΓΓΕΛΟΣ ΣΟΦΟΚΛΕΟΥΣ *

Ο David Hume όρισε τα θαύματα ως « παραβιάσεις των νόμων της φύσης » και ως « υπερβάσεις των νόμων της φύσης από θεία βούληση ». Ένα θαύμα, ούτως ορισμένο, απαιτεί επικοινωνία μεταξύ δύο συστημάτων: του υπερφυσικού και του φυσικού. Θα υποστηρίξω πως αυτή η επικοινωνία είναι πιθανή με δύο τρόπους: από πάνω προς τα κάτω (ΠΚ), όπου το φυσικό σύστημα διατηρεί την φυσικότητά του και όπου ο θεός επηρεάζει το φυσικό σύστημα μόνο αφού έχει αποκτήσει φυσικές ιδιότητες, ή από κάτω προς τα πάνω (ΚΠ), όπου το φυσικό σύστημα δεν είναι πλέον αμιγώς φυσικό αλλά αποκτά υπερφυσικές ιδιότητες και γίνεται μέρος ενός ευρύτερου συστήματος, του Συστήματος, όπου και μπορεί να επηρεαστεί απευθείας από τον Θεό. Θα εξηγήσω γιατί, και στους δύο τρόπους, η εμπέλεια των νόμων της φύσης χρειάζεται να διευρυνθεί έτσι ώστε να επανοριστούν οι νόμοι της φύσης ως νόμοι του Συστήματος, ένα σύστημα το οποίο περιέχει όλα τα υποσυστήματα τα οποία αλληλεπιδρούν μέσα σε αυτό - σε αυτή την περίπτωση το υπερφυσικό και το φυσικό. Ακολούθως, θα υποστηρίξω πως ο κάθε νόμος του Συστήματος περιέχει δύο μέρη: το πρώτο αναφέρεται στην τυπική πορεία της φύσης (common course of nature) η οποία αναφέρεται σε μια κανονικότητα η οποία ορίζεται ως νόμος της φύσης, και το δεύτερο αναφέρεται σε όρους *ceteris paribus* οι οποίοι αναφέρονται σε εξαιρέσεις στους νόμους της φύσης. Αυτές οι εξαιρέσεις έχουν οριστεί από τον R. Swinburne και τον N. Smart ως μη επαναλαμβανόμενες αντιθέσεις στους νόμους της φύσης και έχουν χρησιμοποιηθεί ως απόδειξη για την πιθανότητα των θαυμάτων. Ωστόσο, η συμπερίληψη των εξαιρέσεων στους νόμους της φύσης κάτω από έναν ευρύτερο νόμο του Συστήματος καθιστά οποιαδήποτε αναφορά σε παραβιάσεις του νόμου, τα θαύματα δηλαδή κατά τον Swinburne και τον Smart, αβάσιμη. Επιπλέον, θα υποστηρίξω πως η αποτυχία ορισμένων φιλοσόφων όμως ο Ακινάτης και ο R. Larmer να ξεχωρίσουν μεταξύ του τί δεν θα έκανε η φύση και του τί είναι αδύνατο για τη φύση να κάνει εάν αφηθεί μόνη της οδηγεί στο παράλογο συμπέρασμα πως γεγονότα τα οποία απλώς αντιτίθενται στην τυπική πορεία της φύσης είναι θαύματα. Θεωρώντας πως το υπερφυσικό και το φυσικό σύστημα είναι ένα σύστημα, και επανορίζοντας τους νόμους της φύσης ως νόμους του Συστήματος, θα εξηγήσω πώς τα δύο συστήματα αλληλεπιδρούν μέσα στο Σύστημα μέσω των τρόπων ΠΚ και ΚΠ για να υποστηρίξω πως η παραβίαση οποιουδήποτε νόμου μέσα στο Σύστημα, τα θαύματα δηλαδή κατά τον ορισμό του Hume, δεν είναι πιθανή.

* Τμήμα Φιλοσοφίας, Πανεπιστήμιο Durham, Αγγλία. (Απόφοιτος)

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΤΖΑΝΑΚΗΣ *

Η φιλία έχει αποτελέσει βασικό ζήτημα προς σκέψη και εξέταση για πολλούς αρχαίους Έλληνες και Ρωμαίους φιλοσόφους. Ο Αριστοτέλης, ένας από τους σπουδαιότερους αρχαίους Έλληνες φιλοσόφους και ο Κικέρων, σημαντικότερος Ρωμαίος ρήτορας, πολιτικός και φιλόσοφος, αποτέλεσαν εξέχουσες προσωπικότητες που ασχολήθηκαν με το θέμα της φιλίας. Ως στόχος, λοιπόν, στην εργασία έχει τεθεί η παράλληλη εξέταση των βασικών απόψεων περί φιλίας, όπως αυτές παρουσιάζονται στο έργο De Amicitia του Κικέρωνος και το 8ο και 9ο βιβλίο των Ηθικών Νικομαχείων του Αριστοτέλους. Πρόκειται για ένα θέμα το οποίο έχουν εξετάσει σε περιορισμένο βαθμό οι σύγχρονοι μελετητές γεγονός που το καθιστά αρκετά πρωτότυπο. Είναι σημαντικό, λοιπόν, να εξεταστούν τα σημεία στα οποία συγκλίνουν και απέχουν οι απόψεις των δύο, αν, από τη σύγκριση, φαίνεται να έχει επηρεαστεί ο Κικέρων από τον Αριστοτέλη, και τέλος, ποιές απόψεις ενστερνίζεται και ποιές εξοβελίζει. Αυτό θα επιτευχθεί μέσα από τη συγκριτική μελέτη ορισμένων χωρίων των δύο έργων στα οποία αναλύονται οι ίδιοι τομείς του θέματος με σκοπό να φανούν οι ομοιότητες και οι διαφορές σε κάθε επιμέρους τομέα. Η σύγκριση των απόψεων των δύο φιλοσόφων θα βοηθήσει ώστε να γίνει αντιληπτό εάν και σε ποιό βαθμό δύο άτομα, τα οποία είχαν μελετήσει το ζήτημα της φιλίας και είχαν ζήσει σε διαφορετικό τόπο και χρόνο, παρουσιάζουν κοινά σημεία στις θεωρίες τους, καθώς και σε ποιά σημεία παρουσιάζονται ουσιώδεις διαφορές.

* Τμήμα Φιλολογίας, Πανεπιστήμιο Κρήτης, (Απόφοιτος)

ΟΡΕΣΤΗΣ ΤΖΙΡΤΖΙΛΑΚΗΣ *

Η εποχή της σύγχρονης φαινομενολογικής θεώρησης του φιλμ, που εκκινεί το 1990 και συνεχίζει μέχρι σήμερα, αποσκοπεί στο να οδηγήσει τον θεατή από ένα ιδεαλιστικό βλέμμα στην σωματικοποιημένη αντίληψη. Κατασκευαστικές θεωρίες που τοποθετούν την θεωρητική αντίληψη του θεατή ως πρωταρχικότερη της βιωμένης εμπειρίας, όπως του Christian Metz ή του Jean-Louis Baudry, γίνονται κύριο αντικείμενο της κριτικής. Η κινηματογραφική εμπειρία στηρίζεται στην αμεσότητα του βιώματος και είναι αποδεσμευμένη από νοσηριακούς κώδικες. Το βλέμμα του θεατή συναισθητικά μπορεί και αντιλαμβάνεται τις υπόλοιπες αισθήσεις, όπως την αφή ή την όσφρηση, με αποτέλεσμα η ταινία να μεταμορφώνεται σε έναν βιωματικό κόσμο που ήδη ο Maurice Merleau-Ponty, το 1945, είχε ορίσει ως την δυνατότητα του φιλμ «να κάνει έκδηλη την ενότητα του νου και του σώματος, του νου και του κόσμου, και την έκφραση του ενός μέσα στο άλλο».¹

Στην παρούσα έρευνα θα προσανατολιστούμε σε παραδείγματα ταινιών περιπλάνησης, στόχος των οποίων είναι η επανένταξη του -πολιτικοποιημένου- βλέμματος στον κόσμο της ζωής, με χαρακτηριστικό παράδειγμα το «Στο πέρασμα του χρόνου» (Im Lauf der Zeit, 1976) του Wim Wenders. Το βλέμμα του θεατή συγκροτείται μέσα από την επικοινωνία του σώματος με την κινηματογραφική προβολή, ταυτιζόμενο με τις συμπεριφορές των ηθοποιών, καθώς απορροφάται στον «εσωτερικό ρυθμό» του φιλμ. Η επικοινωνία αυτή θεμελιώνεται στον θαυμασμό προς τον κινηματογραφικό μηχανισμό, μεταμορφώνοντας την πρωταρχική αστόχαστη ματιά σε κίνητρο για την επιστροφή στο οντολογικό ερώτημα, που είχε αφήσει ανοιχτό ο André Bazin: «τι είναι το σινεμά;». Θα δούμε πως η εμπειρία του έργου τέχνης πρέπει να είναι ανοιχτή προς το άτομο, υποβοηθώντας το να ανα-στοχαστεί την θέση του ως θεατής. Μέσα από την φαινομενολογική αναγωγή θα θεματοποιηθεί η ίδια η πράξη του να βλέπω, και θα ανασυγκροτηθεί ως εμπειρία του σώματος. Αυτή η πρωταρχική πράξη του σωματικοποιημένου αναστοχασμού στην κινηματογραφική εμπειρία θα διερευνηθεί με βάση τη φαινομενολογία της αντίληψης του Merleau-Ponty.

* Τμήμα φιλοσοφίας, Πανεπιστήμιο Πατρών.

¹ Merleau-Ponty Maurice. 'The Film and the New Psychology'. *Sense and Non Sense*. μτφ. Hubert L. Dreyfus, Patricia Allen Dreyfus. Evanston: Northwestern University Press. 1964. σ. 58. (δική μου μετάφραση).

ΘΩΜΑΣ ΤΟΛΗΣ *

Η ταινία του Andrei Tarkovsky, Καθρέφτης (Zerkalo, 1974) συνιστά ένα αίνιγμα, όχι μόνο στο πλαίσιο της φιλομορφίας του δημιουργού της, αλλά και για την κινηματογραφική ιστορία εν γένει. Η αφηγηματική δομή της, αν και πλήρως κατακερματισμένη, διαπνέεται από μία οργανική ολότητα που την καθιστά -παραδόξως- συνεκτική. Η αυστηρή αντίστιξη των εικόνων που συνθέτουν τα στιγμιότυπα της ζωής του αφηγητή διαβάλλεται διαρκώς από τον θρυμματισμένο χαρακτήρα της μνήμης, όπως αυτός ενσαρκώνεται φιλικά μέσα από τη μη γραμμική αλληλουχία των σεκάνς και του φαινομενικά αυθαίρετου μοντάζ. Παρατηρείται επομένως μια φορμαλιστική «αντινομία».

Ακόλουθα, ο δυϊσμός της αναπαράστασης της υποκειμενικότητας (καλλιτέχνης) και της πραγματικότητας (εξωτερικός κόσμος/Ιστορία) εγείρει τη βασική συζήτηση για το ζήτημα του περιεχομένου. Εδώ η αντίθεση δεν είναι ξεκάθαρη· το υποκείμενο της αφήγησης αφομοιώνει την εξωτερική αισθητικότητα (ως συλλογική μνήμη) παρά αντιδιαστέλλεται σε αυτήν. Όμως, σε τελική ανάλυση, το προβάδισμα δίνεται εμφανώς στη λυρική απόδοση του αυτοβιογραφούμενου εγώ.

Στόχος αυτής της παρουσίασης είναι να διαυγάσει φιλοσοφικά αυτές τις αισθητικές «αντιφάσεις» της ταινίας του Tarkovsky και αρωγός σε αυτόν τον στόχο θα αποτελέσει το έργο του G.W.F. Hegel (1770-1831), Διαλέξεις πάνω στην Αισθητική (1835) και συγκεκριμένα το τμήμα που αφορά στη Ρομαντική -ή χριστιανική- Τέχνη. Το όχημα της ανάλυσης θα είναι οι παρατηρήσεις του Hegel για (α) την ενίσχυση της υποκειμενικότητας του καλλιτέχνη στη νεωτερικότητα, (β) την τυχειότητα στην επιλογή των όσων αναπαρίστανται καλλιτεχνικά, (γ) την ιστορικότητα του έργου τέχνης, καθώς και οι υπόνοιές του για το περίφημο (δ) «τέλος της τέχνης». Στους δύο πρώτους άξονες θα συζητηθούν τα ζητήματα μορφής - περιεχομένου (και το πώς επιτυγχάνεται η ενότητά τους), ενώ στους άλλους δύο οι θετικές και αρνητικές «στιγμές» (χρησιμοποιώντας την εγγελιανή φρασεολογία) που φέρει η ταινία, ιστορικά και φορμαλιστικά.

Ο εγγελιανός στοχασμός προσφέρεται για την ανάλυση ενός έργου τέχνης που, ενώ διαθέτει ιδιαίτερα προωθημένο υποκειμενικό στοιχείο, δεν στερείται ειλικρινούς ενδιαφέροντος για συλλογικά και ιστορικά ζητήματα, τόσο της της χώρας παραγωγής του (ΕΣΣΔ) όσο και καθολικά. Παράλληλα όμως, «αρνείται» υφολογικά και κατασκευαστικά το τότε κυρίαρχο πολιτιστικό ρεύμα της χώρας του (σοβιετικός ρεαλισμός). Τέλος, ενώ η ταινία διαθέτει μια καινοτόμα αισθητική πρόταση, παίρνει τις αποστάσεις της από την παράδοση που άφησαν οι λεγόμενες «ιστορικές πρωτοπορίες». Αυτό το αισθητικό -κατεξοχήν εγγελιανό- γίγνεσθαι ισχυροποιείται και από το γεγονός ότι ο δημιουργός του Καθρέφτη συμφωνεί (και -έστω και ασυνείδητα- πράττει σύμφωνα) με την εγγελιανή θέση που επιμένει να βλέπει την τέχνη ως «ένα εργαλείο γνώσης του κόσμου στη διαδρομή των ανθρώπων προς την απόλυτη αλήθεια».¹

* Film Studies. New York College. Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Δημόσιας Διοίκησης, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.

¹ Tarkovsky Andrei. *Σμιλεύοντας το χρόνο* (1986). μτφ. Σεραφεΐμ Βελέντζας. Αθήνα: Νεφέλη. 1987. σ. 51.

ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΤΣΑΚΛΙΔΟΥ *

Η ερμηνεία της σχέσης του ανθρώπου με το περιβάλλον αποτελεί ανέκαθεν στοιχείο της ευρύτερης ανθρώπινης φιλοσοφικής αναζήτησης. Εντούτοις, ως εγγενής φιλοσοφικός και νομικός κλάδος, αλλά και ως κίνημα εντοπίζεται κατά τη δεκαετία του '60'. Έκτοτε έγινε αντιληπτό πως η ανθρωποκεντρική νοοτροπία του σύγχρονου δυτικού κόσμου εντός της καπιταλιστικής οικονομίας², δημιούργησε καταστροφικές συνθήκες για το περιβάλλον, και επέφερε την αδυναμία των κυβερνήσεων παγκοσμίως να παρέμβουν αποτελεσματικά. Η ολοένα και πιο έκρυθμη κατάσταση πυροδοτεί πολύ σημαντικά ηθικά διλήμματα, τα οποία μπορούν να τεθούν σε έναν ευρύτερο βιοηθικό διάλογο.

Ως σπουδαίος κλάδος της εφαρμοσμένης ηθικής³, η περιβαλλοντική ηθική ενσαρκώνεται μέσω της εφαρμογής των αρχών της κατά τη διαμόρφωση των προγραμμάτων δράσης για την ακεραιότητα και τον πλουραλισμό του φυσικού περιβάλλοντος. Εξετάζοντας τον τρόπο με τον οποίο η ηθική εισχωρεί στο νομοπαραγωγικό χώρο, στην οικονομία, καθώς και στο πεδίο χάραξης της περιβαλλοντικής πολιτικής⁴, τόσο σε εθνικό επίπεδο, όσο και διεθνώς, φανερώνεται αβίαστα το χάσμα μεταξύ των νομοθετικών προσπαθειών και της πρακτικής εφαρμογής τους. Μέσα από συγκεκριμένα παραδείγματα περιβαλλοντικής πολιτικής (κλιματική αλλαγή, διαχείριση αποβλήτων, διατήρηση άγριας φύσης), φωτίζονται πλευρές του προβλήματος και εντοπίζεται η αναποτελεσματικότητα των αποφάσεων και μέτρων που έχουν ληφθεί έως σήμερα.

Το εναρκτήριο ερώτημα της εν λόγω εισήγησης είναι: γιατί, ενώ μεγάλη μερίδα του επιστημονικού κόσμου εκφράζει ανοιχτά πλέον την έντονη ανησυχία⁵ του, η ανθρωπινή νοοτροπία αναφορικά με το φυσικό περιβάλλον παραμένει μη βιώσιμη. Οι απαντήσεις που προκύπτουν προβληματίζουν φανερά την συνείδηση όλο και περισσότερων ανθρώπων. Παράλληλα, μόνες οι φυσικές επιστήμες φαίνονται ανεπαρκείς για την επίλυση των προβλημάτων που ανακύπτουν από τη σύγκρουση οικονομικών, πολιτικών και πολιτισμικών συμφερόντων⁶, τα οποία θέτουν πλέον σαφή και αμείλικτα ζητήματα κοινωνικής δικαιοσύνης⁷.

Καταληκτικά, η εισήγηση εισέρχεται στην εξαγωγή συμπερασμάτων που αφορούν τον πυρήνα της ανθρώπινης συνείδησης μέσα στο παρόν κοινωνικοοικονομικό σύστημα. Στην προσπάθεια προς εύρεση προοπτικών για το μέλλον, περαιτέρω αντικείμενο της αναφοράς αποτελούν οι διάφορες εκφάνσεις της μη ανθρωποκεντρικής περιβαλλοντικής ηθικής. Η αναθεώρηση των συστημάτων αρχών σχετικά με την περιβαλλοντική (και όχι μόνο) πολιτική και νομοθεσία έχουν ως αφετηρία τον συνολικό επαναπροσδιορισμό της ανθρώπινης ύπαρξης με ηθικά και οικολογικά κριτήρια. Ως το πλέον οικουμενικό πρόβλημα, η περιβαλλοντική κρίση περικλείει δεδομένες αξίες, οι οποίες αποδεικνύονται φαύλες τόσο για τον ίδιο τον άνθρωπο, όσο και για ό,τι τον περιβάλλει⁸.

* Νομική Σχολή, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.

¹ Yang Tongjin. 'Towards an Egalitarian Global Environmental Ethics' in *Environmental Ethics and International Policy*. Paris: UNESCO. 2006. σ. 25-8.

² Plumwood Val. *Environmental Culture: The ecological crisis of reason*. New York: Routledge. 2001. σ. 127-129.

³ Stanford Encyclopedia of Philosophy. Environmental Ethics.

⁴ Ferré Frederick. *Ethics and Environmental Policy. Theory meets Practice*. (1994) Georgia: Georgia Press. 2017. σ. 127-35.

⁵ Από τη UNCCD, διάλεξη του Byron-Cox Richard στο Universität zu Köln με τίτλο: 'International Environmental Law must be a strong guardian against possible Omnicide: Will you raise your voice?', στις 13.06.2018.

⁶ Stenmark Mikael. *Environmental Ethics and Policy-Making*, London: Routledge. 2002. σ. 103

⁷ Routley Richard. 'Is there a need for a new, Environmental Ethic?'. *Proceeding of the XVth World Congress of Philosophy 17th and 22nd September 1973*. Varna, Bulgaria: Sofia Press. σ. 205-10.

⁸ Norton G. Bryan. 'Environmental Ethics and Weak Anthropocentrism'. *Environmental Ethics*. vol. 6:2. Texas. 1984. σ. 148

ΖΗΣΗΣ ΤΣΑΝΗΣ *

Η θεωρία ότι κανένας άνθρωπος (homo) δεν μπορεί να διδάξει έναν άλλο δεν υποστηρίζεται από πουθενά, παρά μόνο από την αρχή των Γραφών. Επιπλέον, αν αυτή η παράδοση θεωρία ίσχυε και για τον ίδιο, ο Αυγουστίνος δεν θα μπορούσε να είχε διδαχθεί από τον Ματθαίο (23:10) ούτε θα μπορούσε να διδάξει τον γιο του Αδεοδάτο, στο διάλογο που παρουσιάζεται στο Περί Διδασκάλου. Αλλά ο Αυγουστίνος συνέχεια μας λέει να το πιστέψουμε, ώστε να μπορέσουμε να το καταλάβουμε. Είναι γεγονός ότι στο διάλογο ο Αδεοδάτος δέχεται ότι δεν έχει διδαχθεί από τον πατέρα του και ότι κανένας άνθρωπος δεν μπορεί να διδάξει έναν άλλο. Παρ' όλα αυτά, αυτό το έμαθε. Το ξέρει χωρίς ίχνος αμφιβολίας. Αυτό είναι μια συνειδητή ένδειξη από τον Αυγουστίνo ότι ο διάλογός του έχει σαν στόχο να δείξει το δικό του μήνυμα: Ότι θα καταλάβουμε τη θεωρία του και ίσως να δούμε ότι δεν είναι και τόσο παράλογη, αν την συσχετίσουμε με όλη τη συζήτηση με τον Αδεοδάτο, στην οποία μαθαίνει χωρίς να διδάσκεται.

Ο Αυγουστίνος, όπως και οι περισσότεροι από εμάς, πιστεύει πως η διδασκαλία είναι ένας τρόπος μετάδοσης γνώσεων. Το κατά πόσο η ανθρώπινη διδασκαλία είναι εφικτή, στηρίζεται στο κατά πόσο ένας άνθρωπος μπορεί να μεταδώσει γνώση σε κάποιον άλλο. Γι' αυτό αξίζει να δούμε την άποψη του Αυγουστίνου για την γνώση (scientia).

Το βασικό επιχείρημα του Αυγουστίνου εναντίον της μεταβίβασης της διδασκαλίας παρουσιάζεται ως μαθησιακό παράδοξο: δεν μπορώ να γνωρίζω ότι ένα σημείο είναι ένα σημάδι, αν δε γνωρίζω τι σημαίνει αυτό αλλά στη συνέχεια δε μαθαίνω τίποτα από το σημείο. Οι γνώσεις για κάθε ένδειξη προϋποτίθεται ότι αποτελούν ένα σημείο εξαρχής. Η γνώση προέρχεται άμεσα από τα πράγματα. Κανένας προφανής ορισμός δεν μπορεί να μας βοηθήσει να ξεφύγουμε από αυτό το παράδοξο. Οι λέξεις μπορούν μόνο να μας βοηθήσουν να αναζητήσουμε τα πράγματα από τα οποία αποκομίζουμε γνώσεις.

Η αφετηρία, λοιπόν, για γνώση βρίσκεται στις σκέψεις μας. Αυτό παραμένει σταθερό, ακόμη κι αν δε γνωρίζουμε τίποτε άλλο. Από αυτή τη στοιχειώδη επίγνωση της ύπαρξής μας μέσω του στοχασμού οδηγούμαστε στην επίγνωση βέβαιων ιδεών της ψυχής. Αυτές, σε αντίθεση με τα ρευστά αντικείμενα του πραγματικού κόσμου, παραμένουν σταθερές και καθολικές: αριθμοί, χρώματα, καλοσύνη, ύπαρξη είναι όλα έννοιες που κατέχουμε ανεξάρτητες από εξωτερικές συνθήκες, που μας βοηθούν να διατυπώνουμε νόμους. Τέτοιες αλήθειες είναι κοινές σε όλους τους ανθρώπους: είναι αιώνιες και αμετάβλητες, που υπερβαίνουν όχι μόνο τον υλικό κόσμο, αλλά και τις εμπειρίες μας. Είναι σημεία μιας ύψιστης Αλήθειας, την οποία ονομάζουμε «θεό». Είναι ο «εσωτερικός διδάσκαλος», το φως που φωτίζει την αλήθεια στην ψυχή μας.

* Τμήμα Φιλοσοφίας και Παιδαγωγικής, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.

ΛΥΔΙΑ ΤΣΙΑΚΙΡΗ *

Η εξέλιξη της ιατρικής τεχνολογίας και η συνακόλουθη επιμήκυνση της ζωής του ανθρώπου έφεραν στο προσκήνιο πληθώρα νέων ζητημάτων. Ειδικότερα, οι παθολογικές συνθήκες έπαψαν να αποτελούν καθοριστικούς παράγοντες θανάτου, ενώ παράλληλα έκανε την εμφάνισή της μια ομάδα ασθενών που φαινόταν να υποφέρει περισσότερο από όσο θα έπρεπε παραμένοντας στη ζωή. Ως επακόλουθο, το ακανθώδες θέμα της ευθανασίας και ο προσδιορισμός της ζωής που είναι άξια να βιωθεί αποτέλεσαν αντικείμενο συζητήσεων διαφόρων επιστημονικών κλάδων. Η συγκεκριμένη εισήγηση επιδιώκει να παρουσιάσει το θεσμό της ευθανασίας ιδωμένο μέσα στους κόλπους της βιοεξουσίας του Foucault, συγκριτικά με το υπερασπιστικό επιχείρημα της αυτονομίας.

Είναι χαρακτηριστικό, πως δεν είναι λίγοι εκείνοι που τασσόμενοι υπέρ της εν λόγω πρακτικής προέβαλλαν ως κυριότερο επιχείρημά τους την αυτονομία. Βασίζόμενοι στην ηθική φιλοσοφία του Kant και την αναγωγή της αυτονομίας σε ύψιστο ηθικό αξίωμα, υποστήριξαν πως ο άνθρωπος ως φύσει αυτόνομος διαθέτει ένα απόλυτο δικαίωμα λήψης προσωπικών αποφάσεων, θέση που τον καθιστά αρμόδιο να αποφασίζει για τον τρόπο με τον οποίο θα ζήσει, τη χρονική διάρκεια της ζωής του αλλά και τον τρόπο που θα πεθάνει. Επομένως, η ευθανασία παρουσιάστηκε ως αναπόσπαστο δικαίωμα του αυτόνομου ανθρώπου που αποστρέφεται την κατάσταση εξάρτησης και πλήρους απώλειας της αυτονομίας.

Ωστόσο, ορισμένοι τοποθέτησαν την ευθανασία στους κόλπους της βιοεξουσίας, έννοιας που εισήγαγε ο Foucault θέλοντας να μιλήσει για την οργανωμένη προσπάθεια χειραγώγησης και ελέγχου του ανθρώπινου σώματος και του πληθυσμού. Χαρακτηριστικά, από το 17ο αιώνα παρατηρήθηκε αλλαγή της κατάστασης του θανάτου, καθώς το δικαίωμα ζωής και θανάτου του μονάρχη αντικαταστάθηκε από μια θετικότερη μορφή εξουσίας που μέσω της κυβέρνησης της ζωής είχε στόχο την οικονομική ανάπτυξη. Μέσω της επιστήμης, η κοινωνία κατάφερε να ελέγξει, να παρακολουθήσει, αλλά και να καταστήσει πιο αποτελεσματικό το σώμα του ατόμου. Σύμφωνα με τους υποστηρικτές της συγκεκριμένης άποψης, η κανονικοποίηση της ιατρικής και της νομοθεσίας εγκαθίδρυσε την υπεροχή της πολιτείας σε αποφάσεις ζωής και θανάτου υπονομεύοντας την αυτονομία του ατόμου. Το ιατρικό βλέμμα περιέκλεισε όλες τις πτυχές της ζωής του ανθρώπου καθορίζοντας ακόμα και την επιλογή του θανάτου του. Επομένως, στους κόλπους του συγκεκριμένου ιατρικοποιημένου πλαισίου η ευθανασία όχι μόνο δεν φαίνεται να προάγει την αυτονομία, καθώς δεν αποτελεί απόρροια της αυτοδιάθεσης του ατόμου, αλλά προϊόν της επιβολής του πειθαρχικού ελέγχου, αλλά ταυτόχρονα επεκτείνει την ιατρικοποίηση του θανάτου αποτελώντας μια κλιμάκωση της κυβερνητικής εξουσίας που ενδιαφέρεται αποκλειστικά για τη δική της ευημερία.

Συμπερασματικά, η συγκεκριμένη ανάλυση θα επιτρέψει να κατανοήσουμε τους παράγοντες που διαμόρφωσαν τη σύγχρονη κυρίαρχη αντίληψη που περιβάλλει το θεσμό της ευθανασίας, θέτοντας ταυτόχρονα νέα ερωτήματα σχετικά με το πραγματικό επίπεδο αυτονομίας που διαθέτει ο άνθρωπος σήμερα αλλά και το ηθικό επίπεδο του ιατρικού συστήματος που ανθεί στους κόλπους μιας πλήρως εμπορευματοποιημένης κοινωνίας.

* Τμήμα Φιλοσοφίας, Παιδαγωγικής και Ψυχολογίας, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.

ΜΑΡΙΑ ΤΣΙΜΑΡΑ *

Η παρούσα μελέτη πραγματεύεται την έννοια της δικαιοσύνης, όπως αυτή εκφράζεται στα έργα του Jacques Derrida «Ισχύς νόμου» και «Φαντάσματα του Marx». Βασικές έννοιες ακόμα που θα μας απασχολήσουν, εκτός από τη δικαιοσύνη, είναι το δίκαιο και η επανάσταση. Ο ίδιος ο Derrida αναφέρει ότι το «Φαντάσματα του Marx» είναι ένα βιβλίο για τη δικαιοσύνη. Στο έργο αυτό, πράγματι, πραγματεύεται την έννοια της δικαιοσύνης, με άξονα την ανάλυση του μαρξισμού και μιας επαναστατικότητας. Η ντερριντιανή ανάλυση τους πραγματώνεται και στα δύο έργα, με το «Ισχύς νόμου» να καταπιάνεται σχετικά με το ζήτημα της δικαιοσύνης και του δικαίου και το «Φαντάσματα του Marx» της δικαιοσύνης και της επανάστασης. Ο ιστορικός χρόνος που αποφασίζει ο Derrida γράφει για τη φιλοσοφία δικαίου δεν είναι τυχαίος, αφού τη δεδομένη στιγμή αναδύεται μία αναγκαιότητα και διλήμματα σχετικά με το τί μπορούμε να κάνουμε για να γίνει ο ιφιστάμενος σκληρός καπιταλιστικός αστικός κόσμος δικαιοτέρος. Κάποια από τα διλήμματα αυτά είναι: τί είναι πραγματικά η δικαιοσύνη, ποιά η σχέση της με το δίκαιο, ποιά είναι το χρέος μιας επανάστασης απέναντι στη δικαιοσύνη, τί έχει απομείνει από τον μαρξισμό; Τα παραπάνω είναι μερικά από τα ερωτήματα που θα γίνει απόπειρα να αναλυθούν, και ενδεχομένως να απαντηθούν.

Ως αφετηρία της παρούσας ανάλυσης, θα χρησιμοποιήσουμε την διαπλοκή και συνδιαλλαγή των εννοιών της δικαιοσύνης και του δικαίου υπό το πρίσμα της αποδόμησης. Ο ρόλος της αποδόμησης, δε, κατά τον Derrida, έγκειται στην διασφάλιση, έγκριση και κυρίως στη δυνατότητα της δικαιοσύνης. Ταυτόχρονα, η αποδόμηση αποτελεί μία απειλή εναντίον του δικαίου. Αυτό συμβαίνει, καθώς, το δίκαιο είναι αποδομήσιμο, ενώ η δικαιοσύνη όχι. Παράλληλα, όμως, η αποδόμηση, δεν διέπεται από κάποιον κανόνα, ο οποίος να ορίσει σαφώς τη δικαιοσύνη, και ως εκ τούτου, να διακρίνει τη δικαιοσύνη από το δίκαιο. Η απουσία επομένως ενός τέτοιου κανόνα καθιστά αναγκαία την αναλυτική ερμηνεία των εννοιών.

Στο βιβλίο του «Φαντάσματα του Marx», όπως θα δούμε στη συνέχεια, πραγματεύεται η έννοια της δικαιοσύνης, υπό το πρίσμα της ανάλυσης του μαρξισμού και με άξονα μία ιδιόμορφη μεσσιανικότητα. Ο Derrida, ορμώμενος από το έργο του Francis Fukuyama για «το τέλος της ιστορίας», όπου γράφει για την νίκη του καπιταλιστικού συστήματος, επιχειρεί να μελετήσει τον Marx στο παραπάνω βιβλίο. Αποφασίζει, ακόμη, τη σύνδεση της αποδόμησης στο πολιτικό, πραγματοποιώντας μία μαρξιστική κριτική, την οποία, θα μπορούσε να σημειωθεί, ότι δεν την αποδομεί, υπό την έννοια της κατάρριψης, αλλά την επανεπιβεβαιώνει.

Κατόπιν της ανάγνωσης των έργων του Derrida, μέσα από την «Ισχύς νόμου» και τα «Φαντάσματα του Marx», τα συμπεράσματα που προκύπτουν αναφορικά με την ντερριντιανή δικαιοσύνη είναι ότι για τον Derrida, η δικαιοσύνη και το δίκαιο, είναι δύο διακριτές έννοιες, οι οποίες όμως είναι σε συνεχή συνδιαλλαγή μεταξύ τους. Η δικαιοσύνη βρίσκεται στη σφαίρα αδύνατου και προϋπόθετου, ενώ το δίκαιο στη σφαίρα του δυνατού και είναι υπό προϋποθέσεις. Το μείζον ζήτημα είναι η συνένωση αυτών των δύο, ώστε το δίκαιο να εκφράζει τη δικαιοσύνη, με την σημασία του σωστού - δικαίου και όχι απλώς τη νομιμότητα. Ωστόσο, καθώς η δικαιοσύνη αφορά την απόλυτη ετερονομία προς τον άλλον, ο Derrida αποδέχεται ότι είναι αδύνατη. Υπό αυτή την έννοια, η δικαιοσύνη είναι πράγματι αδύνατον να ενσαρκωθεί σε απόλυτο βαθμό στο δίκαιο, όμως αποτελεί τον ορίζοντα στον οποίο πάντα αποβλέπει, ή τουλάχιστον θα έπρεπε να αποβλέπει. Όσο κι αν ενσαρκώνει τη δικαιοσύνη το δίκαιο, τόσο η δικαιοσύνη παραμένει εκτός αυτού. Ωστόσο, το γεγονός ότι το δίκαιο είναι υπό προϋποθέσεις, καθιστά δυνατή την ενσάρκωση της δικαιοσύνης μέσα σε αυτό, σε ορισμένο βαθμό βέβαια, καθιστώντας το έτσι βελτιώσιμο.

Η δικαιοσύνη ως έννοια και ως αξία, αποτελεί την κινητήρια δύναμη των φαντασμάτων του μαρξισμού, αυτών που έχουν απομείνει ζωντανά από εκείνον. Γι' αυτόν το λόγο, τονίζει το χρέος των κληρονόμων του μαρξισμού να ανταποκριθούν σε αυτόν. Αν η αποδόμηση είναι δικαιοσύνη, και το συμβάν, δηλαδή η επανάσταση, αποτελεί το μοναδικό γεγονός πραγμάτωσης της, θα μπορούσαμε να υποθέσουμε ότι η ίδια η επανάσταση είναι η πραγμάτωση της δικαιοσύνης, από την οποία απορρέει μία δύναμη ισχύς, με έλλειψη κυριαρχίας;

* Ανεξάρτητη Ερευνήτρια.

Η ΔΙΑΚΡΙΣΗ ΤΗΣ ΜΥΘΙΚΗΣ ΚΑΙ ΘΕΪΚΗΣ ΒΙΑΣ ΣΤΟΝ WALTER BENJAMIN ΚΑΙ Η « ΚΑΘΑΡΟΤΗΤΑ » ΤΩΝ ΜΕΣΩΝ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΤΣΙΟΥΤΡΑΣ *

Ο Walter Benjamin, φιλόσοφος με γερμανική και εβραϊκή καταγωγή, γεννήθηκε το 1892 και αυτοκτόνησε το 1940 στα γαλλοισπανικά σύνορα, στην προσπάθειά του να διαφύγει από τους Ναζί¹. Ο Benjamin συνιστά ίσως την πιο ξεχωριστή και ιδιαίτερη περίπτωση φιλοσόφου στη νεωτερικότητα και αυτό διότι αντλεί στοιχεία και συνενώνει παραδόσεις που *prima facie* μοιάζουν ασύνδετες και παράταιρες κι έτσι ο Benjamin καταφέρνει με ένα πραγματικά μοναδικό τρόπο να συζεύξει τη θεολογία με την πολιτική και τη δυτική με την ανατολική φιλοσοφική παράδοση.

Η εισήγηση αποπειράται να αναδείξει τη δριμεία κριτική που ασκεί ο Benjamin στην κρατική βία² στο εμβληματικό πια έργο του «Κριτική της βίας», όπου κάνει μια πολυδιάστατη κριτική, επιχειρώντας να αναδείξει την σύμμεξη της Πολιτικής με το Δίκαιο³. Ο Benjamin ως αφητηρία της κριτικής του αντιπαραβάλλει τις θέσεις του φυσικού δικαίου με αυτές του θετικού δικαίου⁴. Το φυσικό δίκαιο εκκινεί από την παραδοχή ότι υπάρχει ένα καλό/αγαθό/δίκαιο που συνέχει επί της ουσίας τη Φύση και οι πράξεις των ανθρώπων μπορούν -και ίσως πρέπει- να εναρμονίζονται με αυτό και ως εκ τούτου τα δίκαια μέσα είναι αυτά που επιτελούν ένα δίκαιο σκοπό⁵. Αντιθέτως το θετικό δίκαιο δεν θεωρεί ότι υπάρχει ένα αγαθό -ή τουλάχιστον οι άνθρωποι δεν έχουν πρόσβαση σε αυτό- και ως εκ τούτου ανάγεται στα ίδια τα μέσα προκειμένου να δικαιολογήσει διάφορες ανθρώπινες ενέργειες, υπό το σκεπτικό ότι εάν τα μέσα (νομοθέτησης) είναι δίκαια, τότε και ο σκοπός που αυτά επιδιώκουν είναι δίκαιος. Ο Benjamin θεωρεί ότι και οι δύο αυτές προσεγγίσεις επί του δικαίου είναι θεμελιωμένες πάνω σε ένα «κυκλικό παράδοξο»⁶. Προκειμένου να θεμελιώσει αυτή του τη θέση, ασκεί κριτική και προβαίνει σε μια διάκριση της θεϊκής με τη μυθική βία. Η εισήγηση θα εξετάσει τη διάκριση αυτή μέσα από τα παραδείγματα του μύθου της Νιόβης και του Κορέ για τη μυθική και θεϊκή βία αντίστοιχα. Επιπλέον θα εξεταστεί η κριτική του Agamben στη διάκριση αυτή και ειδικότερα στη θεϊκή βία -όπως την περιγράφει ο Benjamin- καθώς θεωρεί ότι η βία αυτού του τύπου βρίσκεται σε μια εντελώς διαφορετική διάσταση.

* Τμήμα Νομικής, Πανεπιστήμιο Κύπρου. (Απόφοιτος)

1 Jennings W. Michael & Eiland Howard. *Walter Benjamin: A Critical Life*. Massachusetts: Harvard Press. 2014. σ. 2.

2 Abbott Mathew. *The Creature Before the Law: Notes on Walter Benjamin's Critique of Violence*. Colloquy 16. 2008. σ. 81.

3 Newman Saul. 'Anarchism and Law'. *Griffith Law Review*. vol. 21:2. 2012. σ. 316.

4 Ό.π. 2008.

5 Ό.π.

6 Ό.π.

ΘΑΝΑΣΗΣ ΧΑΤΖΗΛΙΑΣ *

Η μαρξική θεωρία έχει σταδιακά απολέσει μέρος της δυναμικής της, αποτέλεσμα το οποίο οφείλεται είτε στην αποτυχία των σοσιαλιστικών καθεστώτων που εγκαθιδρύθηκαν τον τελευταίο αιώνα σε ορισμένες χώρες ανά την υφήλιο, είτε στα θεωρητικά προβλήματα που ανέδειξαν μεταγενέστεροι θεωρητικοί των πολιτικών θεωριών.

Το ζήτημα της ντετερμινιστικής προσέγγισης του Marx όσον αφορά την έλευση του κομμουνισμού και του κοινωνικού επιστημονικού λόγου που επικαίρησε να αρθρώσει, έθεσε σε μεγάλο κίνδυνο την πολιτική θεωρία του αφού το μέλλον δεν δικαίωσε τις εκτιμήσεις του. Μπορεί όμως να γίνει αντιληπτή η μαρξική θεωρία ως επιστημονική πομφόλυγα ή ως μία προφητεία που απέτυχε να καταστεί αληθινή;

Στην παρούσα εισήγηση επιδιώκουμε να εξετάσουμε το συγκεκριμένο ερώτημα λαμβάνοντας υπόψη την σκέψη του ύστερου Althusser και την θεωρία του περί υλισμού της συνάντησης. Με αυτό τον όρο, ο Althusser επανερμηνεύει την μαρξική θεωρία στα κρίσιμα ζητήματα του ντετερμινισμού της, και επικρίνει την ιδεαλιστική προοπτική της προς όφελος του υλισμού του, εισάγοντας τον όρο του «αστάθμητου» και της ενδεχομενικότητας στα ιστορικά γεγονότα. Υπό αυτή την οπτική γίνεται φανερό πως η συνάντηση ανάμεσα «στον άνθρωπο των σκούδων και τον προλετάριο εργάτη» δεν είναι ένα αναπόφευκτο και προσδιορισμένο γεγονός, αλλά μία τυχαία συνάντηση που έχει τόσες πιθανότητες να παράξει μίας νέας μορφής σχέση ανάμεσα στις κοινωνικές ομάδες, όσες έχει και να μην διαταράξει την κοινωνική κανονικότητα. Ο μετασχηματισμός των κοινωνικών σχέσεων εξαρτάται από άπειρους άλλους παράγοντες που δεν μπορούν να καθοριστούν εκ των προτέρων, παρά μόνο να ελεγχθούν μόνο όταν η «συνάντηση» οδηγήσει σε ένα τετελεσμένο γεγονός.

Μία τέτοιου είδους προσέγγιση της μαρξικής θεωρίας διασώζει σημαντικό τμήμα της μαρξικής θεωρίας και ταυτοχρόνως απομακρύνει από αυτήν τα ψήγματα ιδεαλισμού που είχαν επικρατήσει πάνω της κατά την διάρκεια του 19ου και 20ου αιώνα. Ταυτοχρόνως όμως, ο υλισμός της συνάντησης μπορεί να σημαίνει και μία χαοτική προσέγγιση όσον αφορά τους νόμους που διέπουν τα κοινωνικά φαινόμενα, με τέτοιο τρόπο που τίποτα να μην μπορεί να προσδιοριστεί με ασφάλεια. Ισχύει όμως κάτι τέτοιο;

Η εισήγηση, επιθυμώντας να διατηρηθεί στο αλτουσεριανό πνεύμα, καταλήγει με τα στοιχεία εκείνα που μπορούν να θεωρηθούν βαρύνουσας σημασίας για την ανάλυση των κοινωνικών φαινομένων αλλά και τα αίτια, τα οποία καθιστούν ένα συγκεκριμένο κοινωνικό γεγονός πιθανότερο να συμβεί από ένα άλλο. Ταυτοχρόνως, επιδιώκει να αποδώσει τον αλτουσεριανό ορισμό της ιστορίας όχι ως ντετερμινιστικής αλληλουχίας συμβάντων, αλλά ως ερμηνεία της ιστορικής εξέλιξης μέσω της κατανόησης των τυχαίων και δυνητικών γεγονότων που δεν είναι δυνατόν να γίνουν αντιληπτά a priori.

* Σπουδές στον Ευρωπαϊκό Πολιτισμό. Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο. (Απόφοιτος)

The first part of the document discusses the importance of maintaining accurate records of all transactions. It emphasizes that every entry, no matter how small, should be recorded to ensure the integrity of the financial data. This includes not only sales and purchases but also expenses and income. The document provides a detailed list of items that should be tracked, such as inventory levels, supplier payments, and customer orders. It also outlines the procedures for recording these transactions, including the use of standardized forms and the importance of double-checking entries for accuracy.

The second part of the document focuses on the analysis of the recorded data. It describes various methods for identifying trends and anomalies in the financial records. This includes comparing current performance with historical data and industry benchmarks. The document also discusses the importance of regular audits to verify the accuracy of the records and to detect any potential fraud or errors. It provides a step-by-step guide for conducting these audits, from the selection of samples to the final reporting of findings.

The final part of the document addresses the communication of the results of the financial analysis. It emphasizes the need for clear and concise reporting to management and other stakeholders. The document provides a template for a financial report, including sections for a summary of findings, detailed data analysis, and recommendations for future actions. It also discusses the importance of transparency and accountability in the reporting process, and provides guidance on how to handle any questions or concerns that may arise.

ΣΤΡΟΓΓΥΛΗ ΤΡΑΠΕΖΑ

ΕΧΕΙ « ΑΞΙΑ » Η ΙΣΤΟΡΙΑ;

ΣΧΕΤΙΚΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΑΞΙΟΛΟΓΙΚΟ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΣΤΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

Γιώργος Καραγιαννόπουλος
Γιώργος Μαντικός
Μαρία-Αθανασία Μπιτσάρá

Αφορμή αυτού του συμποσίου αποτελούν τα προβλήματα που προκύπτουν από τις θεωρητικές προκείμενες των νέων κοινωνικών κινήματων της δεκαετίας του '70. Δύο βασικά χαρακτηριστικά διέπουν τις θεωρίες που αναπτύχθηκαν από και για αυτά. Από τη μια πλευρά, τα κινήματα αυτά έδιναν έμφαση στην σημαντικότητα του υποκειμένου στην ιστορία. Με αυτό τον τρόπο θεωρούσαν ότι η υποκειμενική δράση καθορίζει την αλήθεια, παράγει νόημα και διαμορφώνει την ιστορία. Από την άλλη πλευρά, οι θεωρητικοί που υποστήριξαν αυτά τα κινήματα υιοθέτησαν έναν σχετικισμό ως εργαλείο ερμηνείας της ιστορίας. Αυτό το έκαναν γιατί θεωρούσαν ότι η αλήθεια στην ιστορία βρίσκεται σε άρρηκτη σχέση με τον υποκειμενικό φορέα που την συγκροτεί.

Η συζήτηση γύρω από τον υποκειμενικό χαρακτήρα της έρευνας, είχε ήδη αρχίσει από το μεσοπόλεμο. Ο Weber διατύπωσε το αίτημα «αξιολογικής ουδετερότητας» στην επιστημονική έρευνα, ενώ αντίθετα η σχολή της Φρανκφούρτης υποστήριξε την αδυνατότητα αυτού του αιτήματος. Πολύ περισσότερο, ο Lukács υποστήριξε ότι η υποκειμενική σκοπιά ή πιο συγκεκριμένα το εργατικό σημείο θέασης [Standpunkt] είναι αυτό που μας δίνει πρόσβαση στην αλήθεια. Μετά το '70 οι φεμινίστριες υιοθέτησαν την έννοια του Standpunkt για να αναλύσουν στην υποκειμενική σκοπιά του γυναικείου βιώματος. Όλα αυτά συγκροτούν θεωρίες γύρω από αυτό που λέγεται «υποκειμενικό σημείο θέασης».

Όσον αφορά το σχετικισμό, αυτός αναπτύσσεται στο πλαίσιο της αλλαγής παραδείγματος που συγκρότησε τη νέα γενιά φιλόσοφων και ιστορικών. Δεν είναι τίποτε παραπάνω παρά η εγκατάλειψη της θεωρίας της γενικής ιστορίας και εμφάνιση «επιμέρους ιστοριών». Οι τελευταίες, ενταγμένες στην ιστορική αλήθεια της εποχής τους, δεν μιλούν ποτέ από την πλευρά ενός «αφηρημένου ανθρώπου». Μπορούν να νοήσουν τον κόσμο μόνο υπό το κάτοπτρο του υποκειμένου από το οποίο προέρχονται. Με αυτό τον τρόπο υπάρχει μια καθαρή επικοινωνία μεταξύ υποκειμενικής θέσης και σχετικισμού.

Στο συμπόσιο αυτό θα προσπαθήσουμε να δείξουμε ότι ο σχετικισμός δεν συνεπάγεται λογικά από την αρχική, μεροληπτική θέση των κινήματων. Το πρόβλημα του σχετικισμού θα τεθεί, αρχικά, με βάση την εγγεληνή κατανόηση της τριαδικής σχέσης αλήθειας, ελευθερίας και ιστορίας. Ο Χέγκελ εντοπίζει στην παγκόσμια ιστορία της ελευθερίας (του πνεύματος) επιμέρους ιστορίες, ως πραγματώσεις αυτής της ιδέας της ελευθερίας. Οι επιμέρους πραγματώσεις, αν και πολλές φορές όχι απλά διαφορετικές αλλά και αντίθετες μεταξύ τους, αίρονται τελικά (aufgehoben sind) σε ένα ανώτερο επίπεδο αναιρώντας τελικά τον αρχικά σχηματιζόμενο σχετικισμό.

Στη συνέχεια, θα εξετάσουμε την από υποκειμενική σκοπιά θεωρία των κινήματων. Σε αυτό μας βοηθά η εισαγωγή της βεμπεριανής έννοιας των «αξιολογικών ιδεών» [Wertideen]. Αναλύοντας το ερευνητικό εγχείρημα της Προτεσταντικής Ηθικής βλέπουμε πως ένας ιστορικός ξεκινάει την έρευνά του βασισμένος σε προσωπικές και κοινωνικές αξιολογικές ιδέες. Ωστόσο, τα αποτελέσματα της έρευνάς του αποτελούν επιστημονική αλήθεια που «ισχύει για όλους». Σε κάθε περίπτωση, το υποκειμενικό στοιχείο είναι αναπόσπαστος παράγοντας για την παραγωγή επιστημονικής γνώσης.

Τέλος, ισχυριζόμαστε ότι ένα υποκειμενικό σημείο θέασης (Standpunkt) π.χ. φεμινιστικό, εργατίστικο κλπ., όχι μόνο δεν περιορίζει αλλά ενισχύει την επιστημονική έρευνα. Για να το δείξουμε αυτό χρησιμοποιούμε ως παράδειγμα το κεφάλαιο της «Λεγόμενης Πρωταρχικής Συσσώρευσης» από το Κεφάλαιο του Marx. Εκεί αναφέρεται η βία ως βασικό χαρακτηριστικό κίνησης της ιστορίας. Αυτή η αρχή σε συνδυασμό με την θεωρία για την καπιταλιστική συσσώρευση, συγκροτούν το μεθοδολογικό άξονα πάνω στον οποίο ο Marx βασίζει την παρουσίαση του προαναφερόμενου κεφαλαίου. Θα δείξουμε ότι, εάν αυτό ισχύει τότε φανερώνεται η σημαντικότητα των αξιολογήσεων στην επιστημονική έρευνα με τρόπο θετικό.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ *

Στο Κεφάλαιο του Marx, έχουμε την κατασκευή της θεωρίας της συσσώρευσης του Κεφαλαίου. Η θεωρία αναπτύσσει την χαρακτηριστική στον καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής βασική σπειροειδή σχέση ($X - E - X'$) εξηγώντας κατά αυτό τον τρόπο τη συσσώρευση. Ωστόσο, η λογική έκθεση των εννοιών αδυνατεί να εξηγήσει το πώς εμφανίστηκε το πρώτο χρηματικό κεφάλαιο (X) που προκαταβλήθηκε στην πρώτη κεφαλαιακή σχέση. Από τον φαύλο κύκλο «βγαίνουμε μόνο με το να προϋποθέσουμε μια 'πρωταρχική συσσώρευση'». Αυτό όμως δεν είναι μια λογική διαδικασία, αλλά «τίποτε άλλο παρά το ιστορικό προσές [historische Scheidungsprozess] του χωρισμού του παραγωγού από τα μέσα παραγωγής».¹ Εδώ λοιπόν βγαίνουμε από το πεδίο της πολιτικής οικονομίας και μπαίνουμε στην ιστορία. Ποιές είναι οι προϋποθέσεις για αυτό το πέρασμα; Αρχικά, από την θεωρία μας αναγκαζόμαστε να δούμε τον διαχωρισμό κεφαλαίου και εργασίας.² Αλλά δεν είναι μόνο αυτό. Την ιστορία δεν την αντιμετωπίζουμε «ειδυλλιακά» όπως κάνει ο Smith. Αντιθέτως, «στην πραγματική ιστορία [...] η βία παίζει το πρώτο ρόλο».

Η θέση είναι ότι ο Marx χρησιμοποιεί μια μορφή «αξιολογικών κρίσεων» που αναδεικνύουν την σημαντικότητα του (συλλογικού) υποκειμένου. Λόγω της σημαντικότητας της αφαίρεσης³ στο έργο του τις αποκαλούμε υποκειμενικές αφαιρέσεις.

Η παρουσίαση λοιπόν θα δείξει:

- Το πρόβλημα της συσσώρευσης.
- Τη θεωρία για την πρωταρχική συσσώρευση αναδεικνύοντας την αξιολογική διαφορά των Smith και Marx.
- Γιατί οι υποκειμενικές αφαιρέσεις κάνουν δυνατή την τεκμηρίωση της καταπίεσης.

* Τμήμα Ιστορίας και Φιλοσοφίας της Επιστήμης, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών. (Απόφοιτος)

¹ Marx Karl. *Das Kapital. Der Produktionsprozess des Kapitals*. b. i (1867) in MEW: b. 23. Berlin: Dietz: 1962. σ. 741-2. (υπογράμμιση δική μας).

² Αυτό ίσως φαίνεται και πιο καθαρά στο δεύτερο τόμο: Marx Karl. *Das Kapital. Der Zirkulationsprozess des Kapitals*. b. ii (1885) in MEW: b. 24. Berlin: Dietz. 1963.

³ «Στην ανάλυση των οικονομικών φαινομένων δεν προσφέρονται ούτε το μικροσκόπιο ούτε οι χημικοί αντιδραστήρες. Και τα δύο πρέπει να τα αντικαταστήσει η δύναμη της αφαίρεσης [Abstaktionskraft]» ό.π. σ. 12.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΜΑΝΤΙΚΟΣ *

Ένα από τα βασικά ζητήματα στο έργο του Max Weber είναι η «αντικειμενικότητα» της γνώσης στις κοινωνικές επιστήμες. Στο πλαίσιο αυτής της αναζήτησης, εισάγει τις έννοιες των «αξιολογικών ιδεών» [Wertideen] και των αξιολογικών κρίσεων. Σύμφωνα με το επιχείρημά του, η επιλογή προς μελέτη, από την πλευρά του επιστήμονα, ενός ιστορικού φαινομένου «σημαντικού στην ιδιόμορφη ατομικότητά του» το οποίο ο ερευνητής ξεχωρίζει από το χάος της εμπειρίας, βασίζεται σε «αξιολογικές ιδέες». Η επίδρασή τους όμως παύει, όταν χρησιμοποιούνται οι μέθοδοι έρευνας. Για το λόγο αυτό υποστηρίζει μια επιστήμη χωρίς «αξιολογικές κρίσεις» [Werturteile].

Προβάλλοντας τη θεωρία του Weber στο διάσημο έργο του Η Προτεσταντική Ηθική και το Πνεύμα του Καπιταλισμού μπορούμε να συμπεράνουμε τις παραπάνω διατυπώσεις στην πράξη. Ο Weber επιλέγει να εξετάσει την ανάπτυξη της προτεσταντικής ηθικής ενός φαινομένου της ιστορίας του δυτικού πολιτισμού. Αναζητά τη σχέση της με το καπιταλιστικό πνεύμα, όπως αυτό γεννήθηκε στον δυτικό κόσμο. Από την τεράστια κοάνη της ιστορικής εμπειρίας συσχετίζει αυτά τα δύο φαινόμενα, δηλαδή, σε ποιό βαθμό το πρώτο δημιούργησε ομαλό κλίμα για τη διαμόρφωση του δεύτερου.

Χρησιμοποιώντας τα συμπεράσματα του επιχειρήματός μας, θα εξετάσουμε κατά πόσο ένα ιστορικό έργο που δεν μπορεί, παρά να είναι μια «μερική απεικόνιση», διατυπώνει επιχειρήματα που έχουν «γενική» ισχύ και απεύθυνση. Πώς, δηλαδή, αν και ο ερευνητής επιλέγει και συνθέτει συγκεκριμένα στοιχεία της πραγματικότητας, μπορεί, να καταλήξει σε αφηρημένα συμπεράσματα.

* Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Δημόσιας Διοίκησης, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών. (Απόφοιτος)

ΜΑΡΙΑ-ΑΘΑΝΑΣΙΑ ΜΠΙΤΣΑΡΑ *

Ο Hegel συναγάγει μέσω της διαλεκτικής του Υποκειμενικού πνεύματος την ελευθερία ως την αρχή, η οποία διέπει την παγκόσμια Ιστορία. Το υποκειμενικό πνεύμα, όντας κατ' ανάγκην ελεύθερο εξωτερικεύεται και πλέον ως αντικειμενικό πραγματώνεται μέσω των ανθρώπων και των νομικό-δικαιϊκών και κρατικών θεσμών τους. Κατ' αυτόν τον τρόπο η παγκόσμια ιστορία είναι η ιστορία της πραγμάτωσης της ελευθερίας.

Στο πλαίσιο της παραπάνω συζήτησης διατυπώνονται δύο ερωτήματα. Πρώτον, έχει νόημα να διακρίνουμε ανάμεσα σε γενική και επιμέρους Ιστορίες; Δεύτερον, είναι θεμιτή η επιλογή της έννοιας της ελευθερίας ως αξιολογικής αρχής που διέπει την Ιστορία;

Το πρώτο ερώτημα θα απαντηθεί αξιοποιώντας την ερμηνεία της εγγελιανής θέσης περί Τέλους της Ιστορίας η οποία υποστηρίζει ότι η Ιστορία δεν τελείωσε με την άνοδο του πρωσικού συνταγματικού κράτους. Τα σύγχρονα αιτήματα, τα οποία μπορεί να ανιχνεύσει κανείς μέσω των εθνικοαπελευθερωτικών, έμφυλων και αντι-αποικιοκρατικών διεκδικήσεων θα δείχνει ότι αποτελούν στην πραγματικότητα μια συγκεκριμενοποίηση του ίδιου postulat, της καθολικής ελευθερίας.

Όσον αφορά την επιλογή της ελευθερίας ως αξιολογικής αρχής θα υποστηρίξουμε ότι βασίζεται τόσο στον ιστορικό νεωτερικό ορίζοντα του ερευνητή όσο και στο αίτημα του για αναγκαία κριτική υπέρβαση των αξιολογικών δεσμεύσεων στο πλαίσιο της Ιστορίας ως επιστήμης. Ειδικότερα θα προσπαθήσουμε να δείξουμε ότι σε μία συγκεκριμένη ιστορική στιγμή είναι δυνατό να αναδύεται μια καθολική αξιολογική αρχή, με την οποία μπορεί κανείς να κρίνει την ιστορική εμπειρία όσο και τους περιορισμούς του αξιολογικού κριτή.

* Τμήμα Ιστορίας και Φιλοσοφίας της Επιστήμης, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών. (Απόφοιτη)

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

Οι διαλέξεις πραγματοποιήθηκαν στην *αίθουσα De Chirico* και το *αμφιθέατρο της βιβλιοθήκης* της Ανωτάτης Σχολής Καλών Τεχνών αντίστοιχα.

15.20 ΕΝΑΡΞΗ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ - ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ

15.30

ΜΕΤΑΦΙΛΟΣΟΦΙΑ & ΕΠΙΣΤΗΜΗ

Σπύρος Γαλάτης, Συντονισμός.

« Φιλοσοφική Συμβουλευτική ». Η φιλοσοφία ως οδηγός και τρόπος ζωής σήμερα.

Αλεξία Δότση, Ανεξάρτητη ερευνήτρια.

Η ιεραρχική οργάνωση της μαθηματικής κοινότητας ως εμπόδιο στην εξέλιξη της επιστήμης των μαθηματικών.

Ευάγγελος Ιατρού, Τμήμα Μαθηματικών, ΑΠΘ.

Γιατί δεν είμαι επιστημονιστής.

Πέτρος Γκιώνης, Ανεξάρτητος ερευνητής.

17.00 ΔΙΑΛΕΙΜΜΑ

17.30 ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΝΟΥ

Αλέξιος Μπρεγιέ-Σταματιάδης, Συντονισμός.

Αντικειμενική και υποκειμενική γωνία. Επαναδιατύπωση των μεταφυσικών θεωριών της συνείδησης.

Δημήτριος Ρούσσης, Σχολή πολιτικών μηχανικών, ΕΜΠ.

Νευρωνικά δίκτυα. Φορείς πραγμάτωσης του νοητικού περιεχομένου ή μέσο προς την εξάλειψή του.

Αντώνιος Καρίτζης & Παραδείσιος Μπουλάκης, Τμήμα Ψυχολογίας, ΑΠΘ.

Φιλοσοφικοί προβληματισμοί πάνω στην τεχνητή νοημοσύνη.

Άννα-Ανδριανή Γαλούρη, ΦΠΨ, ΕΚΠΑ.

ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΜΟΥΣΙΚΗΣ

Μαρία-Νεφέλη Πανέτσου, Συντονισμός.

Μορφή και περιεχόμενο στη μουσική αισθητική του Hegel.

Αλέξιος Κακουλίδης, ΦΠΨ, ΑΠΘ.

Ο « Φροϋδικός ασκητισμός » του μουσικού. Αισθητική της μουσικής και ψυχαναλυτική ηθική.

Χαράλαμπος Ρίσβας, Τμήμα Ψυχολογίας, ΕΚΠΑ.

Η πειραματική θεωρία υπό το πρίσμα της θεωρίας της φιλοξενίας του Derrida.

Στέλλα-Μαρία Πουλή, Τμήμα Μουσικών Σπουδών, ΑΠΘ.

19.00 ΔΙΑΛΕΙΜΜΑ

19.30 **KEYNOTE LECTURE**

Marilyn Smyrnaki. Chair.

Can there be minds without brains?

Orly Shenker. Professor. The Hebrew University.

21.00 **ΛΗΞΗ ΗΜΕΡΑΣ**

10.00 ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ

Μαριλίνα Σμυρνάκη. Συντονισμός.

Ο χώρος στον Kant.

Κυριακή Γιαννοπούλου. Τμήμα Φιλοσοφίας,
Πανεπιστήμιο Πατρών.

Τα θαύματα ως « παραβιάσεις των νόμων της φύσης ». Η προσέγγιση του Συστήματος.

Άγγελος Σοφοκλέους. Τμήμα Φιλοσοφίας,
Durham University.

Εξήγηση ως αιτιακή διασύνδεση μεταβλητών.

Σπύρος Γαλάτης. ΙΦΕ. ΕΚΠΑ.

ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΤΕΧΝΗΣ Ι

Στέλλα-Μαρία Πουλή. Συντονισμός.

Η τέχνη στη σκέψη του Πλάτωνα όπως παρουσιάζεται στα έργα: Ιππίας, Μείζων, Ίων, Πολιτεία, Συμπόσιο και Νόμοι.

Αικατερίνη Κολλιού. Ανεξάρτητη ερευνήτρια.

Τέχνη και λογοκρισία.

Βαγγέλης Γαβριήλ. ΙΦΕ. ΕΚΠΑ.

Το « Paragone » μεταξύ χάρτης και επικράτειας. Ο Houellebecq ως φιλόσοφος της τέχνης.

Πάνος Κουτούλιας. Τμήμα Θεωρίας και Ιστορίας της Τέχνης. ΑΣΚΤ.

Το « αρχιτεκτόνημα » σε « επανάπτυξη » διαρκώς επαναλαμβάνεται. Τα δίδυμα έργα των Piranesi - Hilberseimer.

Χρήστος Γυφτόπουλος & Νάντια Νίκα. Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών. Πολυτεχνείο Κρήτης.

12.00 ΔΙΑΛΕΙΜΜΑ

12.30 ΣΤΡΟΓΓΥΛΗ ΤΡΑΠΕΖΑ

Έχει 'αξία' η ιστορία; Σκετικισμός και αξιολογικό περιεχόμενο στη Φιλοσοφία της Ιστορίας.

Μαρία Κορομηλά. Συντονισμός.

Αξιολογική δέσμευση και ελευθερία στην εγγεληνή φιλοσοφία της ιστορίας.

Μαρία Αθανασία Μπιτσαρά. ΙΦΕ. ΕΚΠΑ.

Η αξιολογική θέαση της ιστορίας και το όριο της. Μια ερμηνευτική προσέγγιση στο έργο του Max Weber.

Γιώργος Μαντικός. Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Δημόσιας Διοίκησης. ΕΚΠΑ.

Οι υποκειμενικές αφαιρέσεις στον Marx.

Γιώργος Καραγιαννόπουλος. ΙΦΕ. ΕΚΠΑ.

14.30 ΔΙΑΛΕΙΜΜΑ

17.00 ΦΕΜΙΝΙΣΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ

Αναστασία Μαρτίνου. Συντονισμός.

Η ηθική και πολιτική θέση της Αντιγόνης. Μια φεμινιστική, φιλοσοφική, ψυχαναλυτική ανάγνωση.

Κωνσταντίνα Ποτέα & Αναστασία Ριζά. Τμήμα Ψυχολογίας, ΕΚΠΑ.

Επιτελεστικό φύλο και μουσικές εκτελέσεις: φεμινιστικές προσεγγίσεις.

Ελένη Παπαδάκη. Τμήμα Μουσικών Σπουδών, ΑΠΘ.

Φεμινιστικές θεωρίες γνωσιολογικής σκοπιότητας και επιστημολογίες διαθεματικότητας.

Στέλλα Πανοπούλου. ΙΦΕ, ΕΚΠΑ.

ΑΡΧΑΙΑ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ Ι

Ειρήνη Καρώνη. Συντονισμός.

Η σύνδεση θεωρίας και πράξης στην αρχαία φιλοσοφία. Το παράδειγμα των κύριων ελληνιστικών φιλοσοφικών τάσεων.

Γαβριήλ Μπομπέτσας. Τμήμα Φιλολογίας, ΕΚΠΑ.

Η σημασία γλώσσας και των σημείων στη διδασκαλία, και η θεωρία περί γνώσης στον Αυγουστίνο.

Ζήσης Τσανής. ΦΠΨ, ΕΚΠΑ.

Η φιλία (amicitia) στην ελληνική και ρωμαϊκή αρχαιότητα.

Ευστράτιος Ποδαράς. Τμήμα Κλασικής Φιλολογίας, Πανεπιστήμιο Κρήτης.

18.30 ΔΙΑΛΕΙΜΜΑ

19.00 ΣΤΡΟΓΓΥΛΗ ΤΡΑΠΕΖΑ

Μπορεί η επιστήμη να είναι φεμινιστική;

Στεφανία Στούρη. Συντονισμός.

Φύλο, Επιστήμη, « Ηθική τρέλα ».

Δήμητρα Τζανάκη. Μεταδιδακτορική ερευνήτρια, Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Δημόσιας Διοίκησης, ΕΚΠΑ.

Επιστήμη και Φεμινισμός. Η πρόκληση της αντικειμενικότητας.

Στάθης Ψύλλος. Καθηγητής, ΙΦΕ, ΕΚΠΑ.

Η αξιακή φόρτιση της φεμινιστικής επιστήμης. Το πρόβλημα της μεροληψίας.

Μαρία Πουρνάρη. Αναπληρώτρια Καθηγήτρια, ΠΤΔΕ, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων.

21.00 ΛΗΞΗ ΗΜΕΡΑΣ

10.00 ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ Ι

Βασιλική Πολυκάρπου. Συντονισμός.

Ανεξιθρησκία και θρησκευτική ελευθερία από τη Μεταρρύθμιση στο Διαφωτισμό και οι πολιτικοφιλοσοφικές συνδηλώσεις τους.

Παναγιώτης-Γεώργιος Μπαλατσούκας & Παναγιώτης Γαλάνης. Νομική Σχολή. ΑΠΘ & ΦΠΨ. ΕΚΠΑ.

Η διάκριση της μυθικής και θεικής βίας στον Walter Benjamin και η «καθαρότητα» των μέσων.

Κωνσταντίνος Τσιούτρας. Νομική Σχολή. Πανεπιστήμιο Κύπρου.

Η έννοια του πολιτισμού στο έργο του Herbert Marcuse. Κριτικό σχόλιο στο «Έρωσ και πολιτισμός».

Ιωάννης Αβδουλάς. Τμήμα Ψυχολογίας. Πανεπιστήμιο Κρήτης.

Η έννοια της δικαιοσύνης στον Derrida.

Μαρία Τσιμάρα. Ανεξαρτήτητα ερευνήτρια.

12.00 ΔΙΑΛΕΙΜΜΑ

12.30 ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΙΙ

Αναστασία Κιούκα. Συντονισμός.

Τι είναι η Φιλοσοφία της Πληροφορίας και γιατί μας ενδιαφέρει;

Χριστίνα Καλογεροπούλου. ΦΠΨ. ΕΚΠΑ.

Όταν ο αλτουσεριανός υλισμός συνάντησε τον μαρξικό ντετερμινισμό.

Θανάσης Χατζηλιάς. Τμήμα Ευρωπαϊκού Πολιτισμού. ΕΑΠ.

Εξουσία και Αυτονομία στους Καστοριάδη, Foucault και Marcuse.

Γιώργος Μιχαηλίδης. ΦΠΨ. Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων.

14.00 ΔΙΑΛΕΙΜΜΑ

ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΤΕΧΝΗΣ ΙΙ

Ελένη Παναγιωτοπούλου. Συντονισμός.

Φιλοσοφία της Φωτογραφίας. Χρόνος, Μνήμη και «Αποφασιστική Στιγμή».

Ελένη Αγγέλου. ΙΦΕ. ΕΚΠΑ.

Οι φιλοσοφικές αντανακλάσεις του «Καθρέπτη». Μια εγελιανή ανάγνωση της ταινίας του Tarkovsky.

Θωμάς Τόλης. Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Δημόσιας Διοίκησης. ΕΚΠΑ.

Η ελευθερία ως προϋπόθεση του κακού στο έργο «Αδελφοί Καραμάζοφ» του Dostoyevsky.

Ιουλία Βαρλάμη. ΦΠΨ. ΑΠΘ.

Το κινηματογραφικό βλέμμα ως κίνητρο αναστοχασμού.

Ορέστης Τζιριτζιλάκης. Τμήμα Φιλοσοφίας. Πανεπιστήμιο Πατρών.

ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ & ΨΥΧΙΑΤΡΙΚΗ

Γιάννης Τουρνικιιώτης. Συντονισμός.

Husserl. Καρτεσιανόι Στοχασμοί.

Μαίρη Βογιατζάκη. Τμήμα Φιλοσοφικών και Κοινωνικών Σπουδών. Πανεπιστήμιο Κρήτης.

Ποιος παρακολουθεί ποιον; Από την πειθαρχική εξουσία και το πανοπτικό μάτι του Foucault, στον σημερινό κυβερνοχώρο.

Ηλέκτρα Κατσίκη. Τμήμα Κοινωνιολογίας. Πάντειο Πανεπιστήμιο.

Μια γενεαλογία της βιολογιστικής επιστημολογίας στην ψυχιατρική.

Ιωάννης Πολίτης-Περβανίδης. Ιατρική Σχολή. ΑΠΘ.

17.00 **ΕΦΑΡΜΟΣΜΕΝΗ ΗΘΙΚΗ**

Χριστίνα Καλογεροπούλου. Συντονισμός.

Περιβαλλοντική ηθική και πολιτική. Η πρόκληση της αειφορίας.

Βασιλική Τσακλίδου. Νομική Σχολή. ΑΠΘ.

Ευθανασία. Προαγωγός της Αυτονομίας ή Υποστηρικτής της Βιοεξουσίας;

Λυδία Τσιακίρη. ΦΠΨ. ΕΚΠΑ.

Η Ηθική της Αυτοκτονίας ως Αυτοκτονία της Ηθικής.

Γιάννης Βασιλόπουλος. ΙΦΕ. ΕΚΠΑ.

ΑΡΧΑΙΑ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ II

Μαρία Κορομηλά. Συντονισμός.

Η λειτουργία του μύθου στο πλατωνικό έργο: Παραδείγματα από τον Φαίδρο.

Ιάσωνας Λάμπρου. Τμήμα Φιλολογίας. ΕΚΠΑ.

Η αριστοτελική τελεολογική ερμηνεία της φύσης σε συνάρτηση με την έμφυτη κοινωνικότητα του ανθρώπου.

Παυλίνα Σκούφη. Νομική Σχολή. ΕΚΠΑ.

Κικέρωνας & Αριστοτέλης περί φιλίας: σύγκριση των περί φιλίας απόψεων στο De Amicitia και το 8ο & 9ο βιβλίο των Ηθικών Νικομαχειών.

Δημήτρης Τζανάκης. Τμήμα Κλασικής Φιλολογίας. Πανεπιστήμιο Κρήτης.

18.30 **ΔΙΑΛΕΙΜΜΑ**

19.00 **ΣΤΡΟΓΓΥΛΗ ΤΡΑΠΕΖΑ**

Γενετική μηχανική. Δυσ-γονική (και οριακές περιπτώσεις).

Ευάγγελος Πρωτοπαπαδάκης. * Συντονισμός.

ΤΒΑ

Κανάκης Λελεδάκης. Επικουρος Καθηγητής. Τμήμα Κοινωνικής πολιτικής. Πάντειο Πανεπιστήμιο.

Η δυσγονική υπό το πρίσμα της γενετικής. Ηθικές προεκτάσεις.

Βασιλική Μολλάκη. Διδάκτωρ Γενετικής. ΕΕΒ.

Ηθικές ενστάσεις-αντιρρήσεις στις δυσγονικές πρακτικές.

Μαρία Χωριανοπούλου. Διδάκτωρ Φιλοσοφίας. ΦΠΨ. ΕΚΠΑ.

* Επίκουρος Καθηγητής. ΦΠΨ. ΕΚΠΑ.

21.00 **ΛΗΞΗ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ**

$A + A = A$ Δική σας η Λογική
δεν τη διεκδίκησα.

- Νίκος Καρούζος

